

TAMPEREEN YLIOPISTO
Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos

KIVINIEMI, ANTTI:

Oivallusten jäljillä -

Seikkailu osana voimavarasuuntautunutta kuntoutustyötä

Pro gradu -tutkielma, 107 s., 8 liites.
Sosiaalipsykologia
Tammikuu 2005

TAMPEREEN YLIOPISTO
Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos

KIVINIEMI, ANTTI: Oivallusten jäljillä - Seikkailu osana voimavarasuuntautunutta kuntoutustyötä
Pro gradu -tutkielma, 107 s., 8 liites.
Sosiaalipsykologia
Tammikuu 2005

Tässä tutkimuksessa esittelen ja tutkin Mannerheimin Lastensuojeluliiton Kuntoutus- ja kehittämiskeskus Huvituksessa kehitettyä työtapaa, jossa seikkailukasvatuksen perinteeseen ja toiminnalliseen kuntoutustyöhön yhdistyy elementtejä mm. ratkaisukeskeisestä terapiasta, perheterapiasta sekä narratiivisesta terapiasta. Tuon esille yhteyksiä Huvituksessa sovelletun kuntoutuksellisen seikkailun ja tarinallisen lähestymistavan välillä. Erittelen myös laajemmin, miten tarinallista lähestymistapaa voidaan soveltaa seikkailun kuntoutuksellisuuden hahmottamiseen.

Kuntoutuksellisen seikkailun tausta-ajatusten kattavan teoreettisen kuvauksen ja erittelyn jälkeen siirryn tarkastelemaan, miten seikkailun teoria kohtaa käytännön. Tutkimuksen aineiston muodostavat neljän Huvituksessa perhekuntoutukseen osallistuneen perheen perheenjäsenien narratiiviset yksilohaastattelut, jotka nauhoitettiin viisipäiväisen kuntoutusjakson päätteeksi. Haastatteluiden ohella jaksoiden ajalta tekemäni muistiinpanot toimivat keskeisessä roolissa muodostaen kontekstin aineiston tulkinnalle.

Sovelsin tutkimusaineiston analysoinnissa tarinallista näkökulmaa. Analyysin aluksi erotin osallistujien kertomusten perustyyppit seikkailuun osallistumisen motivaation mukaan. Ensimmäisen perustyyppin muodostivat haastatellut, jotka osallistuivat toimintaan lasten vuoksi – mahdollistaakseen mukavat kokemukset lapsille. Toisessa perustyyppissä osallistujien motivaatio puolestaan liittyi kokonaisvaltaisesti sekä itseen että perheeseen.

Ensimmäiseen tutkimuskysymykseen liittyen erittelin, minkälaisia kokemuksia osallistujat nostivat keskeisimmiksi kertomuksissaan seikkailuista. Kokemusten joukosta esille nousi sankaruus, rauhoittuminen, yhdessä tekeminen sekä oman paikan ja rajojen hahmottaminen. Toiminnan haastavuus ja siihen liittyvä mahdollisuus elää sankaritarinaa toimivat edellä mainittuja kokemuksia yhdistävinä tekijöinä. Sankaritarinan, toimiakseen seikkailun mallitarinana, täytyy kuitenkin olla riittävän monimuotoinen. Seikkailulta tämä edellyttää kokonaisvaltaista, avointa otetta ja rytmin vaihteluita pelkkien uskallusta vaativien temppujen sijaan.

Toisessa tutkimuskysymyksessä kahden haastattelun tarkemman käsittelyn kautta ja tarinallisen kiertokulun teoriaa soveltaen toin esille, miten seikkailu voi auttaa osallistujia hahmottamaan perheen tilannetta uusia ratkaisuvaihtoehtoja sisältävistä näkökulmista. Tapauksissa muutos sisäisessä tarinassa tuli mahdolliseksi seikkailun kautta luodussa kokonaisvaltaisessa, turvallisen haasteellisessa, arjesta sopivalla tavalla poikkeavassa ympäristössä.

Avainsanat: kuntoutuksellinen seikkailu, seikkailuterapia, seikkailukasvatus, narratiivinen terapia, voimavarasuuntautunut työote, tarinallinen kuntoutuminen, tarinallisen kiertokulun teoria.

Sisällysluettelo:

1. Seikkailua etsimässä	6
2. Tutkimuksen teoreettiset tavoitteet	9
3. Tutkimuksen taustaa	10
3.1 Huvitus ja perhekuntoutus	10
3.2 Seikkailun viitekehys Huvituksessa.....	11
3.2.1 Toiminnallisuus	11
3.2.2 Voimavarasuuntautunut työote	12
3.3 Seikkailun historiaa.....	13
3.4 Seikkailevat käsitteet	15
4. Seikkailu ja kuntoutus.....	18
4.1 Katsaus aiempaan tutkimukseen.....	19
4.2 Kasvatusta, kuntoutusta vai jotakin muuta?	21
4.3 Kuntoutuksellinen seikkailu	22
4.3.1 Seikkailu ja tavoitteet.....	23
4.3.2 Tunteet tavoitteiden takana.....	27
4.4 Mistä on seikkailu tehty?	30
4.4.1 Haastavuus	31
4.4.2 Yhteisyyden kokeminen	35
4.4.3 Uusi ympäristö - uudet kujeet.....	36
4.4.4 Kunnioittava kohtaaminen.....	39
4.4.5 Ohjaaja myönteisen välinpitämättömänä – positiivisen indifferenssin strategia	41
4.4.6 Reflektointia purkukeskusteluista – merkityksiä etsimässä.....	43
4.4.7 Merkittävät kokemukset seikkailussa	45
5. Tarinat seikkailun taustalla	47
5.1 Tarinallinen ote	48
5.2 Tarinallinen kuntoutuminen.....	50
5.3 Tarinallisen kiertokulun teoria.....	51
5.4 Tarinallisen kiertokulun teoria kuntoutuksellisen seikkailun jäsentäjänä	52
5.5 Dialogisuus seikkailussa	56
6. Empiiriset tutkimuskysymykset.....	59

7. Seikkailua tutkimassa	61
7.1 Kohderyhmä ja tutkimukseen osallistuneet perheet	61
7.2 Viikot Huvituksessa	63
7.3 Haastatteluiden toteutus ja tutkimuksen jälkiseuranta	65
7.3.1 Haastattelun asetelma	65
7.3.2 Nuorten haastattelemisesta	68
7.3.3 Tutkimuksen jälkiseuranta	69
7.4 Haastattelijan roolista	69
7.5 Huomioita tutkimuksen etiikasta	71
7.6 Aineiston tulkintaan sovelletuista menetelmistä	71
8. Tulokset	72
8.1 Yleisiä huomioita aineistosta	72
8.1.1 Perustyypittelyä	73
8.1.2 Huomioita miesten ja naisten eroista seikkailijoina – omakohtaisen motivaation merkitys	76
8.1.3 Analyysin painotukset	77
8.2 Merkittävät seikkailukokemukset	77
8.2.1 Sankaruus	78
8.2.2 Rauhoittuminen	78
8.2.3 Yhdessä tekeminen	80
8.2.4 Oman paikan ja omien rajojen hahmottaminen	82
8.2.5 Sankaritarinan eläminen seikkailukokemusten merkittävyyden selittäjänä? ..	84
8.3 Muutosajattelua ja oivalluksia	85
8.3.1 Sirpa - portteja raja-aitoihin	86
8.3.2 Raija - uhrautuminen vastaan itsestä huolehtiminen	91
8.3.3 Seikkailu ja sisäinen tarina	95
9. Oikeilla jäljillä	95
10. Lähteet	101

Kuviot:

Kuvio 1: Käsillä olevan työn rakennusaineet ja aiheen rajausta.	8
Kuvio 2: Interventio seikkailun avulla.	25
Kuvio 3: Kuntoutuksellinen seikkailu, tunteet ja tavoitteet.	28
Kuvio 4: Seikkailun vaikutuselementit.	30
Kuvio 5: Tarinallinen kiertokulku.	51

1. Seikkailua etsimässä

Mannerheimin Lastensuojeluliiton Kuntoutus- ja kehittämiskeskus Huvituksessa, Yläneellä on kehitetty ja sovellettu seikkailuksi kutsuttua työmenetelmää 1980-luvun lopulta lähtien. Huvituksen seikkailuun yhdistyy elementtejä toiminnallisesta kuntoutustyöstä, seikkailukasvatuksesta sekä voimavarasuuntautuneista terapioidista. Työni tarkoitus on olla osaltaan mukana luomassa laajaa ja perusteltua teoriataustaa tälle työtavalle sekä tutkia seikkailun kuntoutuksellisuutta ja tämän toteutumista käytännössä.

Timo Pohjolainen (2004) peräänkuuluttaa *Kuntoutus*-lehdessä verovaroin tuetun kuntoutustyön ja -menetelmien käytön tehokkuuden ja vaikuttavuuden perustelua aiempaa tarkemmin tutkimuksen kautta. Kuntoutukseen tarjolla olevien määrärahojen niukkuus on puolestaan johtanut keskusteluun eri lähestymistapojen tehokkuudesta. Toisaalla kansaneläkelaitos on julkistanut linjauksensa, jonka mukaan alle 16-vuotiaiden nuorten yksilöterapiakäyntejä ei enää tueta Kelan toimesta (ks. esim. Yle24 2003). Yksilöterapian sijaan suositaan perheterapiaa ja muita ryhmämuotoisen kuntoutuksen menetelmiä. Taloudellisen tehokkuuden vaatimus ei kuulosta hyvältä, kun aiheena on mielenterveys tai ihmisten kuntoutuminen ja mielekäs elämä. Tavoitteena tulisikin olla jo olemassa olevien ja uusien terapian ja kuntoutuksen muotojen kehittäminen siihen suuntaan, että ne pystyvät vastaamaan kiristyneen taloudellisen tilanteen asettamiin ehtoihin. Todellinen haaste on tehdä tämä niin, ettei ihmisten tarvitsemien palveluiden laatu kärsi, vaan mieluiten paranee. Tässä tilanteessa ryhmämuotoisten kuntoutusmenetelmien, kuten kuntoutuksellisen seikkailun, tutkimus on erittäin ajankohtaista.

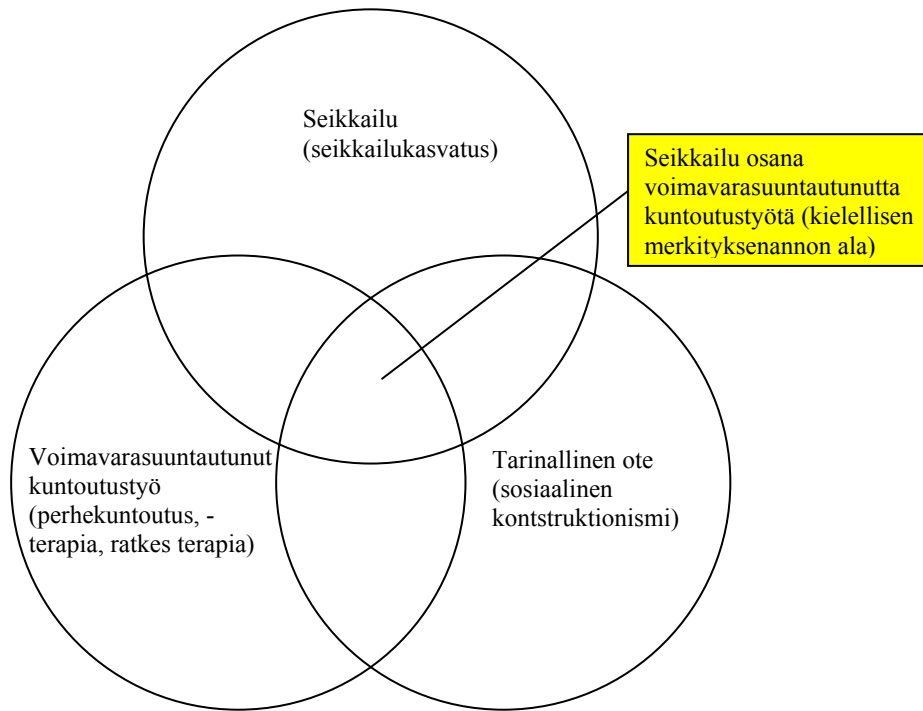
Seikkailukokemus ja siihen liittyvien merkitysten neuvottelu ryhmässä suhteessa tilanteeseen on sosiaalipsykologisen tutkimuksen kannalta erittäin mielenkiintoinen aihe jo sinällään. Työssäni sovellan tarinallista näkökulmaa seikkailun tutkimiseen ja selittämiseen. Tämän lisäksi osoitan yhteyksiä seikkailun ja tarinallisen ajattelun välillä. Seikkailusta kuntoutuksellisessa mielessä ei, etenkin sosiaalipsykologian näkökulmasta, ole kirjoitettu kovinkaan paljoa. Työni tutkimukselliset tavoitteet voidaan jakaa kahteen osaan: teoreettiseen ja empiiriseen. Teoriaosuudessa pyrin kuvaamaan ja kehittämään seikkailun teoriaa kirjallisuuteen, pitkään alalla työskennelleiden kanssa käymiini keskusteluihin ja omiin käytännön kokemuksiini tukeutuen. Omasta näkökulmastani ponnistaen laajennan seikkailun teorian alaa sosiaalipsykologisesti sävyttyneelle kielellisen

hahmottamisen alueelle. Lyhyesti sanottuna pyrin hahmottamaan tarinallista otetta seikkailun ymmärtämiseen. Yksi teoreettinen tavoite työlleni on myös pyrkimys sitoa seikkailun käytännössä syntyneitä ajatuksia laajempaan tieteelliseen perinteeseen. Työni empiirisessä osassa tutkin teoreettisten ajatusten toteutumista käytännössä. Kaikkia esitettyjä teoreettisia ajatuksia ei tietenkään ole mahdollista testata tämän työn puitteissa. Teoriaosuus kuitenkin luo taustaa ja auttaa lukijaa ymmärtämään sitä viitekehystä, josta olen lähtenyt vastaamaan asettamiini empiirisiin tutkimuskysymyksiin. Olen pyrkinyt saamaan teoriaa vuoropuheluun aineiston kanssa ja tätä kautta lisätä ymmärrystä liittyen seikkailun käyttöön kuntoutuksen työvälineenä.

Oman kokemukseni mukaan seikkailu ja näkemys siitä, mitä seikkailu on, on vahvasti yksilöllinen. Kokemukset hahmottuvat jokaisen kohdalla omalla tavallaan. Tämän takia työssäni kertojan ääni, oma ääneni on selvästi esillä. Esittämäni näkemykset seikkailusta ovat vahvasti sidoksissa omiin kokemuksiini. Seikkailua on ehkäpä helpointa ymmärtää omakohtaisen kokemuksen kautta. Lukijalle onkin varmasti apua aiheen ymmärtämiseksi palauttaa mieleensä hetkiä jolloin hän on kokenut ”seikkailun huumaa” muodossa tai toisessa. Oman näkemykseni mukaan seikkailu ei ole ”kovin tarkka ulkoasustaan”, vaan tärkeämpää on asenne, jolla asioihin suhtaudutaan. Laajasti ajateltuna melkein mitä tahansa inhimillistä toimintaa voidaan hahmottaa seikkailuna. Tämä puolestaan korostaa entisestään seikkailun subjektiivista luonnetta ja osaltaan myös auttaa lukijaa eläytymään aiheeseen. Tietoisena omasta subjektiivisuudestani, esittelen ja tutkin omasta näkökulmastani seikkailua voimavarasuuntautuneen kuntoutustyön välineenä.

Työn taustalla kulkeva perushypoteesi on seuraava: seikkailun kautta mahdollistuu uusien näkökulmien löytyminen mieltä askarruttaviin, mahdollisesti ongelmallisiksi koettuihin asioihin. Uudet näkökulmat puolestaan ruokkivat muutosajattelua ja oivalluksia, jotka voivat johtaa suurempaan, koko systeemiä koskevaan muutokseen. Tavoitteeni on kuvata ja tutkia tässä työssä niitä lähtökohtia, jotka tekevät ilmapiirin uusien näkökulmien syntymiselle otolliseksi. Huvituksen toiminnan ydinaluetta on perhekuntoutus. Siten on luontevaa, että tutkimukseni aineisto on kerätty perhekuntoutusjaksoilta. Tarkoitukseni kuitenkin on, että työssäni kuvatut kuntoutuksellisen seikkailun tausta-ajatukset olisivat myös laajemmin sovellettavissa voimavarasuuntautuneen kuntoutustyön eri alueille, kuten esimerkiksi mielenterveystyöhön. Tämä on keskeinen syy siihen, minkä vuoksi en ole

lähtenyt käsittelemään kovin tarkasti Huvituksessa toteutettuun perhekuntoutukseen erityisesti liittyviä tausta-ajatuksia.

Kuvio 1: Käsillä olevan työn rakennusaineet ja aiheen rajausta (suluissa taustalla vaikuttava teoreettinen viitekehys).

Työ lähtee liikkeelle seikkailun ja kuntoutuksen taustasta ja etenee otetta tarkentaen kuntoutuksellisen seikkailun ja voimavaruusautuneen työtteen yhdistämiseen. Sovellan tarinallista lähestymistapaa kuntoutuksellista seikkailua ja sen merkityksiä jäsentävänä teoreettisena viitekehysenä. Työ etenee metateorian ja lähempänä käytäntöä olevan teorian vuorottelun kautta yleisestä näkökulmasta erityisempään. Kuviossa 1 on kuvattu tutkimuksen aiheen rajauksen sijoittumista voimavaruusautuneen kuntoutustyön, seikkailun ja tarinallisen lähestymistavan yhdistävälle leikkausalueelle. Verrattain laajan seikkailuun liittyvän teoreettisen ajattelun kuvaamisen ja kehittelyn jälkeen etenen empiiristen tutkimuskysymysten määrittämisen kautta tutkimusasetelman ja -menetelmien kuvaukseen. Tutkimuksen tulokset osassa keskityn kontekstiin sitoutuen seikkailun saamien yksilöllisten merkitysten ja tulkintojen erittelyyn empiirisen haastatteluaineiston tarinallisen analyysin myötä. Miksi seikkailuun osallistutaan, minkälaiset seikkailukokemukset muodostuvat keskeisimmiksi ja miten voidaan ymmärtää seikkailun

pyrkimystä ja kykyä tuoda ulottuville uusia ratkaisumahdollisuuksia ja oivalluksia, ovat kysymyksiä, joihin pyrin tuomaan lisävalaistusta tutkimuksen edetessä.

Seikkailun ollessa aiheena on syytä vielä korostaa, että tutkimuksen tarkoitus ei ole pyrkiä antamaan lopullisia vastauksia, vaan paremminkin auttaa lukijaa ymmärtämään paremmin kuntoutuksellista toimintaa, jota tässä työssä kutsutaan seikkailuksi. Toisin sanoen, tarkoitukseni on välittää kuva kokemuksellisen, toiminnallisen ja luovan kuntoutusotteen tarkoituksesta ja sijasta yhteiskunnassa, jossa tulostavasti ja konkreettisen mitattavuuden vaatimukset ovat korostuneet. Työssäni en ole kuvannut niinkään seikkailuprosessia (ks. tarkemmin esim. Rajaorko 2002, 69-74). Paremminkin olen pyrkinyt tuomaan esille kuntoutuksellisen seikkailun tausta-ajatuksia, mahdollisuuksia ja pohtinut sitä, mihin seikkailun mahdollinen vaikuttavuus oikein perustuu. Steve Bowlesin (2002) mukaan sen kysyminen, mitä seikkailu on, on tärkeää, vaikka yksiselitteistä vastausta olisikin mahdotonta antaa.

2. Tutkimuksen teoreettiset tavoitteet

Tutkimuksen teoreettiset tavoitteet voi tiivistää kolmeen sanaan: kuvata, sitoa ja laajentaa. Huvituksessa kehitetystä seikkailua voimavarasuuntautuneisiin kuntoutusmenetelmiin terapeuttisessa hengessä yhdistävästä työtavasta ei ole aiemmin kirjoitettu kovinkaan paljoa – etenkin tieteellisessä mielessä. Seikkailulle onkin ominaista eräänlainen käytännöstä nouseva filosofia. Käytäntöön pureutuminen on ehkä osaltaan ollut myös syynä siihen, miksi aiheesta on kirjoitettu niinkin vähän. Koen tärkeäksi kuvata työtavan oleelliset tausta-ajatukset ja lähtökohdat tukeutuen olemassa oleviin artikkeleihin, pitkään alalla työskennelleiden näkemyksiin ja omiin havaintoihini.

Toisena tavoitteena on sitoa esitetyt ajatukset laajempaan teoreettiseen kenttään. Pyrin luomaan ja vahvistamaan yhteyksiä seikkailun ja voimavaraorientoituneiden terapia- ja kuntoutussuuntausten välille. Oma näkökulmani seikkailuun ponnistaa kielellisen käänteen sävyttämien sosiaalipsykologian suuntausten, kuten sosiaalisen konstruktionismin piiristä. Ne kirjat, jotka Suomessa on seikkailusta, ja erityisesti seikkailukasvatuksesta, kirjoitettu sitoutuvat lähinnä kasvatustieteen teoriaperinteeseen. Tässä mielessä on tärkeää vankistaa

seikkailun perustaa myös muista näkökulmista – tässä tapauksessa edellä mainitusta ”uuden aallon” sosiaalipsykologian näkökulmasta.

Laajentamisella puolestaan tarkoitan ennen kaikkea seikkailun tausta-ajatusten laajentamista tarinallisen lähestymistavan alueelle. Erittelen ja tuon esille, miten tarinallinen ote voi auttaa ymmärtämään seikkailun prosessia. Tärkeimpänä yksittäisenä tarinallisen ajattelun sovelluksena ehdotan Vilma Hännisen (2000) kehittämän tarinallisen kiertokulun teorian soveltamista seikkailun vaikuttavuuden selittämiseen. Ennen kuin lähdän varsinaisesti täyttämään asettamiani teoreettisia tavoitteita, hahmotan luvussa 3 sitä viitekehystä, josta tutkimukseni lähtee liikkeelle.

3. Tutkimuksen taustaa

Seuraavissa kappaleissa pyrin hahmottamaan lukijalle Huvituksen kuntoutuksellisen seikkailun laajempaa kontekstia. Tutkimuksen taustaa -kappale jakautuu kahteen osaan. Ensin esittelen lyhyesti Huvitusta ja Huvituksessa tapahtuvaa perhekuntoutusta. Tämän jälkeen tuon esille kuntoutuksellisen seikkailun perusviitekehystä osana muuta voimavarasuuntautunutta kuntoutustyötä. Toiseksi siirryn pohjustamaan kuntoutuksellisen seikkailun tausta-ajatusten käsittelyä luomalla tiiviin silmäyksen seikkailukasvatuksen historiaan ja siihen, miten moniulotteisia ja osin vakiintumattomiakin seikkailuun liittyvät käsitteet vielä nykyisellään ovat.

3.1 Huvitus ja perhekuntoutus

Mannerheimin Lastensuojeluliiton Lasten ja Nuorten Kuntoutussäätiön Kuntoutus- ja kehittämiskeskus Huvitus Yläneellä tarjoaa lastensuojelullista kuntoutusta psyykkisissä ja sosiaalisissa vaikeuksissa oleville lapsiperheille. Muita Huvituksessa tapahtuvia kuntoutuksen muotoja ovat yksilöllinen kuntoutus ja sopeutumisvalmennuskurssit sairaiden ja vammaisten lasten perheille sekä ryhmämuotoinen perhekuntoutus (lasten- ja nuorten mielenterveydellinen kuntoutus). Edellä mainittujen kuntoutusmuotojen lisäksi Huvitus tarjoaa koulutus- ja työnohjauspalveluja sosiaali-, terveydenhuolto- ja opetusalan ammattihenkilöille. Myös uusiin kuntoutusmenetelmiin ja työmuotoihin liittyvä kehittämistyö on tärkeä osa toimintaa. (Huvitus 2004.) Tämän tutkimuksen aineiston

muodostivat lastensuojelulliseen ja yksilölliseen, diagnoosin vaativaan kuntoutukseen osallistuvat perheet.

Huvituksen perhekuntoutuksen yleisenä tavoitteena on mahdollistaa ja tukea lasten ja nuorten mahdollisimman hyvää kehitystä. Koko perheen osallistuminen on tärkeää kuntoutuksen kannalta kuitenkin siten, että lapsen tai nuoren tarpeet ovat etusijalla, kuten Huvituksen tunnuslause: ”Yhdessä lapsen parhaaksi”, ilmaisee. (Huvitus 2004.) Huvituksen perhekuntoutus on jaksomuotoista. Yksittäiset jaksot muodostavat kotikäyntien ja viranomaisyhteistyön ohella laajemman kuntoutuksellisen kaaren. Johanna Hurtig (1999, 40-52) on tutkimuksessaan *Huvitusta, hyvitystä vai hyödyllistä* kuvannut Huvituksen perhekuntoutusprosessia tarkemmin. Huvituksessa ollessaan perheet eivät elä omaa arkeaan, vaan ovat arjen ja siitä puhumisen muodostamassa välitilassa (emt., 32). Tämä etäisyys Huvituksessa tapahtuvien toimintojen ja keskustelujen ohella antaa mahdollisuuden tarkastella arjen tilanteita uusista näkökulmista. Huvitusjaksojen välissä oleva aika antaa tilaa soveltaa uusia oivalluksia arkeen (emt., 50-51).

Huvituksessa on lähdetty kehittämään seikkailua voimavarasuuntautuneen kuntoutustyön yhtenä menetelmänä. Seikkailuun on otettu elementtejä sekä seikkailukasvatuksesta että ratkaisukeskeisesti virittäytyneestä perheterapeuttisesta ajattelusta (ks. esim. Virtanen 1998). Tämän työn ajatuksellinen tausta on vahvasti sidoksissa Huvituksessa sovellettavaan ja toteutettavaan kuntoutustyöhön¹.

3.2 Seikkailun viitekehys Huvituksessa

3.2.1 Toiminnallisuus

Miten seikkailua voisi suhteuttaa muihin kuntoutuksen menetelmiin? Toiminnallisuus on vahvasti seikkailua sävyttävä tekijä. Kuntoutuksessa käytettäviä toiminnallis-sävytteisiä menetelmiä on useita. Esimerkiksi Huvituksessa (ks. esim. Huvitus 2004) käytetään seikkailun lisäksi ja ohella taidepajatoimintaa, tarinasäveltämistä, holding-terapiaa, theraplayta (terapeuttista leikkiä) ja liikuntaa.

¹ Lisätietoja Huvituksen toiminnasta osoitteesta http://www.lastenkuntoutus.net/palveluyksikot/kuntoutus-ja_kehittamiskeskus_h/. Sivuilta löytyy myös luettelo Huvituksen toiminnasta tehdyistä tutkimuksista.

Anne Noschis on pohtinut toiminnallisten menetelmien soveltamista kuntoutuksessa voimavarakeskeisistä lähtökohdista. Hänen mukaansa toiminnallisilla menetelmillä rohkaistaan asiakasta aktiivisuuteen ja aloitteellisuuteen samalla vahvistaen heistä löytyvää spontaanisuutta (Noschis 1999, 22). Esimerkiksi nuoret saattavat kokea pelkkään keskusteluun pohjautuvan työskentelyn ahdistavaksi ja asettuvat jo etukäteen vastahankaan. Kaikille työskentely ja asioiden prosessointi kielellisesti ei ole yhtä luontevaa kuin toisille. Muuhun kuin pelkkään keskusteluun perustuvat työtavat voivat antaa heille vapauttavan mahdollisuuden toteuttaa itseään ja näyttää omia vahvuuksiaan. (ks. esim. Pasanen 1999.) Esimerkiksi musiikkiterapiaa on tutkittu verrattain paljon ja tutkimuksissa on saatu musiikin terapeuttista käyttöä puoltavia tuloksia (ks. esim. Lehtonen 1989). Mikään ei estäkään käyttämästä musiikkiterapiaa osana seikkailua tai päinvastoin. Pikemminkin näen, että eri työtapojen innovatiivinen yhdistäminen pitää sisällään paljon mahdollisuuksia. Tietenkin pitää ottaa huomioon työntekijöiden, ja toisaalta myös asiakasryhmän, valmiudet eri työtapojen yhdistelyyn.

Seikkailun ja muiden toimintaa puheen ohella ja sijaan hyödyntävien menetelmien välillä on paljon yhteneväisyyksiä ja tiukkojen rajanvetojen tekeminen eri työtapojen välille ei ole käytännön kannalta hedelmällistä. Tämä kävi ilmi myös tutkimukseeni liittyvissä haastatteluissa. Pyytäessäni kertomusta kuntoutusjakson seikkailulliseen puoleen liittyen, kävi useammin kuin kerran niin, että haastateltavat olivat mieltäneet seikkailulliseksi toiminnan (esimerkiksi taidepajatoimintaan liittyen), jota itse en ollut seikkailulliseksi ajatellut. Seikkailun erottaminen muusta kuntoutuksellisesta toiminnasta, saatikka seikkailun pitäminen suoranaisena kilpailijana esimerkiksi terapeuttisille keskusteluille, ei olekaan mielekästä, vaan johtaa keskustelua epäoleelliseen (Pasanen 1999, 61). Oleellisempaa on pyrkiä löytämään asiakkaan kannalta toimiva ja mielekäs yhdistelmä toiminnallisuutta ja keskustelua.

3.2.2 Voimavarasuuntautunut työote

Perinteisesti kuntoutuksen huomion kohteena on ollut asiakkaan sairaus tai vika tai vamma. Tämä on ohjannut käytännön asiakastyötä sekä menetelmällisesti että asenteellisesti (ks. esim. Kuitunen 1998). Toiminnallisuuden ohella Huvituksen seikkailua määrittää vahvasti voimavarakeskeinen ajattelutapa, jolla on juurensa perhe- ja lyhytterapeuttisissa suuntauksissa. Voimavarasuuntautuneessa työotteessa korostuvat usko asiakkaan arvokkuuteen ja kompetenssiin ja etenkin siihen, että ongelman ratkaisemiseen

tarvittavat voimavarat löytyvät asiakkaasta itsestään työntekijän ja asiakkaan yhteistyön tuloksena (Noschis 1999.) Työotteen taustalla vaikuttaa konstruktivistinen tausta-ajatus, jonka mukaan kielen avulla luodaan, ylläpidetään ja muunnellaan jatkuvasti ympäröivää sosiaalista todellisuutta. Todellisuus ei näyttäytyä absoluuttisena, vaan tulkinnanvaraisena. Keskeistä on pyrkiä tuomaan esille ja rakentaa sellaisia tulkintoja todellisuudesta, jotka edistävät yhteistyötä ja edesauttavat omien tulkintojen suhteellisuuden ja niihin liittyvien muutosmahdollisuuksien ymmärtämistä. Työotteelle on ominaista positiivinen pohjavire – keskusteluissa keskitytään ennen kaikkea onnistumisiin ja hyviin ajanjaksoihin sen sijaan, että yritettäisiin selvittää ongelman tai ongelmien suhdetta aiempiin elämänvaiheisiin. Tulevaisuuteen suuntautuminen toimii apuna pohdittaessa minkälaisilla konkreettisia keinoja ja voimavaroja haluttuun lopputulokseen pääsemiseen voisi soveltaa. (Vataja 1998, 4-5.)

Myös Huvituksen henkilökuntaa perheterapeuttiseen ja ratkaisukeskeiseen lähestymisnäkökulmaan kouluttamassa käyneen Insoo Kim Bergin mukaan kaikki järjestelmän osat, kuten esimerkiksi perheen jäsenet, ovat yhteydessä keskenään ja suhteessa toisiinsa. Pieni muutos jossakin järjestelmän osassa voi saada aikaan suuren muutoksen koko järjestelmässä. Iso ongelma ei siten tarvitse välttämättä isoa ratkaisua. (Berg 1991, 9.) Tämä ajatus edellä esitettyjen ohella muodostaa perusviitekehyksen Huvituksen kuntoutukselliselle seikkailulle. Ennen kuin lähdän tarkemmin erittelemään kuntoutuksellista seikkailua, on tarpeen luoda silmäys siihen, miten itse seikkailu on muovautunut inhimillisen kasvun tukemisen välineeksi.

3.3 Seikkailun historiaa

Seikkailu on samalla vanha ja uusi käsite. Legendat muinaisten sankareiden, kuten Kuningas Arthurin, Odysseuksen tai vaikkapa Väinämöisen seikkailuista ovat jääneet elämään osaksi kulttuurista perintöämme. Tutkimusmatkailijoita on kutsuttu seikkailijoiksi kautta aikojen. Seikkailu on meillä verissä ja näin sitä onkin esitetty yhdeksi mielekkään elämän perusedellytyksistä (Scheibe 1986, 131). Toisaalta kuntoutuksellisessa ja terapeuttisessa yhteydessä jäsentyneesti hyödynnetty seikkailu on verrattain uusi tulokas.

Seikkailun käytöllä kasvatuksellisissa yhteyksissä on pitkät juuret. Jo tuhansia vuosia sitten nuoria saatettiin haasteellisiin tilanteisiin, jotta nähtiin, miten he niistä selviytyvät ja onko

heistä yhteisön täysvaltaisiksi jäseniksi. Antiikin Spartassa nuoria lähetettiin vuorille selviytymään oman onnensa nojassa, osana aikuistumistaan. Roomalaiset nuoret puolestaan joutuivat uimaan jääkylmässä Tiberissä karaistuakseen. Nykyisen kaltaiseen muotoonsa kasvatuksellisenä välineenä seikkailu alkoi muovaantua sellaisten kasvatusajattelijoiden teorioiden pohjalta, kuten Wilhelm Dilthey (1833-1911), David Henry Thoreux (1817-1862), Amos Comenius (1592 – 1670) ja Jean Jacques Rousseau (1712-1778). Näiden ja muiden teoreetikkojen ajatuksia alettiin soveltaa käytäntöön erinäisissä yhteyksissä, kuten Cecil Reddien (1858-1932) perustamassa Abbotsholmen asuntolakoulussa. (Telemäki 1998a, 1-6.)

Seikkailukasvatuksen tunnetuin kehittäjä ja oppi-isä on Kurt Hahn (1886-1974). Hän perusti Saksaan Boden-järven rannalle yhdessä silloisen valtakunnankanslerin, prinssi Max von Badenin kanssa Salemin koulun, omien kokemustensa, sukunsa, opintojensa ja aikaisempien asuntolakoulukokeilujen, kuten Abbotsholmen, innoittamana. Salemin koulun kasvatustilat kiteytyivät seuraavaan, Hahnin kasvatusajattelusta paljonkertovaan, muotoon: ”1. Anna lapselle mahdollisuus itsensä löytämiseen. 2. Anna lapsen kohdata voittoja ja tappioita. 3. Anna mahdollisuus yhteisön etujen asettamiseen ennen yksilön etuja. 4. Anna mahdollisuus hiljaisuuteen ja mietiskelyyn. 5. Harjoita mielikuvitusta. 6. Anna peleille ja leikeille oma paikka – mutta ei yksinvaltaa. 7. Vapauta etuoikeudet lapset heitä heikentävästä ylemmyyden tunteesta, toisin sanoen varaa tilaa yhteiskasvatukselle niiden kanssa, joiden oli taisteltava löytääkseen oma paikkansa yhteiskunnassa.” (Telemäki 1998b, 14.) Säännöissä esiintyvä henki ja periaatteet vaikuttavat yhä edelleen seikkailukasvatuksellisessa ajattelussa.

Toisen Maailmansodan myötä Hahn joutui pakenemaan Isoon-Britanniaan, missä hän perusti Gordonstounin koulun ja edelleen ensimmäisen Outward Bound –koulun. Tällä hetkellä Hahnin hengessä toimivia Outward Bound –keskuksia on kolmessakymmenessä maassa (<http://www.outwardbound.net>). Hahnin vaikutuksesta alkunsa sai myös laajalle levinnyt Duke of Edinburgh’s Award Scheme –stipendijärjestelmä, jota myös Suomessa on sovellettu Avartti-nimellä syrjäytymisvaarassa olevien nuorten kanssa yhtenä toimintamuotona (ks. esim. Telemäki 1998a, 88-94; <http://www.avartti.fi>). Myös partioliike on saanut vaikutteita hahnilaisesta ajattelusta. Hahnin paradoksaalinen motto: ”Rajoituksissasi on vahvuutesi”, elää vieläkin monin tavoin tämän päivän inhimilliseen kasvuun ja kuntoutumiseen tähtäävien seikkailujen taustalla (Telemäki 1998a, 8). Motto

kuvaa hyvin myös voimavarasuuntautuneen kuntoutustyön keskeistä tavoitetta - auttaa kuntoutujaa löytämään uusia, toimivampia tulkintoja ongelmallisiksi koettuihin elämäntilanteeseen. Hankaluudet ovat saattaneet antaa elämään uutta syvyyttä, joka olisi jäänyt löytymättä ilman pysähdyttävää kokemusta.

Tämän työn tarkoitus ei ole käydä lävitse seikkailukasvatuksen historiaa sen syvemmin. Aiheesta on kirjoitettu useita hyviä teoksia, joiden kautta voi perehtyä seikkailun jäsentymiseen yhdeksi kasvunohjaustyön välineeksi. Tällaisista teoksista voidaan mainita esimerkiksi Matti Telemäen *Johdatus seikkailukasvatuksen teoriaan* (1998a), Timo Lehtosen toimittama *Elämän seikkailu* (1998) sekä Telemäen ja Steve Bowlesin *Seikkailukasvatuksen teoria ja käytäntö* (2001).

3.4 Seikkailevat käsitteet

Usein, kun olen kysynyt kasvatukselliseen tai kuntoutukselliseen seikkailuun tutustumattomilta ihmisiltä, mitä heille tulee mieleen sanasta seikkailu, olen saanut vastaukseksi: ”Suuri Seikkailu” tai muu vastaava televisiosarja. Seikkailun käyttö kuntoutuksen menetelmänä tai oikeastaan paremminkin seikkailun käytön perustelu ja siitä ulkopuolisille kertominen on tavallaan hankaloitunut television seikkailun nimellä kulkevien ”selkäänpuukotuskilpailujen” esiinmarssin myötä. Hieman kärjistäen voidaan kuitenkin hyvin väittää, että näiden televisioseikkailujen ja kuntoutuksellisen seikkailun painotukset ovat kutakuinkin päinvastaiset. Tämä mielessä pitäen on harmillista, että seikkailu sana on assosioitunut mainittuihin kilpailuihin. Seuraavassa perustelen väitettäni erotteluiden kautta.

Televisioseikkailu vastaan kuntoutuksellinen seikkailu: ensimmäisenä erotteluna voidaan nähdä toisista erottautuminen ja itsen korostaminen vastaan yhteisöllisyyden tunteen nouseminen. Kuntoutuksellisessa seikkailussa toisten kanssa toimitaan yhdessä, mutta kuitenkin jokaisen omaa yksilöllisyyttä kunnioittaen. Toinen erottelu liittyy asioiden kokemisen tasoon: miltä asiat ulospäin näyttävät vastaan miltä ne itsestä tuntuvat ja minkälaisia merkityksiä asioille on yhdessä annettu. Kolmas erottelu liittyy itsensä hyväksymiseen ja ulkoiseen kuvaan: heikkouksien peittely vastaan omien rajojen hyväksyminen ja muiden hyväksynnän osoitukset ja hyväksyvä ilmapiiri. Lisääkin

erotteluja voidaan nostaa esiin, mutta uskon edellä mainittujen riittävän tukemaan väitettäni.

Seikkailualan kirjallisuudessa käsitteiden käyttöä koskeva käytäntö on kirjavaa. Seikkailun ja seikkailukasvatuksen lisäksi useimmin esiintyviä käsitteitä ovat elämyspedagogiikka, elämysterapia, seikkailupedagogiikka ja seikkailuterapia. Käsitteiden käytölle ei ole vakiintunut yhtenäistä käytäntöä. Seikkailun käyttäminen inhimillisen kasvun välineenä on saanut alkunsa kasvatustieteiden puolelta. Tämän takia yleisimmin käyttöön vakiintuneet käsitteet ovat *seikkailukasvatus* ja *elämyspedagogiikka*, jotka yleensä ottaen tarkoittavat suunnilleen samaa tulkitsijasta riippuen. Muutamia erotteluja kirjallisuudessa on kuitenkin esitetty. Ehkäpä keskeisin erottelu, joka käsitteiden välille voidaan tehdä, viittaa perinteeseen, josta ne ovat lähtöisin. Elämyspedagogiikka (Erlebnispädagogik) liitetään usein saksankieliseen ja hahnilaiseen perinteeseen. Englanninkielisellä alueella käyttöön on puolestaan vakiintunut paremminkin termi seikkailukasvatus (Adventure Education). (Telemäki 1998a, 43.) Osaltaan sekavuutta lisää myös termien ongelmallinen kääntyminen kielestä toiseen (ks. esim. Silkelä 2001).

Seppo Karppinen puolestaan näkee elämyspedagogiikan seikkailukasvatusta laajempänä käsitteenä. Elämyspedagogiikkaan laajasti ymmärrettynä kuuluu sekä lähinnä sisätiloissa tapahtuvaa rauhallista elämyksellistä toimintaa, kuten taideilmaisua, että luonnossa tapahtuvaa ja mahdollisesti myös vauhdikkaampaa toimintaa, kuten melomista. Seikkailukasvatuksessa suurempi paino annetaan aktiviteeteille, joihin olennaisesti kuuluu jännitystä ja vauhdikkaampaa toimintaa. Myös seikkailukasvatukseen kuuluvat oleellisesti keskustelut ja kokemuksia koostavat rauhallisemmat harjoitteet. Selkeää ja itse toimintojen ja toimijoiden kannalta mielekästä rajaa käsitteiden välille onkin hankalaa ja monin kohdin hyödyttöä vetää. Tärkeämpää osallistujien kannalta on toimintatarpeen tyydyttäminen sekä kokemuksista saatu ilo ja virkistys, kuten myös mahdollisuus kehittää itsetuntemusta ja pohdiskella toimintojen myötä pintaan nousseita tunteita ja tuntemuksia. Sanaa *seikkailupedagogiikka* näkee myös käytettävän. (Karppinen 2000.) Merkitykseltään ymmärrän sen sijoittuvan kahden edellä käsitellyn välimaastoon.

Seikkailu- ja *elämysterapian* merkitysten suhde on hyvin samanlainen, mitä edellä esitettiin seikkailukasvatuksen ja elämyspedagogiikan suhteesta. Terapia-loppupäätte viittaa viitekehykseen, josta seikkailua sovelletaan ja niihin tavoitteisiin, joihin seikkailulla

pyritään. Itse toiminnot ja harjoitteet voivat olla hyvinkin samanlaisia. Seikkailua työmenetelmänä käyttävien parissa termeistä ja määritelmistä ei olla yksimielisiä. Tämä on osaltaan huono asia alan yhtenäisen näkemyksen kehittymisen kannalta. Toisaalta taas määritelmien väljyys luo mahdollisuuksia kehittää erilaisia sovelluksia ja lähestymistapoja (Rajaorko 2002, 120). Yhtenäisten määritelmien uupuminen ja alan hajanaisuus on ongelma alan ulkoisen perustelun kannalta. Käsittelen terapeutista ja kuntoutuksellista seikkailua tarkemmin luvussa 4.

Pitkään Huvituksen seikkailun parissa työskennellyt Kari Rajaorko on käynyt Pro gradu – tutkielmassaan laajasti lävitse suomalaista seikkailualan kirjallisuutta ja niissä esiintyviä näkemyksiä ja määritelmiä seikkailusta ihmisten parissa tehtävän työn välineenä. Pohdinnassaan hän korostaa seikkailun olevan sidottu tilanteeseen ja kulloisiinkin tavoitteisiin sekä ohjaajan omaan taustaan ja koulutukseen. (Rajaorko 2002.) Kun huomioon otetaan vielä seikkailuun vahvasti liittyvä tuntemattoman elementti, seikkailun tarkasta määrittelemisestä tulee kerrassaan ongelmallista. Seikkailualan kirjallisuudessa onkin usein omaksuttu näkökulma, jonka mukaan seikkailun ainoa määritelmä on se, ettei sitä voi määritellä (ks. esim. Rajaorko 2002; Linnossuo 1998). Kysymys kuitenkin palautuu siihen, mitä määrittelyllä tarkoitetaan. Tiukasti ottaen sen toteaminen, että jotain ei voida määritellä, on jo itsessään määrittelyä.

Lukijan työn helpottamiseksi on kuitenkin tarpeen esittää muutamia määritelmiä, jotka kuvaavat omasta näkökulmastaan ja viitekehyksestään seikkailun hyödyntämistä osana inhimilliseen kasvuun tähtäävää työtä. Linnossuo (1998, 1-2) on esittänyt seuraavan jaottelun seikkailukasvatuksen näkökulmasta:

1. *Seikkailu* on kuollut, jos se määritellään.
2. *Seikkailukasvatus* on kasvun tukemista haasteellisen ryhmätoiminnan avulla.
3. *Seikkailutoiminta* sisältää sellaisia aktiviteetteja, jotka haastavat yksilön ja ryhmän ylittämään rajojaan. Seikkailutoiminta voi sisältää esimerkiksi erilaisia leikkejä ja pelejä, luottamusharjoituksia, ongelmanratkaisutehtäviä, leiri- ja retkeilytaitoja, köysi- ja kiipeilytoimintoja, melontaharjoituksia oppimisprojekteja sekä retkikuntia, joissa koetellaan edellä opittuja yksilö- ja ryhmätaitoja.

Linnossuon määritelmä on pääpiirteissään käännettävissä myös muihin viitekehyksiin sopivaksi. Ajatellaanpa vaikka kuntoutuksellista seikkailua. Termillä kuntoutuksellinen seikkailu tarkoitan yksinkertaisesti seikkailua kuntoutustyön työvälineenä. Ensimmäisessä

kohdassa korostetaan seikkailun määrittelemättömyyttä. Seikkailuun jo yleiskielisenä sanana tavanomaisessa merkityksessään ymmärrettynä liittyy olennaisesti tuntemattoman elementti. Toisessa kohdassa puolestaan voitaisiin sanoa, että kuntoutuksellinen seikkailu on kuntoutumisen tukemista haasteellisen ryhmätoiminnan avulla. Kolmas kohta sopii kutakuinkin suoraan kuntoutukselliseen seikkailuun. Kuntoutuksellisesta näkökulmasta määritelmiin olisi hyvä lisätä vielä kohta, joka korostaa kokemusten pohjalta käytyjen ryhmäkeskusteluiden ja refleктоimisen merkitystä, kuten esimerkiksi Michael Gass (1993, 5) tekee määritellesään seikkailun soveltamista terapeuttiliseen käyttöön.

Matti Telemäen mukaan ”seikkailu on epävarmuutta sisältävää vapaa-aikaa”. Vapaa-aikaa siksi, että toiminnot perustuvat aina vapaaehtoisuuteen. Pakkoa tai taivuttelua tulee välttää. Telemäen mukaan Simon Priest puolestaan määrittelee seikkailuksi minkä tahansa epävarmaan lopputulokseen johtavan kokemuksen. (Telemäki 1998a, 42.) Seikkailun määritelmissä korostuu epävarmuuden ja tuntemattoman elementti. Kyseessä ei kuitenkaan saa olla epävarmuus aktiviteettien objektiivisesta turvallisuudesta etenkin aloittelijoiden kanssa – kalliolta laskeuduttaessa kukaan ei saa pudota (ks. esim. Mortlock 1984, 32-37). Esitetyt seikkailun määritelmät jättävät paljon auki. Seikkailun tarkan määrittelemisen ongelmallisuutta voisi vielä havainnollistaa historiallisella esimerkillä. Kolumbus lähti etsimään meritietä Intiaan ja tulikin löytäneeksi Amerikan. Mitä Kolumbuksen matkasta olisi tullut, jos häntä olisi pyydetty etukäteen esittämään tarkka kartta reittisuunnitelmastaan? Esimerkkiä vasten seikkailua voisikin pitää mielessä ja sydämessä tapahtuvana tutkimusmatkana.²

4. Seikkailu ja kuntoutus

Seikkailu kuntoutuksen tai terapian välineenä ei ole Suomessa levinnyt kovinkaan laajalle. Kuten jo aiemmin mainitsin, seikkailua on sovellettu lähinnä kasvatustieteellisestä viitekehystä. Tässä kappaleessa luon silmäyksen aiempaan tutkimukseen ja pohdin kuntoutuksellisen seikkailun sijoittumista seikkailun kenttään. Tämän jälkeen erittelen, taustaan ja omaan kokemukseeni sitoutuen, seikkailun käyttöä osana voimavarasuuntautunutta kuntoutustyötä. Mikä seikkailusta tekee kuntoutuksellista ja mitä voimavarasuuntautuneisuus tarkoittaa seikkailun yhteydessä? Mihin seikkailulla pyritään

² Veli-Matti Virtasen esittämä vertaus.

ja millaisia tekijöitä seikkailun merkittävyyden ja vaikuttavuuden taustalla on kirjallisuuden perusteella nähty olevan?

4.1 Katsaus aiempaan tutkimukseen

Seikkailua osana kuntoutustyötä ei ole Suomessa aiemmin tutkittu sosiaalipsykologisesta näkökulmasta. Aiheeseen liittyviä artikkeleita ja tutkimusta on kuitenkin julkaistu jonkin verran myös suomeksi. Sini Caven on yhdessä Jorma Pihan kanssa tutkinut seikkailua terapeutteisessa mielessä käytöshäiriöisten lasten hoidossa. Tutkimuksessa he päätyivät esittämään, että ammattitaitoisesti toteutettu seikkailu edistää yleisen toimintatason paranemista ja ikätasolle sopivien pysyvien ja pitävien sääntöjen noudattamista sekä vähentää käytöshäiriöoireita ja häiriökäyttäytymistä (Caven & Piha 1995). Caven on myös kartoittanut seikkailun terapeuttisia sovelluksia viitaten kotimaisiin ja ulkomaisiin projekteihin (Caven 1998). Myös Sininauhaliiton toimesta seikkailua on käytetty kuntoutuksellisessa mielessä. Toimintaa ei kuitenkaan ole raportoitu julkisesti sen tarkemmin. (<http://www.sininauhaliitto.fi>.)

Kasvatustieteen piirissä aihetta sivuavia tutkimuksia on tehty jonkin verran. Seppo Karppinen valmistelee nuorten syrjäytymiseen liittyvää väitöskirjatyötä seikkailukasvatuksellisesta näkökulmasta. Tutkimuksen aineiston hän on kerännyt opettamansa erityisluokan oppilaista. Aiemmin hän on käsitellyt aihetta liseniaattityössään (Karppinen 1998) ja useissa artikkeleissaan (ks. esim. Karppinen 2000). Tutkimuksissa seikkailun käytöstä nuorten kanssa on saatu hyviä kokemuksia, mutta ongelmien ollessa moniulotteisia pelkkä nuoren kanssa seikkailu ei riitä, vaan pysyviin tuloksiin voidaan päästä vain koko systeemiä (perhettä ja lähipiiriä) koskevalla kokonaisvaltaisella prosessilla (emt.). Jo aiemmin seikkailun kasvatuksellisuutta Pro gradu -tutkielmassaan pohtinut Katariina Löfblom (1995) valmistelee väitöskirjaa liittyen nuorten elämysten yksilöllisiin ja yhteisöllisiin merkityksiin. Tarkempaa tietoa väitöskirjan sisällöstä ei vielä tätä kirjoitettaessa ole saatavissa. Aiheen kannalta mielenkiintoinen projekti on käynnissä myös Helsingin Malmisssa. Kyseisen Malmiryhmän keskeisenä toimintamuotona on seikkailukasvatus ja tavoitteena varhainen puuttuminen ja tuki lasten sekä nuorten oireiluun kenttätyön ja tiivistetyn moniammatillisen verkoston avulla. (Malmiryhmä.)

Ulkomailla seikkailuterapiaan liittyvää tutkimusta on tehty verrattain paljon. Tutkimuksia vaivaa kuitenkin jossain määrin yhteismitattomuus ja tutkimusten raportoinnin epämääräisyys. Suomalaiseen alan keskusteluun ulkomaisia tutkimuksia on kantautunut yllättävän vähän. Tutkimusten metodologia poikkeaa usein merkittävästi toisistaan. Lisäksi alan kansainvälinen termistö on vakiintumaton. (Linnossuo 1998.) Kun tähän lisätään vielä seikkailun terapeuttisen käytön moninaiset sovellukset eri aloille syrjäytymisvaarassa olevista nuorista aina työyhteisökoulutuksiin, niin on selvää, että alan tutkimustulosten vertaaminen ja yhteenvetäminen on kerrassaan haastavaa (ks. esim. Gillis 1995). Lee Gillis on koonnut melko kattavasti yhteen viitteitä seikkailun terapeuttisista sovelluksista tehdyistä tutkimuksista. Käsitellyissä tutkimuksissa oltiin saatu myönteisiä tuloksia seikkailuterapian käytöstä erinäisissä yhteyksissä, kuten syrjäytymisen ennaltaehkäisyssä. Monessa tutkimuksessa oli kuitenkin luotettavuutta heikentäviä puutteita. (Gillis 1993.) Yksi ongelma aiempaan tutkimukseen perehtymisessä on myös alan kansainvälisen kirjallisuuden heikko saatavuus Suomessa. Olenkin tukeutunut internetiin uudempaan ulkomaiseen tutkimukseen tutustuessani. Internet-lähteiden luotettavuudessa on omat ongelmansa. Olen pyrkinyt ratkaisemaan tämän ongelman tukeutumalla sivustoihin, jotka ovat tunnettujen ja arvostettujen tahojen laatimia ja ylläpitämiä.

Outward Boundin piirissä on koottu yhteen lukuisia vakavasti otettavia, tieteellisiä seikkailun soveltamista selvittäviä tutkimuksia (Outward Bound Research 2004). Näistä esimerkkinä voidaan mainita seikkailun sosiaalipsykologisia etuja käsittelevä tutkimus, jonka tavoitteena oli selvittää, miten kokemukset olivat yhteydessä osallistujien käsitykseen mahdollisuuksistaan vaikuttaa omaan elämäänsä (self efficacy), miten kokemukset siirtyivät arkeen sekä oliko näillä kokemuksilla pitkäkestoista vaikutusta osallistujien luontosuhteeseen. Kaikilla edellä mainituilla alueilla saatiin selkeitä toimintaa puoltavia tuloksia. Näiden lisäksi esimerkiksi osallistujien kyvyssä sietää pettymyksiä ja määrittellä omaa identiteettiään tapahtui huomattavia parannuksia. (Paxton & McAvoy 2000.) James Neill (2003a) on puolestaan koonnut yhteen alan tuoreempia tutkimuksia sekä viitteitä syvempään tutustumiseen seikkailun vaikuttavuudesta terapian välineenä.

Kari Rajaorko on Pro gradu -tutkielmassaan eritellyt Huvituksessa tapahtuvaa kuntoutuksellista seikkailua. Rajaorkon näkökulma on kuitenkin yleisempi kuin omassa työssäni. Työn keskeistä antia on laaja suomalaisen seikkailualan kirjallisuuden läpikäyminen ja eri lähestymistapojen asettaminen tähän kenttään. Lähimmäksi aiheittani

sijoittuvat Huvituksessa ohjaajanani toimineen Veli-Matti Virtasen artikkelit ja ajatukset ratkaisukeskeisyyden sovittamisesta seikkailuun (ks. esim. Virtanen 1998; Rajaorko & Virtanen 1998; Virtanen & Mäkilä 2000; Virtanen & Mäkilä, tulossa). Osaltaan työni tarkoitus onkin sitoa artikkeleissa esitettyjä ajatuksia laajempaan tieteelliseen perinteeseen sekä tutkia näitä ajatuksia käytännön ja seikkailuun osallistuneiden ihmisten näkemyksien kautta.

4.2 Kasvatusta, kuntoutusta vai jotakin muuta?

Telemäki on esittänyt seikkailukasvatuksellisten ohjelmien usein jakautuvan neljään tyyppiin. Ensimmäisenä hän erottaa vapaa-ajan ja virkistykseen. Tällöin pääpisteinä ovat affektiiviset tavoitteet, kuten ihmisten tunteisiin vaikuttaminen. Toisena tyyppinä ovat kasvatukselliset ohjelmat, joiden tavoitteissa painottuu kognitiivisuus ja pyrkimys vaikuttaa ihmisten ajatteluun. Kolmas tyyppi on opetukselliset ohjelmat, joiden avulla yritetään muuttaa ihmisten käyttäytymistä. Neljäntenä jaottelussa tulevat terapeuttiset ohjelmat, joiden avulla halutaan parantaa ihmisten huonoiksi koettavia tapoja. (Telemäki 1998a, 54) Tämän työn näkökulma on lähestyä seikkailukasvatusta, tai tässä tapauksessa käyttämäni ja Huvituksessa käytetyn termistön mukaan seikkailua, terapeuttisesta ja kuntoutuksellisesti näkökulmasta erotuksena muista tyypeistä. Huvituksen seikkailullisen kuntoutustyön tavoitteena ei kuitenkaan ole suoranaisesti ulkoa käsin parantaa kuntoutujien huonoksi koettavia tapoja. Pikemminkin tavoitteena on auttaa perheitä ja perheenjäseniä löytämään toimivia tulkintoja ja toimintamalleja ongelmallisiksi kokemiinsa tilanteisiin. Puutteistaan huolimatta Telemäen jaottelu auttaa jäsentämään käsillä olevan työn asemaa suhteessa seikkailukasvatuksen yleisempään kenttään.

Seikkailua tai kuntoutuksellista seikkailua tai seikkailuterapiaa, joihin tässä työssä keskitytään, ei voi yksiselitteisesti erottaa seikkailukasvatuksesta tai elämyspedagogiikasta. Rajaorkon (2002, 118) mukaan seikkailu voi olla kasvatusta, terapiaa, kuntoutusta, liikuntaa tai sitten viihdettä riippuen seikkailua työvälineenä käyttävän henkilön omasta historiasta ja toimenkuvasta. Seikkailua työssään käyttävä rakentaa omaa tulkintaansa ja näkemystään seikkailusta omasta koulutuksestaan, taustastaan ja taustayhteisöstään lähtien (emt., 120). Oma näkökulmani on voimavarasuuntautuneen kuntoutustyön näkökulma.

4.3 Kuntoutuksellinen seikkailu

Seikkailevat käsitteet -kappaleessa jo mainitsin kuntoutuksellisen seikkailun olevan yksinkertaisesti seikkailun käyttämistä kuntoutustyön yhtenä menetelmänä. Kuntoutustyö itsessään ei kuitenkaan ole sekään kovin yksinkertainen käsite. Edellä on käsitelty voimavarasuuntautunutta työtettä ja sivuttu toiminnallisten menetelmien käyttöä osana kuntoutusta. Seuraavissa kappaleissa lähdetään käymään tarkemmin lävitse niitä tekijöitä, jotka tekevät seikkailusta kuntoutuksellista. Taustana tälle on Huvituksessa yhtenä työmenetelmänä toimiva kuntoutuksellinen seikkailu ja siinä sovelletut tausta-ajatukset. Tätä tukee paitsi esimerkiksi Rajaorkon (2002) esittämät ajatukset seikkailun sitoutumisesta viitekehukseensä, niin myös ajatus seikkailun omakohtaisuudesta ja tilanteisuudesta. Tätä taustaa vasten on mielestäni hedelmällisempää eritellä seikkailua kontekstiin sitoutuen ja pyrkiä tekemään kokemuksia ja niihin liittyviä ajatuksia ymmärrettäväksi yksilöllisten kuvausten kautta, sen sijaan että yrittäisi tuottaa kiveen hakattua seikkailun teoriaa.

Veli-Matti Virtanen kertoessaan Huvituksen seikkailullisesta työtavasta jättää seikkailun määritelmän verrattain avoimeksi. Seikkailulla ei hänen mukaansa Huvituksessa tarkoiteta varsinaisesti seikkailupedagogista tai -terapeuttista ilmaisua, vaan lähinnä perinteistä suomen kieleen vakiintunutta melko epämääräistä sisältökokonaisuutta. Käsite kuvaa hyvin työtappaa, joka perustuu paljolti tuntemattomien asioiden ja tilanteiden kohtaamiseen ja reaktiiviseen toimintaan. (ks. esim. Virtanen 1998, 82; Virtanen & Mäkilä 2000, 18.) Vaikka Huvituksessa ei seikkailuun suoranaisesti liitetäkään sanoja kasvatus tai terapia, niin terapian puolelta, etenkin ratkaisu- ja voimavarakeskeisestä terapiasta, on omaksuttu monia ajatuksia käytäntöön sovellettuna. Huvituksessa seikkailun, seikkailuterapian ja elämysterapian sekä kuntoutuksellisen seikkailun voidaan nähdä tarkoittavan hyvin pitkälle samaa asiaa. Itse käytännön työn kannalta ei olekaan merkittävää, miten työtappaa kutsutaan. Virtanen ja Marjo Mäkilä (tulossa) korostavatkin, että seikkailu työvälineenä on tapa ajatella ja luoda mahdollisuuksia, sen sijaan että sitä kutsuttaisiin varsinaiseksi menetelmäksi jollakin tietyllä ja tarkoin määritellyllä nimellä.

Vaikka Huvituksessa ei seikkailuun sanaa terapia liitetäkään, on terapeuttisilla elementeillä siinä keskeinen rooli. Ennen eteenpäin siirtymistä onkin tarpeen luoda silmäys siihen, miten seikkailuterapiaa on määritelty alan kansainvälisessä kirjallisuudessa. Christian Itin,

joka on tutkinut Milton H. Ericksonin lyhytterapeuttisten ajatuksien soveltamista seikkailuun on kuvaillut seikkailuterapiaa seuraavasti: ”Todellinen seikkailuterapia on enemmän kuin pelkkä seikkailukokemusten lisääminen jo olemassa oleviin psykoterapian prosesseihin. Se on uudenlainen terapian muoto, joka yhdistelee, integroi ja soveltaa seikkailullista toimintaa, kokemuksellista oppimista ja periaatteita monista eri psykoterapian koulukunnista. Seikkailuterapiassa näyttäisi olevan elementtejä humanistisista, eksistentiaalisista, strategisstruktuuraisista, narratiivisista ja ratkaisukeskeisistä lähestymistavoista.” (Itin 2002.) James Neill³, on puolestaan määritellyt seikkailuterapian seuraavasti: "Seikkailuterapia on seikkailupohjaisten aktiviteettien ja/tai seikkailupohjaisen teorian soveltamista ja käyttämistä saamaan aikaan kokemuksia, jotka johtavat myönteisiin muutoksiin emotionaalisista ja/tai käyttäytymiseen liittyvistä ongelmista kärsivien ihmisten elämässä" (2003b). Edellä esitetyt kuvaukset jättävät seikkailuterapian kentän verrattain avoimeksi, samoin kuin aiemmin seikkailukasvatuksesta ja itse seikkailusta esitetyt määritelmät. Seikkailullista toimintaa ei ole rajattu eikä myöskään terapeuttista viitekehystä. Lee Gillis onkin esittänyt, että yksi psykoterapian suuntaus ei riitä selittämään kognitiivisia, affektiivisiä ja käytökseen liittyviä muutoksia, joita seikkailullisten kokemusten myötä voi tapahtua. Eri suuntauksilla näyttäisi kullakin olevan oma näkökulmansa ja oma panoksensa annettavana siihen, miten seikkailuterapia integroituu psykoterapian ja kuntoutuksen kokonaisuuteen. (Gillis, 1995.)

4.3.1 Seikkailu ja tavoitteet

Seuraavassa keskityn erittelemään, miten voimavarasuuntautunut työote ja ratkaisukeskeisyys liittyvät seikkailuun Huvituksessa. Tarkastelen myös lähemmin ratkaisuseikkailua, kuten Virtanen ja Mäkilä ovat tätä kuntoutustyön muotoa kuvanneet. Seikkailuun jo aiemmin käsiteltyjen määritelmien mukaan liittyy olennaisesti tuntemattoman elementti. Tämä pätee myös tavoitteisiin. Seikkailulla ei pyritä antamaan ratkaisua johonkin tiettyyn ennalta määriteltyyn ongelmaan, joka puolestaan siten olisi määrittänyt tavoitteen. Steve de Shazerin mukaan asiakkaan ei tarvitse tietää ongelmaa voidakseen ratkaista sen. Ongelmalla ja ratkaisulla ei myöskään tarvitse olla mitään selkeää yhteyttä. (de Shazer 1995, 119.) Tämä on keskeinen ero sellaiseen ratkaisukeskeiseen ajatteluun, jossa korostetaan asiakkaan kuvaamiin ongelmiin ja

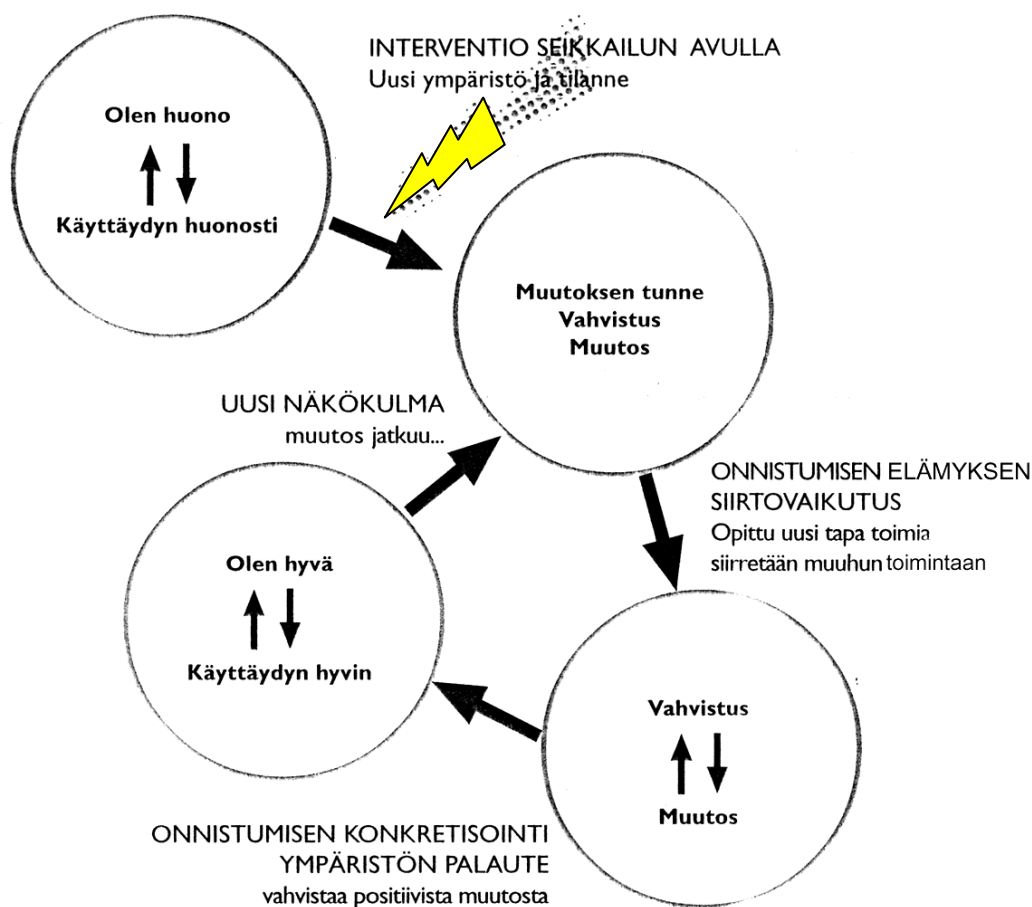
³ Neill:n ylläpitämä seikkailuterapia-aiheinen internet-sivusto on selkeä ja laaja-alainen lähde tarkempaan tutustumiseen aiheeseen. Neill on toiminut Outward Boundin ohjaajana pitkään ja valmistelea väitöskirjaa liittyen seikkailuterapian vaikuttavuuteen. Sivusto osoitteessa <http://www.wilderdom.com/adventuretherapy.html>.

ongelmista suoraan johdettuihin tavoitteisiin sitoutumista (ks. esim. O’Hanlon & Weiner-Davis 1990, 182-184). Tärkeämpää on antaa mahdollisuus monimuotoisiin kokemuksiin, joilla ei tarvitse olla yhteyttä ongelmaan ja näin auttaa ratkaisu- ja voimavara-ajattelun syntymistä sekä omiin mahdollisuuksiinsa uskomista.

Huvituksen kuntoutuksellisessa seikkailussa sovellettava tapa suhtautua asiakkaan kokemiin ongelmiin on samoilla linjoilla de Shazerin kanssa. Alun tavoitekeskustelussa kyllä keskustellaan ja kuunnellaan asiakkaiden ja perheiden kuvauksia ongelmista ja niihin liittyvistä tavoitteista, joiden takia he ovat Huvitukseen tulleet. Tärkein asia alun tavoitekeskusteluissa ei kuitenkaan liity tavoitteisiin, vaan tavoitteiden pohtimisen prosessin liikkeelle saamiseen. (Virtanen & Mäkilä 2000, 19.) Tämän taustalla on näkemys, jonka mukaan ihmisten hankaluudet usein johtuvat heidän sitoutumisestaan hankalasti saavutettaviin tavoitteisiin, kielteisiin tulevaisuustarinoihin ja kielteisiin vuorovaikutusrakenteisiin perheen tai lähipiirin sisällä. Tavoitteista tulee helposti uhkaavan pilven varjostamia, jos niitä lähdetään määrittelemään suoraan ongelmasta käsin. Tavoite onkin usein itse asiassa käännetty ongelma. Myös Michael White ja David Epston (1990) ovat kirjoittaneet kielteisiin tavoitteisiin ja tarinoihin sitoutumisesta ihmisten elämien hankaloittajana. Keskeinen Huvituksen seikkailuun liittyvä tausta-ajatus onkin antaa tavoitteille tilaa seikkailla ihmisten seikkailemisen ohessa ja näin auttaa heitä pääsemään oivallusten jäljille – löytämään uusia näkökulmia ongelmallisiksi kokemiinsa asioihin.

Mistä sitten voi tietää, minkälaiset tavoitteet ovat hyviä ja mitkä huonoja? Kysymys ei tietenkään ole alkuunkaan yksioikoinen, eikä välttämättä mielekäskään. Huonoja tavoitteita luonnehtii kuitenkin niiden hankala toteutettavuus. Kuntoutuja on voinut omin voimin ja muidenkin tuella yrittää tavoitteeseen jo pitkään ja tullut vakuuttuneeksi, ettei hän voi saavuttaa tavoitetta. Hän on siis voinut tavallaan jäädä tämän tavoitetarinan vangiksi (White & Epston 1990). Tulevaisuus näyttäytyy täynnä hankaluuksia. Kielteiset kokemukset saavat helposti myös muut asiat näyttämään kielteisemmiltä ja syntyy kielteisten kokemusten kehä, joka ruokkii itseään (ks. esim. Rajaorko & Virtanen 1998, 47). Ihmiset järjestävät elämänsä tiettyjen merkitysten ympärille ja näin tehdessään voivat huomaamattaan vaikuttaa ongelman ”hengissä pysymiseen” (Arvilommi 1998, 5). Hyvät tavoitteet ovat puolestaan sellaisia, joiden saavuttamiseksi on tehtävissä jotakin konkreettista ja jotka todella auttavat ihmistä tai perhettä. Tässä yhteydessä on

välttämätöntä tarkentaa, että ohjaajan tehtävänä ei ole valita tavoitteita kuntoutujien puolesta, vaan hyvät tavoitteet ovat sellaisia, jotka auttavat asiakasta itseään näkemään valoa tunnelin päässä ja antavat konkreettisen kokemuksen muutoksen mahdollisuudesta. Arjessa elämää rajoittanut tarina ei olekaan kiveen hakattu, vaan tilanteeseen voikin olla monta mahdollista tulkintaa. Ei ole myöskään yhtä tiettyä tavoitetta, vaan ongelmien ratkeamiseen voidaan päästä useita reittejä, kuten kuviossa 2 esitetään. Tulkintojen moninaisuus on keskeinen tausta-ajatus Huvituksen seikkailussa ja juuri tämän takia asiakkaan ehdottamiin ensimmäisiin tavoitteisiin ja kuvauksiin ongelmista ei haluta vielä sitoutua kovin voimakkaasti.

Kuvio 2: Interventio seikkailun avulla (Rajaorko & Virtanen 1998, 47).

Asiakkaan tavoitteiden taustalla on mielekäs pyrkimys ongelmien ratkeamiseen. Alkuperäisestä tavoitteesta suoraan seuraava ratkaisumalli voi kuitenkin johtaa umpikujaan, joka asiakkaalle on jo entuudestaan tuttu. Seikkailun tavoitteena, joka on myös tämän työn lähtökohta, on saada ihmiset käsittelemään omaa elämäänsä ja siihen liittyviä tunteita uusista näkökulmista ja irrallaan arjen rutiineista, jotka mahdollisesti ovat

osasyö ongelman elinvoimaan. Tämän prosessin kautta ongelmat ja niihin liittyvät tavoitteet voivat alkaa näyttää erilaisilta. Ongelma ei välttämättä olekaan niin suuri, kuin miltä se arjessa on näyttänyt. Vahvuuksien ja hyvien asioiden huomaaminen voi pienentää ongelmaa huomattavasti ja sen ratkaisu alkaa näyttää mahdolliselta. Huvituksen seikkailua luonnehtii asiakkaista ja perheistä löytyvän hyvän vahvistaminen ja ongelmaa koskettavien poikkeuksien kokeminen konkreettisesti aktiviteettien kautta. Perhe pyritään saamaan kielteiseltä itseään vahvistavalta kehältä myönteiselle itseään vahvistavalle kehälle, jota on kuvattu kuviossa kaksi (Rajaorko & Virtanen 1998, 47). Tällaisesta näkökulmasta ohjaajan ei ole välttämätöntä tietää, minkälaisia tavoitteita perheenjäsenet itselleen asettavat, vaan asetelmassa on kyse nimenomaan myönteisten asioiden vahvistamisesta ja uskosta siihen, että hyvä ruokkii itseään ja että ihmiset ovat kykeneväisiä itse päättämään itseänsä auttavista tavoitteista. Ohjaajan tehtävä on helpottaa asiakkaiden pääsyä ”oikeille jäljille”, kuten Antero Katajainen (1998a, 61) kuvaa asiakkaan voimavarojen tukemiseen käytettyä metaforaa.

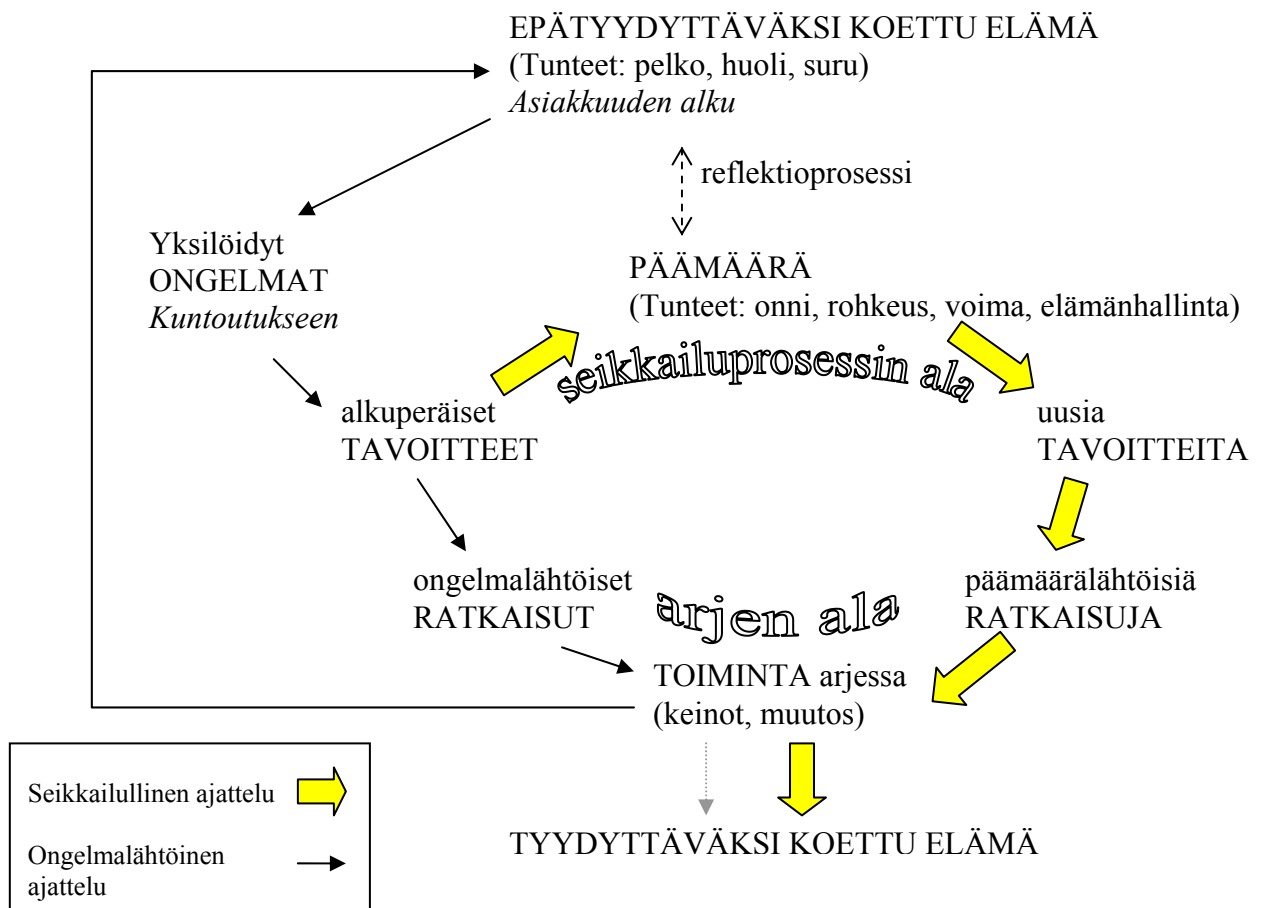
Hahmotetaanpa edellä käsiteltyä esimerkin kautta. Kuntoutukseen tulevan perheen kokema ongelma: Ville ei tottele ikinä. Tavoite (usein käännetty ongelma): Ville pitäisi saada tottelemaan, mutta kaikkea on jo yritetty. Villen tottelemattomuus voi kiristää myös muiden perheenjäsenten välejä. Tämän seurauksena arki voi alkaa näyttää tasaisen harmaalta ja ilottomalta. Ongelmalähtöisessä ajattelussa huomio helposti suuntautuu Villeen ja saattaa käydä niin, että Ville asettuu entistä jyrkempään vastarintaan häntä kontrolloimaan pyrkiviä tahoja vastaan. Kuvattu tavoite voi olla suoraan todella hankala toteutettava. Entä jos ongelmien ja murheiden poistamisen sijaan keskityttäisiin onnistumisten ja ilon lisäämiseen; uudenlaisten näkökulmien ja erilaisten ratkaisujen löytämiseen (Virtanen & Mäkilä 2000, 19). Seikkailutoiminnan keskeinen vahvuus on kyky osoittaa konkreettisesti, että jostakin tilanteesta saatu ensivaikutelma tai tunne ei välttämättä pidä paikkaansa. Myöskään Villen tottelemattomuus ei välttämättä kerro perheen tilanteesta koko totuutta, vaan ratkaisu tai ratkaisuja voi löytyä myös aivan muulta suunnalta. Parisuhdeongelmissa puolestaan usein koetaan jotkin pienet asiat, kuten hammastahnatuubin käyttötapa, ongelmiksi, mutta ilmapiirin muuttuminen, kuten rakkauden lisääntyminen, hävittää ongelmat.

Ylipäättään koko ongelman käsite on ongelmallinen. Todellisuuden objektiivinen hahmottaminen ei ole alkuunkaan yksiselitteistä. Tämä pätee myös kuvauksiin ongelmista

– perheen jäsenillä on kullakin oma tulkintansa ongelmasta. Myös terapeutin tai työntekijän näkemys ihmissuhteisiin liittyvästä ongelmasta on aina tulkinta, vaikka hän kuinka yrittäisi sitoa tulkintaansa tieteen objektiivisina pidettyihin rakennelmiin. (Ks. esim. Furman & Ahola 1998, 9-14.) Esimerkiksi Pirjo Kuitunen on kritisoinut kuntoutuksessa käytettyä kriisimallia ja kuntoutujien ”pakottamista” tiettyyn kuntoutujan muottiin. Kuitunen korostaakin normatiiviseen kriisiajatteluun pohjautuvan kuntoutusmallin sijaan kuntoutujien yksilöllisten näkökulmien huomioimista. (Kuitunen 1998.) Seikkailu osana voimavarasuuntautunutta kuntoutustyötä pyrkii myönteisten näkökulmien lisäämiseen. Petri Arvilommi (1998, 27) on määritellyt narratiivisen terapian tavoitteeksi ”... sellaisten vaihtoehtoisten tarinoiden (tulkintavaihtoehtojen – kirjoittajan huomio) tunnistamisen tai luomisen, jotka mahdollistavat, että ihmiset kykenevät esittämään uusia merkityksiä, jotka tuovat mukanaan haluttuja mahdollisuuksia – uusia merkityksiä, joiden ihmiset kokisivat olevan enemmän avuksi, tyydyttävämpiä ja avoimempia.” Määrittely istuu hyvin myös Huvituksen kuntoutuksellisen seikkailun yleiseksi tavoitteeksi.

4.3.2 Tunteet tavoitteiden takana

Kulttuurihistoriallisen psykologian uranuurtajan Lev Vygotskin (1982, 21) mukaan järjen ja tunteen erottaminen toisistaan on ollut yksi perinteisen psykologian keskeisimpiä ja perinnäisimpiä paheita. Huvituksen kuntoutuksellisessa seikkailussa tunteilla on keskeinen sija. Tunteiden kokemisen ja näiden tuntemusten reflektoinnin nähdään avaavan uusia näköaloja ongelmina koettuihin asioihin. (Virtanen & Mäkilä 2000, 19-20; Virtanen & Mäkilä, tulossa.) Tässä kappaleessa on tarkoitus eritellä lähemmin, mihin tunteiden keskeinen rooli seikkailussa perustuu ja miten tunteet voivat auttaa edellä mainitun kuntoutuksellisen seikkailun yleisen tavoitteen toteutumisessa.

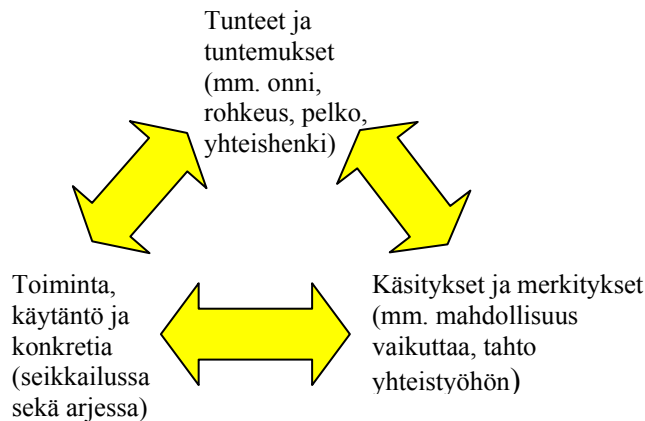
Kuvio 3: Kuntoutuksellinen seikkailu, tunteet ja tavoitteet (muokattu Virtanen & Mäkilä, tulossa pohjalta).

Kuviossa 3 on kuvattu paksuin nuolin yksinkertaistettuna sitä ajattelutapaa, jota Huvituksen seikkailussa yleensä käytetään. Ohuet, yhtenäiset nuolet puolestaan kuvaavat ongelmalähtöistä ajattelutapaa, jossa etsitään ratkaisuja suoraan ongelmista käsin. Kuvio saa alkunsa epätydyttävästä elämäntilanteesta, jossa asiakas hakeutuu tai ohjataan sosiaali- tai terveysviranomaisen puheille, jonka kanssa asiakkaan epätydyttäväksi koettua elämäntilannetta eritellään. Tämän prosessin kuluessa neuvotelluista yksilöidyistä ongelmista kumpuavat alkuperäiset tavoitteet, jotka ovat usein käännettyjä ongelmia. Edellisissä kappaleissa käsitellyn mukaisesti ongelma-keskeiseen ratkaisumalliin liittyy omat hankaluutensa. Tilanne siis saattaa ratketa myös ongelmalähtöisin keinoin, kuten kuviossa on himmeällä nuolella kuvattu. Vaarana on kuitenkin jumittuminen yhteen toimimattomaan ratkaisutapaan ja jääminen ”vangiksi” tämän ratkaisumallin kehään. Kuvion alkuperäiset tavoitteet kohdassa huomionarvoista on, kuinka ongelma-keskeistä ja seikkailun ajattelutapaa kuvaavat nuolet osoittavat päinvastaisiin suuntiin. Seikkailuprosessin avulla pyritään saamaan ihmiset palaamaan ajattelussaan ja tunteissaan

alkuperäisen epätydyttävän elämäntilanteen äärelle ja siitä käsin pohtimaan päämäärään liittyviä tunteita ja näiden ulottuville tuomia erilaisia ratkaisumahdollisuuksia.

Tarkoituksena on auttaa ihmisiä tutkimaan, minkälaisia pyrkimyksiä heidän alun perin asettamiensa tavoitteiden takana todella on. Näistä pyrkimyksistä muodostuu ketju, joka todennäköisesti johtaa syvien tunteiden äärelle, mihin kuuluvat sekä epätydyttävään elämäntilanteeseen liittyvät tunteet että päämäärään liittyvät tunteet. Kuviossa 3 ylin katkoviivalla kuvattu nuoli kuvaa tätä reflektioprosessia. Paluun takaisinpäin perustavanlaatuisiin tunteisiin ajatellaan mahdollistavan uusien helpompikulkuisten tavoitteiden ja ratkaisureittien löytymisen. Asiakkaan ei tarvitse tiedostaa tätä paluuna huolta aiheuttaneisiin tunteisiin, vaan paremminkin kyse on mahdollisuudesta asiakkaalle tärkeiden tunteiden ja niiden merkitysten tietoiseen ja toisaalta myös ei-tietoiseen käsittelyyn turvallisessa ympäristössä. Seikkailullisten aktiviteettien, joissa ihminen joutuu kohtaamaan monenlaisia tunteita ja tuntemuksia vieraassa ympäristössä, ajatellaan edistävän tavoitteiden laajenemista ja näin luovan väyliä toimivampien tavoitteiden, uusien ratkaisujen ja tulkintojen löytymiselle. Tätä ajatusta vasten tavoitteita on mielekästä arvioida vasta jälkikäteen. Kuten sanottua asiakkaan elämää ratkaisevasti helpottavalla ratkaisumallilla ja tavoitteella ei tarvitse olla mitään selkeää yhteyttä alkuperäisiin ongelmalähtöisiin tavoitteisiin. (Virtanen 1998, Virtanen & Mäkilä 2000, Virtanen & Mäkilä, tulossa.)

Kuviossa kolme seikkailuprosessin ala on erotettu arjen alasta. Seikkailun on tarkoitus toimia erillisenä arjesta, mutta kuitenkin siihen yhteyden säilyttäen. Varsinaiset seikkailuaktiviteetit sijoittuvat kuvion yläosaan, mutta kokemukset ja merkitykset kantavat arkeen asti. Huvituksen seikkailu on sukua Ben Furmanin ja Tapani Aholan esittämälle näkemykselle, jonka mukaan avainratkaisu on asiakkaiden luovuudessa. Itsepintaisissa ongelmissa synnynnäinen, loputtoman ideoinnin virta on syystä tai toisesta tilapäisesti salpautunut ja on ajauduttu umpikujaan. (Furman & Ahola 1998, 166-167). Terapian ja myös seikkailun tarkoituksena olisikin innoittaa asiakkaat kekseliäisyyteen ja luovuuteen oman elämänsä hahmottamisen suhteen. Mahdollisuuksia tyydyttäväksi koetun elämän saavuttamiseen on useita. Kyseessä on kuitenkin prosessi eikä niinkään tiettyyn pisteeseen päättyvä toiminta (vrt. esim. Katajainen 1998a, 57).

Kuvio 4: Seikkailun vaikutuselementit.

Kuviossa neljä on kuvattu seikkailun vaikutuselementtejä (vrt. esim. Bruner 1986, 106). Käytännössä elementtejä ei ole mahdollista erottaa kovin tiukkarajaisesti. Seikkailu saa aikaan tunteita, joille annetaan merkityksiä. Uudet merkitykset mahdollistavat uudenlaisen suhtautumisen käytännön toimiin seikkailutoimintojen aikana sekä myöhemmin arjessa ja luovat uudenlaisia konkreettisia muutosmahdollisuuksia. Prosessi voi pyörähtää myös toiseen suuntaan ja vaihtaa välillä suuntaa. Toiminnallisen seikkailujakson aikana elementtien välillä pyritään saamaan aikaan jatkuvaa kokonaisvaltaista vuorovaikutusta. Purkukeskusteluiden kautta kuviossa kuvattuja siirtymiä ja niiden mahdollisia merkityksiä pyritään tekemään entistä tietoisemmiksi asiakkaille. (Virtanen & Mäkilä, tulossa; Aalto 1997.) Tällaisen elementtien vuorovaikutuksen voidaan nähdä olevan käynnissä kuviossa kolme kuvattua seikkailuprosessin taustalla.

4.4 Mistä on seikkailu tehty?

Seuraavassa erittelen kirjallisuuden valossa niitä tekijöitä, jotka näyttäisivät olevan suhteessa seikkailullisten jaksojen merkittävyyteen ja toisaalta myös vaikuttavuuteen. Vaikuttavuus on kuitenkin käsitteenä, etenkin kun aiheena on seikkailu, verrattain ongelmallinen. Kyseessä on kokonaisvaltainen toiminta, jossa usein tarkoituksella jätetään tilanne ja siihen liittyvät suorat tavoitteet avoimiksi. Tuntuu teeskennellyltä väittää, että juuri joku tietty asia tai osa jaksossa olisi se vaikuttava asia. Kyseessä on kokonaisuus – usein vahvoja muutostunteita kokenut osallistuja ei itsekään välittömästi kokemuksen jälkeen kysyttäessä tiedä, mikä tunteen on saanut aikaan. Toisaalta asia, joka saa toisen innostumaan ei välttämättä innosta toista kovinkaan paljon. Kokemukset ovat yksilöllisiä.

Siten myös seikkailun saamat merkitykset ovat vahvasti yksilöllisiä. (ks. esim. Virtanen & Mäkilä 2000.) Nämä rajoitukset mielessä lähdän tarkastelemaan seikkailun merkittävyyttä.

Tekijöistä, jotka tekevät seikkailusta merkittävän, on tietenkin mahdotonta laatia tyhjentävää listaa. Kirjallisuuden kautta on nostettu esille keskeisiä tekijöitä, jotka edesauttavat suotuisien vaikutuksien syntymistä (ks. esim. Gass 1993). Seuraavassa eritellään Huvituksen näkökulmasta Veli-Matti Virtasen, Marjo Mäkilän ja Kari Rajaorkon kirjoitusten ja oman kokemukseni valossa sekä oheiskirjallisuuteen tukeutuen keskeisimpiä seikkailun merkittävyyteen liittyviä tekijöitä. Tekijät kertovat osaltaan myös seikkailun käytännöstä. Seikkailun määritelmien kautta kävi ilmi, että melkein mikä toiminto tahansa voidaan katsoa seikkailuksi. Seikkailussa onkin enemmän kyse asenteesta, jolla toimintoihin suhtaudutaan ja jolla niitä suunnitellaan. Seikkailun merkityksellisyyteen sidoksissa olevien tekijöiden erittely on tarkoitus osaltaan valottaa myös tätä asennetta.

4.4.1 Haastavuus

“Tärkein matka on matka sisimpään.” (Mortlock 1984, 4.)

Haastavuus on lähtökohtaisesti sidoksissa yksilön aiempiin kokemuksiin sekä fyysiseen ja psyykkiseen suorituskykyyn. Kyseessä on vahvasti yksilöllinen tekijä, jonka huomioiminen on keskeistä seikkailullisia toimintoja suunniteltaessa. Äärimmillään haastavuuden tavoittelu johtaa yksilön hakemaan haasteita, joissa hän asettaa henkensä alttiiksi saavuttaakseen unelmiensa kohteena olevan asian. Kappaleen alussa oleva paljon siteerattu kommentti sisäisen kokemuksen ensisijaisuudesta ulkoiseen nähden kertoo paljon siitä, mistä seikkailun haasteellisuudessa on todella kyse ja mihin sillä pyritään.

Colin Mortlock on esittänyt nelikohtaisen jaottelun, jonka pohjalta seikkailun haastavuutta voidaan lähteä arvioimaan yksilölliseen kokemukseen pohjautuen. Ensimmäinen taso on leikki (play): toiminto on selvästi suorittajan kykyjen alapäässä. Kokemus toiminnosta voi vaihdella mukavasta ja hauskasta tylsään tai jopa suoranaiseen ajanhukkaan. Toiseksi tasoksi Mortlock nostaa seikkailun (adventure): suorittaja on selvästi tilanteen herra. Jos pelon tunne on olemassa, niin se on vielä hyvin hallinnassa. Tämä taso on tyypillinen taitojen harjoittelutaso esimerkiksi urheilijoille. Toiminta on mielekästä ja mukavan haasteellista ja siitä saadaan onnistumisen kokemuksia. Kolmas taso on huippuseikkailu (frontier adventure): toimija kokee tekevänsä ja saavuttavansa jotakin, joka on hänelle

uutta. Toiminta ei ole aivan täysin hallinnassa ja siihen liittyy jo pelkoa ja ahdistustakin melko paljon. Suorittajalla on kuitenkin tunne, että laittamalla kykynsä peliin hän voi hyvin selviytyä. Onnistumiseen liittyy voimakkaita tyytyväisyyden, itsensä voittamisen ja ilon tunteita. Neljäntenä tasona tulee epäseikkailu (misadventure): toiminto ei enää ole suorittajan hallinnassa ja siihen voi liittyä voimakkaita pelon, ahdistuksen ja lamaanuksen tunteita. Vaikka toiminnosta ei tulisikaan henkisiä tai fyysisiä vaurioita, niin päälimmäiseksi jää tyhjä tunne – harjoitteen läpäisy oli pikemminkin onnea, johon omalla suorituksella ei ollut juurikaan myönteistä vaikutusta. Pahimmillaan epäseikkailu voi johtaa kuolemaan. Miedommassa tapauksessa kyseessä voi olla vaikkapa kajakista ulostulo ja uintireissu kylmässä koskessa. (Mortlock 1984, 22-23.) Epäseikkailu voi olla myös todella opettavainen kokemus (emt., 42). Kuntoutuksellisessa yhteydessä tällaiset opetukset eivät kuitenkaan ole yleensä tarkoituksenmukaisia.

Esimerkiksi, tosin äärimmäiseksi sellaiseksi, voidaan nostaa tätä kirjoitettaessa sattunut surullinen tapaus liittyen Dominick Arduinin⁴ katoamiseen. Asiakkaiden kanssa hiihtovaelluksella ollessaan Dominick luultavasti liikkui omaan suorituskyykyynsä nähden leikin alueella. Omilla harjoitusvaelluksillaan kyseessä oli seikkailun taso. Pohjoisnavalta hän lähti varmastikin hakemaan ikimuistoista huippuseikkailua – elämän tiivistävää kokemusta. Huippuseikkailu kääntyi kuitenkin kohtalokkaaksi epäseikkailuksi hänen luultavasti pudottua jäiden lävitse äärimmäisissä olosuhteissa. Suorituksen haastavuuden tason puolesta sama, mikä Dominickille sijoittui leikin tasolle saattaisi toiselle olla jo selkeä epäseikkailu. Haastavuuden taso on siis mitoitettava yksilöllisesti kulloisellekin ryhmälle sopivaksi. Heterogeenisissä ryhmissä, jollaisia esimerkiksi perheet usein ovat, tämä ei ole helppo tehtävä. Seikkailutoimintojen tavoitteena on luoda edellytyksiä huippuseikkailujen kokemiseen siten, että liikuttaisiin mahdollisimman paljon tasoilla kaksi ja kolme. Epäseikkailua tulee välttää etenkin aloittelijoiden kanssa. Leikillä puolestaan on paikkansa esimerkiksi tutustumisharjoitteissa, mutta varsinaisen seikkailuharjoitteen osoittauduttua liian helpoksi tai mitään sanomattomaksi tunnelma lässähtää melko varmasti ja sen korjaamiseksi joudutaan tarkistamaan tulevien harjoitteiden haastavuuden tasoa ja suuntaa. (Mortlock 1984.) Mortlockin jaotteluun sisältyvä leikki on osaltaan käsitteenä monimerkityksinen ja siten seikkailun jäsentämisen kannalta hieman ongelmallinen. Seikkailu itsessään on mielestäni läheistä sukua leikille.

⁴ Dominick Arduinin kotisivut osoitteessa www.arctic-dominick.com.

Itse ajattelen harrastamaani rodeo- ja koskimelontaa ensisijaisesti eräänlaisena ”isojen poikien” leikkinä. Tähän viittaa jo lajin englanninkielinen nimikin play boating – ”leikki veneily”. Leikki, kuten koskimelonta, voi olla myös erittäin haastavaa. Mortlock tarkoittaakin jaottelussaan leikillä sellaista leikkiä, joka on haastavuudeltaan osallistujien toimintakykyyn nähden vähäinen.

Dominick Arduinin valitettava tapaus on myös esimerkki siitä, miten pitkälle ihmiset ovat valmiita menemään tyydyttääkseen seikkailunnälkkäänsä, jonka laajassa mielessä on katsottu olevan yksi ihmisen perustarpeista (ks. esim. Scheibe 1986; Mortlock 1984, 46-57). Riskit kasvavat usein samaa tahtia haastavuuden lisääntyessä. Haastavuuteen liittykin aina kiinteästi myös turvallisuuden huomioiminen. Mortlock jakaa toimintojen turvallisuuden objektiiviseen ja subjektiiviseen turvallisuuteen. Objektiivisella turvallisuudella tarkoitetaan sitä, miten turvallinen toiminto oikeasti on. Subjektiivisella turvallisuudella tarkoitetaan puolestaan sitä, kuinka turvalliselta toiminto osallistujasta tuntuu. (emt., 32-37.) Hyvä esimerkki on kalliolta laskeutuminen. Oikein ja asiantuntevasti toteutettuna laskeutuminen on turvallisempaa kuin kävely metsäpolulla. Osallistujille omakohtainen, subjektiivinen vaarantunne sen sijaan voi olla erittäinkin korkea. Tässä yhteydessä on syytä korostaa, että harjoitteisiin osallistuminen on vapaaehtoista.

Kuntoutuksellisessa seikkailussa käytettävät harjoitteet suunnitellaan siten, että objektiivinen turvallisuus on korkealla tasolla suhteessa ryhmän suorituskykyyn (Telemäki & Bowles 2001, 59-60). Haastavuus on sidoksissa ennen kaikkia subjektiivisen turvallisuuden kokemukseen. Tämä ei kuitenkaan missään nimessä tarkoita, etteikö subjektiivisesta turvallisuudesta tarvitsisi huolehtia. Seikkailuun liittyen on ensiarvoisen tärkeää huolehtia, ettei kenenkään omakohtainen kokemus mene epäseikkailun puolelle, jos se vain mitenkään on etukäteen vältettävissä. Jos näin kuitenkin pääsee jostakin odottamattomasta syystä käymään, tilanne on käytävä yhdessä lävitse kielteisten vaikutusten minimoimiseksi. (Aalto 1997, 15-17, 44-45.) Psykkinen turvallisuus liittyy läheisesti subjektiiviseen turvallisuuteen. Seikkailuharjoitteisiin liittyy usein pelon, epävarmuuden ja avuttomuuden kaltaisten tunteiden kohtaamista vastapainona myönteisille tunteille. Kohdatessaan tällaisia tunteita ja reagoiessaan niihin, ihminen voi olla verrattain haavoittuvaisessa tilassa. Seikkailunohjaajan onkin parhaan taitonsa mukaan katsottava, etteivät tällaiset tilanteet muodostu liian ahdistaviksi ja että ryhmän ilmapiiri on sellainen, että kyseisiä tunteita on mahdollista kokea ja käsitellä turvallisesti. (Aalto 1998.)

Vaikka todellinen vastuu turvallisuudesta onkin ohjaajalla, niin ryhmän ilmapiiriä ja asennetta toimintaan pyritään ohjaamaan suuntaan, jossa ryhmäläiset itse ottavat aktiivisen roolin sekä psyykkisestä että fyysisestä turvallisuudesta huolehtimisessa (ks. esim. Rajaorko 2002, 43-47). Turvallinen ilmapiiri ryhmässä on myös edellytys todellisen vapaaehtoisuuden toteutumiselle. Pelkkä maininta vapaaehtoisuudesta ei riitä, jos osallistuja ajattelee muiden pitävän häntä pelkurina kieltäytymisen takia.

Kuntoutuksellisessa seikkailussa ei ole mikään itsetarkoitus tehdä mahdollisimman ”kovia” ja vaativia suorituksia. Haastavuus ei ole yksiselitteinen käsite. Toisinaan ulkoisesti hyvinkin vaatimaton harjoite voi olla paljon merkityksellisempi kuin joku ulkopuolisen korvaan hurjalta kuulostava harjoite. Istuminen nuotiolla läheisten kesken monivaiheisen päivän päätteeksi voi olla esimerkki tällaisesta vähemmän hurjasta toiminnasta. Alun lainauksen mukaisesti harjoitteiden tarkoituksena on auttaa matkalla sisimpään. Hyvässä harjoitteessa haastavuus usein ikään kuin rakentuu mielikuvituksen kautta harjoitteeseen, vaikka edellä käsitelty objektiivinen turvallisuus olisikin suorittajien mielestä hyvällä tasolla eli harjoite näyttäytyisi subjektiivisessa mielessä verrattain riskittömänä (ks. esim. Lehtonen 1999b, 12). Tältä kannalta katsottuna myös Mortlockin jaottelussa tarkoitettu leikki voi muodostua merkittäväksi seikkailukokemukseksi. Seikkailun voidaankin sanoa lähtevän ”korvien välistä”. Turvattomuuden tunteen aikaansaaminen ei siis missään nimessä ole sama asia kuin haasteellisuus – päinvastoin.

Turvallisuuteen liittyy paradoksi. Vaikka seikkailussa monasti tehdäänkin hieman turvattomilta kuulostavia asioita, niin todellisena tavoitteena on turvallisuuden tunteen lisääminen. Ryhmässä toimimisen turvallisia rajoja ei rikota, vaan niitä pyritään laajentamaan uusille alueille. Haaste on tuntea olonsa turvalliseksi ja hyväksi tilanteissa (tai tilanteiden jälkeen), joissa ei etukäteen olisi uskonut näin käyvän. (Lehtonen 1999a, 8-9.) Ajatusta turvallisten rajojen laajentamisesta voidaan verrata Vygotskin ajatukseen lähikehityksen vyöhykkeestä (ks. esim. Bruner 1986, 70-78). Ohjaajan ja muiden ryhmäläisten avustuksella osallistuja pystyy saavutuksiin, joihin hän ei omin avuin olisi uskonut pääsevänsä (vertaa Mortlockin taso kolme: huippuseikkailu). Toisaalta liian haastava tehtävä menee ulos lähikehityksen vyöhykkeestä (vertaa Mortlockin taso neljä: epäseikkailu). Haasteen aiheuttaman stressin (stress) muuntuminen myönteiseen muotoon, hyväksi stressiksi (eustress) voi myöskin olla merkittävä kokemus. Onkin sanottu, että

monet aikamme ongelmista johtuvat mielekkäiden haasteiden puuttumisesta ja stressin näyttäytymisestä vain kielteisissä yhteyksissä. (Schoel ym. 1989, 17-19.)

4.4.2 Yhteisyyden kokeminen – yhdessä mutta erillään

Yksilöllisyyttä ja erottautumista korostavassa nykykulttuurissa yhteisöllisyyden kokemukset voivat jäädä melko vähiin. Usein jopa saman perheen jäsenet voivat olla harrastuksiensa ja muiden viiteryhmiensä kautta niin kiireisiä, että yhdessä tehtävät asiat ja yhteiset kokemukset ovat todella harvinaista herkkua. Tällaisessa tilanteessa yksinkertainen yhdessä tekeminen tai pelkkä tunne yhdessäolosta voi olla jo sinällään merkittävä kokemus. Ryhmien käytöstä inhimilliseen kasvuun tähtäävässä työssä on kirjoitettu paljon (ks. esim. Johnson & Johnson 2002; Niemistö 2002). Tämän työn puitteissa ei olekaan mielekästä lähteä tutkimaan ryhmässä tapahtuvan toiminnan erityispiirteitä sen tarkemmin kuin mitä on tarpeen ryhmien seikkailun kannalta keskeisen merkityksen korostamiseksi.

Kuntoutuksellisessa seikkailussa pyritään tietoisesti edistämään myönteisessä hengessä tapahtuvaa yhteistoimintaa ja keskittymään toimivan yhteistyön esille tuomiseen (Rajaorko 2002, 72). Seikkailun ei kuitenkaan ole tarkoitus olla mitään ”nami namia”, yltiöpositiivista hehkutusta, vaan toimintoihin sisään rakentunut ”seikkailun henki” alussa tyypillisen, pienen vastaanhangoittelemisen jälkeen yleensä imaisee osallistujat mukaansa ja toiminta tapahtuu mielekkäiden harjoitteiden myötä myönteisessä hengessä melkein pä automaattisesti. Osallistujien motivoiminen mukaan seikkailullisiin toimintoihin moneen muuhun kuntoutuksen muotoon verrattuna ei yleensä ottaen ole kovin hankalaa (Pasanen 1999). Poikkeuksia tietenkin mahtuu joukkoon. Seikkailussa luodaan harjoitteiden kautta mahdollisuuksia toimia yhteen hiileen puhaltaen. Tarkoitus ei kuitenkaan ole hävittää yksilöitä vaan toimia yhdessä, mutta erillään jokaisen ryhmän jäsenen yksilöllisyyttä kunnioittaen. Turvallisessa ilmapiirissä yksilöllä on mahdollisuus etsiä omaa paikkaansa ryhmässä. Intensiivisen yhdessä tekemisen, sekä fyysisessä että psyykkisessä mielessä, kautta ryhmä joutuu kohtaamaan uusia tilanteita, joissa ryhmän sisäiset jännitteet ja voimasuhteet voivat näyttäytyä uusista näkökulmista ja näin edistää uusien oivallusten syntymistä (Virtanen & Mäkilä 2000, 20).

Ryhmätoiminnan soveltamista seikkailussa ja yhteisten kokemusten mahdollisuuksia voidaan ehkä parhaiten ymmärtää esimerkin kautta. Esimerkkiin liittyen on vielä

korostettava, että ohjaaja ei voi tietää, eikä hänen tarvitsekaan, ryhmän tapaa reagoida harjoitteeseen, vaan hyvä harjoite jättää tilaa omakohtaisille tulkinnoille. Jakson alussa käytävässä tavoitekeskustelussa on tullut esille perheen isän asema perheen johtajana. Vastaavasti keskustelun kautta on voinut käydä ilmi, että isän tai äidin on vaikea luottaa jälkikasvuun tai heidän voi olla vaikea antaa toisilleen vastuuta arjen asioissa. Perheen kanssa työskentelevä ohjaaja voisi ottaa aiheen käsittelyyn soveltuvien tutustumis- ja lämmittelyharjoitteiden jälkeen vaikkapa seuraavanlaisen harjoitteen kautta. Ladon sisälle on rakennettu erilaisista esteistä ”miinakenttä”. Liinan avulla sokaistun ryhmän jäsenen on selvittävä ”räjähtämättä”, esteisiin koskematta, kentän lävitse toisten antamien sanallisten neuvojen avulla. Sokaistava voidaan valita jo ladon ulkopuolella, jolloin hän ei näe, mikä häntä on sisällä odottamassa. Tämän perheen tapauksessa ohjaaja voisi kysyä vapaaehtoista ensimmäiseksi sokaistavaksi ja samoin tein itse ehdottaa perheen isää. Perheen lasta voi puolestaan innostaa ottamaan vastuuta neuvontapuolesta. Harjoituksen aikana rooleja voidaan vielä vaihtaa innostuksen mukaan. Suorituksen jälkeen tarjotaan mahdollisuus keskusteluun, tunnepurkuun, jossa voidaan käydä lävitse harjoitusta kohta kohdalta ja ryhmänjäsen jäseneltä. Tämä esimerkki kertoo siitä, miten näennäisen triviaalin ja yksinkertaisen harjoitteen avulla voidaan päästä kouriintuntuvasti käsiksi vaikeisiin asioihin verrattain lyhyessä ajassa. Edelleen on kuitenkin syytä korostaa, että edellinen esimerkki kuvaa vain yhtä irrallista harjoitetta, joka saa merkityksensä suhteessa muihin harjoitteisiin ja laajempaan kontekstiin.

4.4.3 Uusi ympäristö - uudet kujeet

Tuntemattoman elementti on keskeinen tekijä seikkailun määritelmässä. Uusi ja tuntematon ympäristö ennalta tuntemattomien harjoitteiden tapahtumaympäristönä on mukana luomassa seikkailua ja siihen liittyvää myönteistä jännitystä. Edellisen esimerkin harjoitteeseen saatiin lisäjännitettä suorittamalla sokaisu jo ladon ulkopuolella. Uudella ympäristöllä ja salaperäisyydellä tulevien harjoitteiden suhteen on kuitenkin myös syvällisempi tarkoitus. Arjessa ihmisille muodostuu usein toimintamalleja, joita he ovat tottuneet käyttämään arkisten tilanteiden ratkaisussa. (ks. esim. Gass 1993, 6; Telemäki 1998b, 19) Vaikka näiden toimintamallien takana onkin mielekäs tarkoitus, niin toisinaan vakiintunut tapa toimia osana perhettä tai muuta ryhmää voi olla osasy ty tilanteiden jumiutumiseen ja vuorovaikutustilanteiden kokemiseen ongelmallisiksi. Oudon ympäristön ja harjoitteiden salaamisen tarkoituksena on luoda tilanteita, joissa syntyy poikkeuksia totuttuihin toimintamalleihin. Normaali tapa reagoida ei toimikaan uudessa ympäristössä.

Ihmislle pyritään luomaan mahdollisuuksia kokea vaihtoehtoisia tapoja toimia ja tätä kautta tarkastella arkeen liittyviä toimintamalleja uusista näkökulmista. Ratkaisukeskeiseen ajatteluun suhteutettuna seikkailutoimintaa voisikin ajatella eräänlaisena poikkeusgeneraattorina. Ratkaisukeskeisessä ajattelussa keskitytään usein juuri poikkeuksiin ”ongelman elämässä” mahdollisia ratkaisuja etsittäessä (ks esim. de Shazer 1995; Furman 1998; White & Epston 1990).

Salaperäisyyden verhon tarkoituksena on osaltaan myös tasata eroja osallistujien tavoissa suhtautua uusiin tehtäviin. Osalla ihmisistä voi olla taipumus kuvitella jo etukäteen tapoja epäonnistua heille osoitetuissa tehtävissä. Epäonnistumisskenaarioiden luomiseen jää vähemmän aikaa, kun toiminta ei ole etukäteen kovin tarkkaan tiedossa. Toiminnoille pyritäänkin luomaan spontaani, myönteisen jännittävä odotuksen ilmapiiri. Osa ihmisistä taas saattaa suuntautua kilpailuhenkisesti harjoitteisiin, jos ne ovat etukäteen tiedossa. Osan valmistautuessa kilpailuun ja osan pelätessä kilpailua ryhmäläisten välille muodostuu epätasaisuutta. Myös tätä pyritään välttämään tuntemattoman ympäristön ja toiminnan kautta sekä tasavertaisuutta korostaen. (ks. esim. Virtanen 1998, 88.) Erojen merkitystä seikkailussa pohditaan vielä myöhemmin Ohjaaja myönteisen välinpitämättömänä – kappaleessa.

Tuntemattoman elementti korostuu seikkailussa, niin ympäristön kuin harjoitteidenkin kautta. Kenneth Gergenin (1997, 197) mukaan tapahtuma ei kuitenkaan ole itsessään sinänsä merkittävä, vaan merkittävyys on aina sidottu kontekstiin. Näin on myös seikkailussa. Vaikka tuntemattomalla onkin keskeinen rooli, on tärkeää että toiminnoista ja myös ympäristöstä löytyy yhtymäkohtia osallistujien normaaliin ympäristöön ja aiempiin kokemuksiin. Seikkailun ja arjen elämän välille on tärkeää löytää vastaavuuksia ja vertauskuvallisuutta. Tätä voidaan edistää esimerkiksi luomalla aktiviteeteille taustatarinoita (framing), jotka jollakin tavalla sivuavat ryhmän arkiympäristöä. (ks. esim. Schoel ym. 1989, 90-94.)

"Metsässä oli jokin voima, jolla ei ollut nimeä, mutta joka saa miehen mielen pysymään pilvetönnä, tietämään, että turha murhe ei pitennä pinoa." (P. Haanpää)

Luontoympäristöllä ja luontoon oleellisesti liittyvällä toiminnalla on keskeinen osuus seikkailussa (ks. esim. Miles 1993). Edellä käsiteltiin uuden ympäristön merkitystä. Luonto

on valtaosalle nykyihmistä verrattain outo ympäristö seikkailullisille toiminnoille. Laajassa mielessä myös kaupungit ja kaikki ihmisen rakentama on osa luontoa. Tässä luonnolla tarkoitetaan kuitenkin sellaista luontoa, jossa ihmisen käden kosketus näkyy mahdollisimman vähän. Jonkin asteisesta luonnosta vieraantumisen huolimatta uskon, että valtaosalla suomalaisista on paljon luontoon liittyviä myönteisiä kokemuksia. Sanonta ”metsä on suomalaisen kirkko” kuvastaa hyvin perinteistä suomalaista luontosuhdetta⁵.

Ekopsykologisen tutkimuksen piirissä on saatu tukea luonnon ihmisen hyvinvointia lisäävälle vaikutukselle. Esimerkiksi Kalevi Korpelan mielipaikkoihin liittyvissä tutkimuksissa valtaosa suomalaisista nimesi voimavaroja lataavaksi ja rentoutumista edistäväksi mielipaikakseen jonkin luontoympäristöön kuuluvan paikan. Mieluisissa luontopaikoissa elvyttiin stressistä ja mieliala kohentui. Stressaantuneisuus, ärtyneisyys tai ahdistuneisuus muuttui mielipaikassa pirteudeksi, helpottuneisuudeksi ja iloisuudeksi. Supermarkettien parkkipaikkojen tai muiden vastaavien betoniympäristöjen ihmiset puolestaan kertoivat aiheuttavan suoranaista huonoa oloa ja ärtyneisyyttä. (Korpela ym. 2001.) Toinen, jo klassinen esimerkki luonnon vaikutuksesta on tutkimus, jossa verrattiin sappirakonpoistoleikkauksen läpikäyneiden potilaiden toipumista suhteessa siihen minkälainen näkymä heidän ikkunoistaan oli ollut. Vihermaiseman ikkunastaan nähneiden todettiin toipuvan jonkin verran nopeammin kuin verrokkiryhmän, jonka huoneiden ikkunoista näkyi pelkkää tiiliseinää. (Ulrich 1984).

Luontoympäristön myönteisiä vaikutuksia pyritään hyödyntämään seikkailussa. Jo pelkkä luonnossa turvallisesti, läheisten seurassa vietetty aika voi olla merkittävä kokemus. (ks. esim. Rajaorko 2002, 86-88.) Jo aiemmin mainittu pitkän linjan seikkailukasvattaja Colin Mortlock on kirjassaan *Beyond Adventure* kuvannut lämpimään sävyyn luontokokemuksiaan ja niiden merkitystä omalle henkiselle kasvulleen. Samalla hän tuskaillee sanallisen kuvaamisen ja kokemusten välittämisen hankaluutta. Mortlock näkee luonnon kokemisen ja siellä liikkumisen matkana sisimpään. Luonnon antamat vastaukset eivät kuitenkaan ole ilmeisiä, vaan erittäin monimuotoisia ja kokonaisvaltaisia. Mortlockin

⁵ Toisena esimerkkinä suomalaisesta omakohtaisesta luontosuhteesta voidaan mainita luontokuvaaja ja ex-keihäänheittäjä Hannu Siitonen, jonka yhdessä Heikki Willamon kanssa laatiman teoksen *Kuukkeli – sielun lintu (Otava)* Suomen WWF valitsi Vuoden luontokirjaksi 2003. Vuonna 1974 yleisurheilujoukkue, johon myös Siitonen kuului, oli lähdössä viikkoa ennen kilpailupäivää Rooman yleisurheilun EM-kisoihin. Odottelu isossa kaupungissa ei kuitenkaan tuntunut Siitosesta hyvältä ajatukselta. Hän halusi keskittyä metsässä. Siitonen vaelteli päivät kuusikossa, lähti Roomaan vasta päivää ennen kilpailua – ja heitti kultaa. (Lehtinen 2004.)

puheesta kuvastuukin nöyryys luonnon edessä - aiempi lainaus on muuntunut muotoon: ”pisin matka on matka sisimpään”. Seikkailu ja luonnossa liikkuminen ovat Mortlockin ajattelussa saaneet ajan myötä paljon lisää merkityksiä. Välittömän seikkailunnälän tyydyttämisen ja itse fyysisen suorittamisen sijaan hänelle ovat tulleet tärkeämmiksi luonnon tarjoamat puitteet kokonaisvaltaiseen todellisen oman minuuden etsimiseen. (Mortlock 2001.)

4.4.4 Kunnioittava kohtaaminen

Timo Lehtonen kirjoittaa toimittamassaan kirjassa *Elämän seikkailu* kunnioittavasta kohtaamisesta ja sen merkityksestä asiakkaiden kanssa työskenneltäessä. Kunnioittavan kohtaamisen käsitteellä tarkoitetaan laajassa mielessä elämänasennetta: kunnioittavaa suhtautumista luontoon, ihmisiin ja muuhunkin, mitä elämässä voi tulla vastaan. (Lehtonen 1998.) Kunnioittamisen tässä yhteydessä ymmärretään tarkoittavan avointa, aitoa ja ennakkokäsityksistä vapaata asennetta ja suhtautumista kohtaamiseen. Kunnioittava kohtaaminen on kattokäsite, johon liittyy paljon ajatuksia ihmisten välisestä vuorovaikutuksesta. Voimavarasuuntautuneen terapian piirissä sukulaiskäsitteitä kunnioittavalle kohtaamiselle ovat asiakkaan maailmankuvan kunnioittaminen, liittyminen sekä osin myös hyödyntäminen. Kaikissa näissä käsitteissä on kyse asiakkaan omien tulkintojen kunnioittamisesta ja hyödyntämisestä osana terapian kulkua. (ks. tarkemmin esim. Lipponen 1998, 45-47; Furman & Ahola 1998, 116.) Seuraavassa erittelen lähteisiin nojaten, mitä itse ymmärrän kunnioittavan kohtaamisen tarkoittavan asiakastyön yhteydessä.

Ohjaaja ja ohjattava ovat tasa-arvoisia keskenään. Ohjaaja laskeutuu ”perinteiseltä korokkeeltaan” asiakkaan tasolle. Asiakas on oman itsensä paras asiantuntija. Ohjaajalla on puolestaan asiantuntemusta, jolla hän voi rohkaista asiakasta reflektoimaan omaa tarinaansa, tekemään uusia tulkintoja elämästään. Kohtaamisessa mahdollistuu myös molemminpuolinen oppiminen. Myös ohjaajan tulisi olla avoin muokkaamaan omia näkemyksiään uusien tilanteiden ehdoilla sen sijaan, että oppiminen kulkisi yksisuuntaisesti ylhäältä ohjaajalta alas asiakkaalle. (Lehtonen 1998.)

Seikkailulle tärkeää tuntemattoman kohtaamisen ajatusta vasten tuntuu loogisesti mahdottomalta ajatella, että ohjaajalla tulisi olla tieto seikkailun lopputuloksesta tai tarkka lista jonkin aktiviteetin vaikuttavista tekijöistä. Aiemmin käsiteltiin tavoitteita ja sitä

kuinka myös tavoitteilla tulisi olla mahdollisuus seikkailuun. Laajassa mielessä ohjaajan toiminnan taustatavoitteena on asiakkaan tai perheen auttaminen. Tilannekohtaisemmalla tasolla ohjaaja ei voi, eikä tulekaan, tietää tarkkoja, konkreettisia tavoitteita etukäteen asiakkaan puolesta. Tämän, myös ”not knowing” –asenteeksi nimetyn, ohjaamistavan omaksuminen onkin ohjaajalle keskeinen, joskin perinteiseen asiantuntijarooliin sitoutuneille haastava, tehtävä, joka on osaltaan edellytys kunnioittavan kohtaamisen toteutumiselle. Not knowing –asenne ei tarkoita, etteikö ohjaaja tietäisi mitään, vaan paremminkin sillä tarkoitetaan edellisessä kappaleessa mainittua asiakkaan oman asiantuntemuksen ja voimavarojen korostamista. (Katajainen 1998a, 57-58.)

Kunnioittavan kohtaamisen käsitteeseen kuuluu läheisesti mielestäni myöskin aitous ja aito kiinnostus asiakkaan asioihin. Jos toiselle pystyy välittämään oikeasti tunteen ”nyt sinua todella joku kuuntelee”, ollaan jo pitkällä. Arkivuorovaikutuksessa ihmisillä on usein kiire huolehtia siitä, että saa itse oman asiansa sanotuksi. Edelliseen läheisesti liittyviä käsitteitä ovat myöskin empaattisuus ja ei-tuomitsevuus. Asiakkaan yksilöllisten tunnetilojen huomiointi ja myötäeläminen on tärkeää. Seikkailuun liittyvät kaikki tunteet ja kaikki tunteet, mukaan lukien myös negatiiviset, ovat sallittuja. (Virtanen 1998, 86.) Jännityksen ja pelon rajamaastossa liikkuvissa harjoitteissa ihmiset voivat olla hyvinkin haavoittuvaisia. Tällaisissa tilanteissa kunnioittavan kohtaamisen merkitys korostuu entisestään. Edelleen puolueettomuuden ajatus on myös keskeinen. Furman ja Ahola (1998, 102) ovat puhuneet systeemisestä empatiasta ratkaisukeskeisen terapian olennaisena työvälineenä. Työntekijän empaattisuuden ja kunnioittavan kohtaamisen on oltava samantasoista kaikkia asiakkaita kohtaan. Muuten hän tulee helposti valinneeksi jonkin osallistujan edustaman puolen ja tämä puolestaan saattaa haitata kuntoutustyön etenemistä merkittävässä määrin.

Kunnioittavan kohtaamisen kokeminen on tärkeämpää kuin sen ymmärtäminen. Lehtonen (1998, 99) kirjoittaakin, että kunnioittavan kohtaamisen ymmärtäminen ei ole mahdollista ilman sen kokemista – sanoiksi pukeminen on hankalaa. Kunnioittavan kohtaamisen voidaan ajatella olevan edellytyksenä ja lähtökohtana myönteisen välinpitämättömyyden strategialle, jota käsitellään seuraavassa kappaleessa.

4.4.5 Ohjaaja myönteisen välinpitämättömänä – positiivisen indifferenssin strategia

Systeemiseen empatiaan liittyvä puolueettomuus on keskeinen tekijä myös puhuttaessa positiivisesta indifferenssistä. Vapaasti suomennettuna termin voisi kääntää myönteiseksi välinpitämättömyydeksi (Virtanen 1998, 85). Tiivistäen on kyse erottelujen ja toiseuden tunteiden välttämisestä. Erottelujen tekeminen on luonteva osa elämäämme ja niillä on oma tarkoituksensa ja hyötynsä. Jo klassiset sosiaalipsykologian tutkimukset⁶ ovat ottaneet kantaa inhimilliseen taipumukseen tehdä erotteluja. Asioiden ja ihmisten kategorisoiminen auttaa elämän monimerkityksellisyyden jäsentämisessä.

Seikkailun kohdalla on kuitenkin usein hyödyllistä välttää erotteluja (Virtanen 1998, 84-85). Aiemmin oli puhetta siitä kuinka ”seikkailun henki” yleensä imaisee osallistujat mukaansa alulle tyypillisen pienen vastaanhangoittelun jälkeen. Tätä voidaan käyttää esimerkkinä erottelujen välttämisestä. Jos ohjaaja lähtee kovasti motivoimaan ja suostuttelemaan ja taivuttelemaan vastustelemaa ryhmäläistä osallistumaan harjoitteeseen, hän tulee helposti rakentaneeksi eroa hangoittelijan ja muun ryhmän välille. Voi käydä myös niin, että muut ryhmäläiset liittyvät ohjaajan taivutteluyrityksiin. Tällöin ohjaaja on myös tahtomattaan tullut valinneeksi muiden puolen hangoittelijaa vastaan. Jos kyseessä on nuorisoryhmä, muiden nuorten liittyminen taivutteluun voi olla todella tehokasta joskin arveluttavaa huomioon ottaen ryhmäpaineen mahdolliset kielteiset vaikutukset. Jos kyseessä sen sijaan on perhe, vanhempien ohjaajaa tukemaan tarkoitettujen taivutteluyritykset lisäävät helposti eroa ja vastarintaa entisestään. Jos ohjaaja olisi taivuttelun sijaan soveltanut myönteisen välinpitämättömyyden strategiaa ja vain todennut toiminnan olevan vapaaehtoista ja että mukaan voi liittyä myöhemmin sitten kun haluaa, eroa vastustelijan ja muun ryhmän välille ei olisi päässyt syntymään ja kynnys tulla mukaan harjoitteeseen olisi ollut huomattavasti pienempi. Harjoitetta sivusta tarkkaileva huomaa useimmiten toisten innostumisen ja seuraavaan harjoitteeseen hän voikin jo tulla mukaan puheidensa pyörittämistä ja kasvojen menettämistä pelkäämättä – mitään pyörrettävää kun ei ole.

Seikkailun merkittävyyden kannalta on tärkeää, että ohjaaja ei varasta seikkailua ryhmältä. Osallistujan suoriuduttua voimansa äärimmilleen ponnistaen kiipeilytehtävästä, ohjaaja voi

⁶ Klassisista osaltaan ryhmän jäsenien tekemiä erotteluja käsittelevistä tutkimuksista esimerkkeinä voidaan mainita Henri Tajfelin tutkimukset minimaalisista ryhmistä ja ryhmäjäsenyydestä sosiaalisen identiteetin lähteenä sekä Muzafer Sherifin realistisen konfliktin teoria, johon liittyivät kuuluisat poikien kesäleiri kenttätutkimukset (ks. tarkemmin esim. Helkama ym. 1998, luku 14).

varastaa seikkailun ja nollata suorituksen kiipeämällä itse saman reitin ilman varmistuksia muutamassa sekunnissa⁷. Ohjaajan on hyvä pysytellä riittävän etäällä itse toiminnasta kuitenkin siten, että ryhmäläiset näkevät hänen olevan läsnä ja seuraavan tapahtumia valmiina puuttumaan riskitilanteisiin. Tehtävänannon jälkeen ohjaaja antaa tilaa ryhmän toiminnalle sekä fyysisessä että henkisessä mielessä. Tilan antamisen tulisi kuitenkin tapahtua edellä käsitellyn kunnioittavan kohtaamisen hengessä. Ohjaaja ei siis missään nimessä jätä ryhmää oman onnensa nojaan, vaan pyrkii luomaan tilanteen, jossa mahdollistuvat vastuunottaminen itsestä ja muista sekä ryhmän ja omien voimavarojen aito etsiminen. Jos ohjaaja menee liaksi puuttumaan aktiviteetin kulkuun, hän vie ryhmältä mahdollisuuden toimia itsenäisesti. (Rajaorko 2002, 51.)

Varsinaisten harjoitteiden ohjaustilanteiden lisäksi ajatusta positiivisesta indifferenssistä voidaan soveltaa ryhmäkohtaiset erot huomioiden myös laajemmin seikkailullisen toiminnan yhteydessä. Tästä esimerkkinä voidaan mainita vaikkapa ohjaajan pukeutuminen. Kovin ammattimaisella pukeutumisella tyyliin ”Veikka Gustafsson Annapurnalla” ohjaaja tulee helposti tehneeksi eroa itsensä ja ryhmän välille. Pukeutumisen välittämä viesti on: minä olen asiantuntija, te ette ole. Puolestaan ryhmässä, jossa jäsenet eivät entuudestaan tunne toisiaan, voi olla hyvinkin tarkoituksenmukaista rajoittaa ryhmäläisten mahdollisuuksia esittäytyä toisilleen. Toiminnan kautta toisiin tutustumisen luo ryhmälle tasa-arvoisen ja hedelmällisen mahdollisuuden nähdä toinen ihminen aidommin itsenään. Normaalin esittäytymisen yhteydessä usein ilmoitetaan asema tai arvo. Toisen esittäytyessä siivoajaksi ja toisen toimitusjohtajaksi on luultavaa, että heidän välilleen syntyy eroa. Tällainen erottelu vaikuttaa ryhmän toimintaan jo ennen kuin toiminta on edes kunnolla päässyt alkamaan.

Tässä yhteydessä on syytä todeta, että kaikkien erottelujen välttäminen ei seikkailun yhteydessä ole suinkaan automaattisesti hyödyllistä, eikä se tietenkään ole mahdollistakaan. Hyvällä tavalla suuntautuneella erojen oivaltamisella on keskeinen merkitys kuntoutuksellisessa seikkailussa. Purkukeskusteluissa, joita käsitellään lähemmin seuraavassa kappaleessa erojen löytäminen on keskeinen osa keskustelua (ks. esim. de

⁷ Kyseinen esimerkki tapahtui itselleni: Olin kiipeämässä ensimmäistä kertaa ja putoaminen hirvitti, vaikka minulla olikin kiipeilytossut lainassa ja varmistusköydet ja valjaat tukevasti paikoillaan. Tiukasti keskittyen selvisin seinämästä ja olin tyytyväinen itseäni. Tyytyväisyys muuttui kuitenkin häpeää muistuttavaksi tunteeksi, kun ohjaaja karautti saman reitin lenkkitosuilla ja ilman varmistuksia – hän kun ei jaksanut kiertää rappusten kautta.

Shazer 1995, 167-171). Ratkaisu- ja voimavarasuuntautuneen keskustelun keskeinen tavoite on tuoda näkyville myönteisessä mielessä näyttäytyviä eroavaisuuksia aiempiin kokemuksiin ja näkemyksiin. Eron käsite on tässä mielessä merkitykseltään lähellä poikkeuksen käsitettä. Esimerkiksi White ja Epston (1990, 42) näkevät tärkeänä osana terapeutista keskustelua juuri poikkeusten, siis erojen, kartoittamisen ongelman ilmenemistavassa. Muuttumattomaksi koetussa asiassa esiintyvät poikkeukset voivat toimia väylänä joka tuo muutoksen mahdollisuuden ulottuville.

4.4.6 Reflektointia purkukeskusteluista – merkityksiä etsimässä

Huvituksen kuntoutuksellisessa seikkailussa harjoitteiden ja kokemusten pohjalta käytävillä keskusteluilla on keskeinen merkitys (Virtanen & Mäkilä 2000, 22). Katson myös itse seikkailutoimintojen pohjalta käytyjen keskusteluiden olevan osa seikkailukokemusta ja sen vuoksi näen tarpeelliseksi nostaa myös tällaisen useimmiten ei-toiminnallisen reflektoinnin seikkailun merkittävyyteen sidoksissa olevaksi tekijäksi. Seikkailukasvatuksen piirissä alkujaan vallalla oli ”vuoret puhuvat puolestaan” -näkemys. Toimintojen ja kokemusten uskottiin olevan jo sinällään ihmistä jalostavia ja kasvattavia. Nyttemmin on vallalle tullut näkemys, jonka mukaan seikkailulliset kokemukset ovat ennen kaikkea metaforia arkielämästä. Seikkailukokemuksilla ajatellaan olevan keskeisiä yhtymäkohtia arjen elämään ja siten kokemuksilla katsotaan olevan siirtovaikutusta (transfer). (Clarke 1998, 64-69.) Mainittujen näkökulmien välille ei kuitenkaan ole helppoa vetää rajaa. Huvituksen kuntoutuksellisen seikkailun taustalla vaikuttavat molemmat näkemykset.

Kaikkea ei ole mahdollista purkaa kielellisiksi merkityksiksi (ks. esim. Crites 1997). Silti käsitteellistämättömät kokemukset tai tuntemukset voivat olla todella tärkeä osa seikkailua - vuoret ovat siten puhuneet puolestaan. Voi myös käydä niin, että kokemus jäsenyy kielellisessä mielessä vasta aikojen kuluttua itse tapahtumasta. Ei-kielellistä kokemusta on kuitenkin erittäin hankala kääntää sanoiksi (ks. esim. Mortlock 2001). On myös tärkeää huomata, että keskusteltaessa seikkailullista toiminnoista ryhmäläisten kanssa heillä on takanaan yhteinen kokemus ei-kielellisine merkityksineen. Kokemus auttaa pääsemään toisten kanssa helpommin ”samalle aallonpituudelle” ja toimii ikään kuin yhteisenä esiyymmärryksenä asiasta keskusteltaessa. Kielellisen ja kielettömän merkityksenannon raja ei siis missään nimessä ole selkeä. Omasta kokemuksestani voin sanoa, että seikkailusta kertominen osallistuneiden kesken voi olla helppoa, mutta jos asiasta pitäisi kertoa

ulkopuoliselle, tehtävä vaikeutuukin huomattavasti. Laajemmin katsottuna tämä sama problematiikka hankaloittaa seikkailun arvon perustelua ulkopuolisille tahoille, kuten toiminnan rahoittajille. Tämän työn näkökulma sijoittuu kielellisen merkityksenannon puolelle. On kuitenkin erittäin tärkeää korostaa myös sanattoman kokemuksen merkitystä kielellisesti jäsennetyn rinnalla.

Seikkailullisen toimintajakson jälkeen käydään purkukeskustelu, jossa pyritään jakamaan harjoitteiden aikana koettuja tuntemuksia ja oivalluksia sekä pohditaan myönteisessä hengessä ryhmän ja ryhmän jäsenien suoriutumista edeltäneistä kokemuksista (Virtanen & Mäkilä 2000, 22-23). Tilaisuus ryhmän kanssa ajatusten jakamiseen ja asioiden ymmärtämiseen on oleellisempaa kuin itse puhuminen – keskustelun taustalla on yhteinen kokemus, kuten edellä todettiin. Purkukeskustelussa ulostuotettu puhe ei siten varmastikaan kerro koko totuutta mielen syövereissä liikkuvista ajatuksista. (Rajaorko 2002, 94-95.) Esimerkiksi David Rennie tutkimuksessaan psykoterapia-asiakkaiden istunnon aikaisista ajatusprosesseista päätyi tulokseen, jonka mukaan asiakkaiden mielessä liikkui paljon enemmän ja monipuolisemmin käsiteltävää aihetta sivuavia ajatuksia kuin mitä varsinaisesti tuotettiin puheeksi. Istunnon aikaisilla ääneen lausumattomilla ajatusprosesseilla oli Rennien mukaan keskeinen vaikutus terapian tuloksellisuuteen. Asiakkaat saivat kyllä ulkoisen puheen kautta järjestystä ja merkityksiä elämäänsä. Tutkimuksessa kuitenkin korostettiin erityisesti asiakkaiden sisäisen näkökulman merkitystä ulkoisen rinnalla: kokemuksista kertominen oli reflektiivisessä suhteessa yksilön rikkaaseen sisäiseen maailmaan. Istunnon aikana ääneen tuotettu puhe siis välitti vain osan ajattelusta eikä tämä välttämättä ollut se kertojan itsensä kannalta tärkein osa. (Rennie 1994.) Seikkailun purkukeskusteluiden tavoitteena ei siten tulisikaan olla ”lopullisten totuuksien” esille kaivaminen, vaan ennen kaikkea omien jo tehtyjen tulkintojen ja huomioiden jakaminen muiden ryhmäläisten kanssa sekä seikkailukokemusten omakohtaisten merkitystenantoprosessien edistäminen ja tietoisemmaksi tekeminen (vrt. Katajainen 1998a, 57).

Purkukeskustelu⁸ on nimityksenä hieman harhaanjohtava. Kuvaavampi nimitys voisikin olla vaikkapa rakennuskeskustelu. Kokemuksille pyritään rakentamaan yhdessä

⁸ Mikko Aalto käyttää purku sanaa viittamaan pian seikkailukokemusten jälkeen tapahtuvaan, tunteiden käsittelyyn. Prosessoinnilla hän puolestaan viittaa seikkailukokemuksia merkityksellistämään pyrkivään

merkityksiä, jotka auttavat hahmottamaan arjen ongelmatilanteita uusista, asiakkaiden kannalta toimivammista näkökulmista. Tässä mielessä purkukeskusteluiden kautta pyritään lisäämään seikkailukokemusten siirtovaikutusta. Tunteet tavoitteiden takana –kappaleessa korostettiin tunteiden merkitystä uusien näkökulmien avaajina ja tavoitteiden reflektoinnin mahdollistajina kuntoutuksellisessa seikkailussa. Tunteille ja tuntemuksille annetut merkitykset ovat puolestaan sidoksissa siihen, minkälaisia konkreettisia muutosmahdollisuuksia kokemukset tuovat ulottuville (ks. myös kuviot 3 ja 4). Purkukeskustelussa ohjaajan tehtävä on auttaa ryhmää hahmottamaan ja rakentamaan tätä tunteiden, merkitysten ja toiminnan ketjua entistä tietoisemmin. (Virtanen & Mäkilä, tulossa.) Huvituksen tapa prosessoida seikkailukokemuksia perustuu siis osiltaan seikkailukasvatuksen piirissä sijaa saaneeseen näkemykseen, jossa korostetaan kokemusten metafora-arvoa. Tämän lisäksi prosessointiin on haettu elementtejä ratkaisukeskeisesti ja narratiivisesti orientoituneen terapian piiristä. (Virtanen & Mäkilä 2000.) Huvituksessa sovellettu purkukeskustelun asetelma muistuttaakin verrattain paljon Epstonin ja Whiten (1990) esittämää toiminnan ja tietoisuuden kaksoismaisemassa sukkuloinnin mallia (ks. myös Virtanen & Mäkilä 2000, 22). Ohjaaja ja ryhmäläiset rakentavat vuoropuhelun kautta tarinaa seikkailusta ja sen liittymisestä arjen tilanteisiin. Kappaleessa 5.5 erittelen tarkemmin seikkailun merkityksiä tarinallisesta näkökulmasta.

4.4.7 Merkittävät kokemukset seikkailussa

Kappaleessa neljä on tähän mennessä pohdittu ja eritelty tekijöitä, jotka ovat sidoksissa seikkailun merkittävyyteen. Mihin tällä sitten tähdätään? Tutkimuksen empiirisessä osiossa erittelen lähemmin aineistoon tukeutuen kokemuksille annettuja merkityksiä. Katson kuitenkin, että on mielekästä luoda lyhyt silmäys siihen, minkälaisia merkittäviä kokemuksia seikkailuun on kirjallisuuden valossa liitetty. Tässä yhteydessä on jälleen syytä korostaa kokemusten yksilöllistä luonnetta. Esille nostetut kuvaukset kuitenkin valaisevat seikkailun käytön mahdollisuuksia kuntoutuksen työmenetelmänä. Raimo Silkelä on kirjoittanut artikkelin aiheesta merkittävät oppimiskokemukset seikkailukasvatuksessa. Mielestäni aiheesta voi puhua yleisemminkin merkittävänä kokemuksina seikkailussa. Silkelän mukaan: ”Ihmisen minuus syntyy erilaisten merkityksellisten ja arvokkaiden elämäkokemusten kautta. Erilaiset elämäkokemukset muovaavat tajuntamme – kokemiemme elämysten, havaintojen ja muistikuvien,

käsittelyyn, mistä Huvituksessa käyttöön on vakiintunut sana purkukeskustelu. (Aalto 1997, 9.) Myös Huvituksen seikkailuissa harjoitteiden jälkeen luodaan mahdollisuus välittömään tunteiden käsittelyyn.

tuntemusten ja tunteiden sekä tarpeiden, pyrkimysten ja tahtomusten – kokonaisuutta ja jättävät siihen merkkinsä, niin että suhteemme todellisuuteen muuttuu.” Silkelä jatkaa luonnehtien aitoa sisäistä kokemusta välittömäksi ja intuitiiviseksi. Tällaiset, tyypillisesti kehon muistiin jäävät kokemukset muuttavat minuuttamme ja käsityksiämme sekä tukevat arvojen kehittymistä. Aidon, syvän kokemuksen kautta ymmärrämme jonkin asian merkityksen uudesta näkökulmasta⁹. Kokemus auttaa myös kokemushorisonttiamme ja maailmankuvaamme laajentumaan. (Sikkelä 2001, 25-26.)

Seikkailu yhdistyy useimmiten ihmisten mielikuvissa jännittäviin ja hieman pelottaviinkin toimintoihin. Tästä seuraa helposti itsensä ja pelkojensa voittamiseen painottuvien kokemusten ylikorostuminen. Tällaiset kokemukset ovat kyllä tärkeä osa seikkailua, mutta ne eivät kuitenkaan kerro kuin osan kokonaisuudesta. Silkelä (2001) esittelee keskeisinä seikkailullisten toimintojen myötävaikutuksella mahdollistuneina kokemuksina esimerkiksi seuraavia.

Flow-kokemus – vaativasta ja mielekkästä suorittamisesta syntyvä keskittynyt tila, jossa muut asiat jäävät tietoisuuden ulkopuolelle ja myös itse tietoisuus ikään kuin sulautuu ja virtaa tekemiseen ja tekemisen kohteeseen. Psykyinen energia kokonaisuudessaan suuntautuu tehtävän suorittamiseen. Kokemukselle on tyypillistä ajantajun katoaminen, eräänlainen ajanriento, jossa lähimenneisyys, nykyisyys ja lähitulevaisuus sulautuvat toisiinsa (ks. lisää Csikszentmihalyi 1991). Timo Klemola (1998) on väitöskirjassaan kuvannut flow-kokemusten kanssa hyvin samansuuntaisia tuntemuksia pohdinnoissaan kalliokiipeilyn fenomenologiasta ja zen-kokemuksista.

Huippukokemus – voimakas ja intensiivinen emotionaalinen kokemus, johon usein liittyy oman elämäntodellisuuden löytämistä ja kokemista uudella tavalla. Tällaisen kokemuksen voi mahdollistaa esimerkiksi haastavasta kiipeilyradasta suoriutuminen. Ajatus huippukokemuksista identiteetin kulminaatiopisteinä on lähtöisin Abraham Maslowin tutkimuksista (ks. esim. Gergen 1997, 197; Silkelä 2001). Flow- ja huippukokemus ovat tyypillisesti seikkailuun ja haasteellisiin suorituksiin liitettyjä merkittäviä kokemuksia. Ne eivät kuitenkaan valaise kokemusten kokonaisuutta kovinkaan hyvin. Toiminnossa ei aina, vaikka ne olisivat kuinka taiten suunniteltuja ja toteutettuja, saavuteta flow- tai

⁹ Vertaa Vygotskin (1982) ulkoa sisään –periaatteeseen (ks. myös Hänninen 2001, 95-97). Ulkoinen kokemus voi auttaa jo aiemmin käsitellyn asian syvemässä oivaltamisessa.

huippukokemuksia. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että toiminta olisi epäonnistunut tai ettei sillä olisi merkitystä.

Artikkelissaan Silkelä nostaa esille merkittävänä, mutta hieman toisen suuntaisina kuin edellä kuvatut, kokemuksina esimerkiksi seuraavat. *Symbolinen kasvukokemus* – ihminen tulee esimerkiksi erämaaretken seurauksena tietoisesti kokemuksen vertauskuvallisesta merkityksestä omalle elämälleen. Omaa elämää päästään kokemuksen ansiosta tarkastelemaan uudesta näkökulmasta. *Sisäisen tasapainon kokemus* (plateau experience) – syvä rauhan kokemus, joka voi seurata vaikkapa nuotiolla istumisesta raskaan päivän päätteeksi. (Sikkelä 2001, 26-28). Myös Mortlock (2001) on korostanut muiden kuin suoranaisesti seikkailun nälän tyydyttämiseen liittyvien kokemusten merkitystä. Kokemusten erittely on usein ongelmallista. Kirjallisuudessa kuvattu kokemus ei käytännön tasolla näyttäydykään samanlaisena. Liiallinen suurten kokemusten hehkuttaminen jättääkin turhan helposti varjoonsa pienemmät, henkilökohtaisesti merkittävät kokemukset. Seikkailun toteutuksen kannalta ei ole tarkoituksenmukaista pohtia etukäteen sitä, miten ihmisten pitäisi kokea harjoite tai mitä heidän siitä tulisi oivaltaa. Tärkeämpää on luoda puitteet, jotka mahdollistavat merkittävien, pienten ja suurten, kokemusten syntyminen.

5. Tarinat seikkailun taustalla

”Näen, että inhimillisellä toiminnalla, jota kutsutaan seikkailuksi, on keskeinen rooli ihmisen elämän tarinoiden rakentamisessa ja kehittämisessä ja että elämän tarinat puolestaan ovat ihmisen identiteetin keskeinen rakennusaine.” (Scheibe 1986 , 130)

Alkujaan minut sai innostumaan narratiivisen otteen soveltamisesta seikkailun hahmottamiseen ja tutkimiseen seuraava kappale Vilma Hännisen ja Jukka Valkosen kirjoittamasta johdantoartikkelista kirjaan *Kunnon tarinoita. Tarinallinen näkökulma kuntoutukseen*: ”Tarinan ja kokemuksen keskinäistä riippuvuutta pohtinut Steven Crites (1997) esittää, että jokapäiväiset ”maalliset” tarinamme imevät voimansa ”pyhistä” tarinoista – kulttuurin perustarinoista, jotka määrittelevät mikä on arvokasta ja jotka suhteuttavat yksilön maailmaan. Elämän arvokkuuden ja mielekkyyden kokemista tukee juuri sellainen maallinen tarina, joka resonoi pyhän tarinan kanssa. Pyhä tarina on itsessään

sanojen ulottumattomissa, luissamme ja ytimissämme. Siihen voi kuitenkin saada kosketuksen kerrottujen tarinoiden, runojen ja muiden elämysten välityksellä. Kuntoutustyössä tätä ajatusta voisi soveltaa pyrkimällä tuottamaan mahdollisuuksia syviin elämyksiin esimerkiksi kuvataiteen, musiikin, runojen tai luontokokemusten kautta.” (Hänninen & Valkonen 1998, 15.) Seikkailukokemukset ovat mielestäni parhaimmillaan juuri sitä, mitä edellä kuvattiin – kokemuksia, jotka resonoivat pyhien tarinoiden kanssa. Seikkailukokemusten kautta saatu häivähdyks pyhistä tarinoista auttaa ymmärtämään omien muuttamattomiltakin tuntuvien tarinoiden monitulkintaisuutta ja näkemään ne laajemmassa perspektiivissä.

Seikkailutoiminnalle luonteenomaista on kokonaisvaltainen ihmiskuva. Usein koulutus ja yhteiskunnan vaatimukset tuntuvat kohdistuvan pelkkään järkeen. Seikkailukasvatuksen perinteessä on nostettu esiin ajatus ihmisen oppimisesta pään, sydämen ja käden kautta. Nämä tekijät ovat sidoksissa toisiinsa, eikä niitä ole hedelmällistä erottaa toisistaan. (ks. esim. Karppinen 1998.) Bruner puhuu samasta asiasta: ”Kognitio, emotio ja toiminta muodostavat jakamattoman kokonaisuuden, ja niiden tarkasteleminen toisistaan erotettuina on samaa kuin tarkastelisi kristallin tahkoja abstrahoituna itse kristallista.” (Bruner 1986, 118). Tarinallinen lähestymistapa kunnioittaa tätä jakamattomuutta tarkastelemalla kristallia kokonaisuutena. Lähestymistavan keskeisiä vahvuuksia on kyky yhdistää perinteisessä psykologiassa usein erillisinä tarkasteltuja psyykkisiä funktioita ja rakentaa siltaa niiden välille (Hänninen 2000, 58). Edellä mainitun suuntainen pyrkimys on ominaista myöskin seikkailukasvatuksen ja kuntoutuksellisen seikkailun tausta-ajattelulle. Veli-Matti Virtanen työtovereineen on yhdistänyt seikkailutoimintaa ratkaisukeskeiseen työskentelytapaan tavalla, jossa on paljon yhteistä tarinalliseen lähestymistapaan.

5.1 Tarinallinen ote

Tutkimuksen teoreettinen viitekehys ponnistaa sosiaalisen konstruktionismin teoriaperinteestä. Todellisuus ja totuus nähdään neuvoteltavina, tulkinnanvaraisina ja tilanteisina. Objektiivinen kuva ympäröivästä maailmasta näyttäytyy ongelmallisena. Ihmiset rakentavat ja uusintavat todellisuutta vuorovaikutustilanteissa ja kokemalleen antamisissa merkityksissä. (ks. esim. Berger & Luckmann 1966; Gergen 1997) Pyrin käyttämään työssäni metateoreettisia lähtökohtia, joita Hänninen (2000, 26-28) on kuvannut väitöskirjassaan. Tiukan konstruktionistinen, psyykeen pelkästään sosiaalisena

tuotteena ymmärtävä, ote rajautuu pois ja sosiaalis-konstruktivistiset lähtökohdat painottuvat: ”Ihmistä tarkastellaan reaaliseen maailmaan suhteutuvana toimijana ja psyykeen ajatellaan olevan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja toiminnassa kehittyvä toiminnan ohjauksen prosessi. Kieltä ja kielellistä vuorovaikutusta pidetään tärkeänä merkityksen muodostajana, mutta kielellisten merkitysten ajatellaan kietoutuvan sekä ei-kielelliseen toimintaan että sanattomaan kokemukselliseen merkityksenantoon.” (emt., 27-28.) Pyrin hahmottamaan seikkailua voimavarasuuntautuneen kuntoutustyön välineenä tästä metateoreettisesta viitekehystä tarinallista lähestymistapaa soveltaen.

Tarinallisella lähestymistavalla on yhteyksiä lukuisiin ihmistieteiden aloihin. Tarinäkäsitetä ovat soveltaneet tieteenalat folkloristiikasta ja kirjallisuudentutkimuksesta sosiaalipsykologiaan. Tämä laaja-alaisuus kuvaa tarinallisen hahmottamistavan käyttökelpoisuutta. Tosin tapa soveltaa tarina-käsitetä on vaihdellut eri alojen parissa. Sosiaalipsykologian piirissä narratiivinen tutkimus voidaan lukea yhdeksi sosiaalisen konstruktionismin innoittaman kielellisen käänteen myötä syntyneistä suuntauksista (Crossley 2000, 9-41). Mitä tarina-käsitteellä sitten varsinaisesti tarkoitetaan? Tarinan määrittelyt vaihtelevat hieman eri tieteenalojen sisällä. Tätä työtä ajatellen määrittelen tarinan Hännistä mukaillen seuraavasti. Tarina on merkityskokonaisuus, jolla on alku, keskikohta ja loppu. Tarinan ytimen muodostaa juoni, jonka kokonaisuuteen nähden tarinan eri osat saavat merkityksensä. Kerrottuna tarina tuo esille jonkin yleisen totuuden tai mahdollisuuden yksittäistapauksen kautta. Kertomuksen kautta tarinan juoni tulee ilmaistuksi konkreettisten tapahtumien välityksellä. Tarina itse on abstraktio ja sitä voidaan soveltaa varioiden erilaisiin konkreettisiin sisältöihin. (Hänninen 2000, 19-20.) Esimerkiksi sankaritarinan juonen kannalta oleellinen sankaruus voi toteutua monin tavoin.

Narratiivinen tai tarinallinen¹⁰ tutkimus korostaa kielen ja tarinoiden merkitystä ihmisen suhteessa todellisuuteen. Theodore Sarbin (1986) onkin esittänyt tarinan olevan perustavanlaatuinen vertauskuva ihmiselämästä. Ihmisen nähdään tuottavan ja jäsentävän elämänsä merkityksiä tarinoiden avulla. Menneisyys ja tulevaisuus yhdistyvät nykyisyyteen tarinoiden ajallisen muodon kautta. Menneisyyden tapahtumia ei voida suoranaisesti muuttaa, mutta niitä voidaan kuitenkin tulkita monella tapaa. Tapa tulkita menneisyyden tapahtumia nykyisyydessä vaikuttaa ihmisen identiteettiin ja hänen tapansa

¹⁰ Käytän narratiivista tässä työssä synonyyminä tarinalliselle.

hahmottaa omia tulevaisuuteen suuntautuneita tarinallisia projektejaan; itselle tai muille kerrottuja tulevaisuuden suunnitelmiaan. Menneisyyden mahdolliset ikävät tapahtumat voidaan tulkita tulevaisuuden kannalta kielteisessä valossa ja ne voivat toimia passivoivana tekijänä tai vastaavasti tulkinta voi kääntää sattuneen voimavaraksi, joka auttaa näkemään tulevat haasteet mielekkäinä. Humalassa ryöstetyksi tullut voi jäädä surkuttelemaan pullon kanssa kurjaa kohtaloaan ja sitä, kuinka kurjia ihmiset ovat tai vastaavasti hän voi saada ryöstöstä motivaation tarkistaa tapaansa käyttää alkoholia. Sama tapahtuma voi muodostua turmioksi tai siunaukseksi tulkintatavasta riippuen.

5.2 Tarinallinen kuntoutuminen

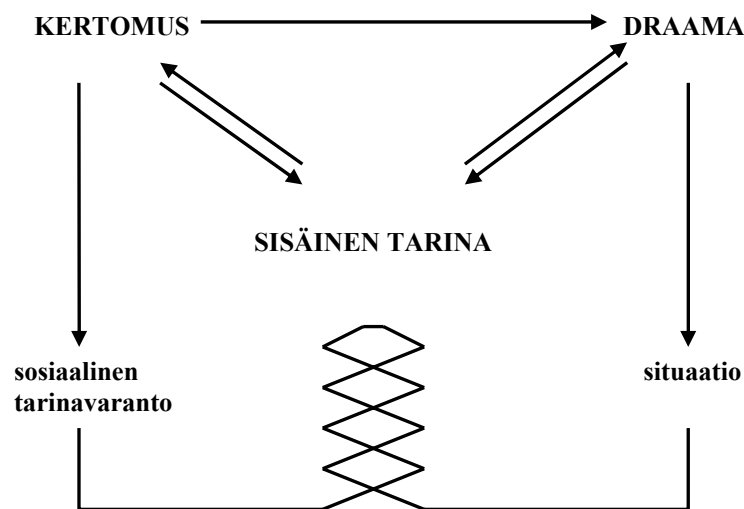
Tutkimuksen taustalla vaikuttaa ajatus tarinallisesta kuntoutumisesta. Sairastuminen tai muu vaiva tai ongelma nähdään katkona elämäntarinassa, ihmisen omaan elämäänsä soveltamassa tulkintaprosessissa. Tarinan mielekäs jatko on hukassa. Tarinallisessa mielessä kuntoutustyö onkin juuri mielekkäiden elämäntarinan jatkovaihtoehtojen etsimistä ja puntaroimista. Kyse on tarinallisesta kuntoutumisesta, kun kuntoutuja löytää elämäntarinaansa mielekkään jatkon, jonka hän voi kokea merkityksellisenä ja arvokkaana elämää hankaloittavista tekijöistä huolimatta. Hankaloittavat tekijät tulevat osaksi mielekästä elämäntarinaa - niille löydetään tarinallisen prosessoinnin kautta uusi merkitys reaalimaailman olosuhteet huomioiden. Tarinallisen kuntoutumisen prosessin voisi sanoa tekevän menneisyyden ymmärrettäväksi ja hyväksyttäväksi, nykyhetken mielekkääksi ja tulevaisuuden ennakoitavaksi. (Hänninen & Valkonen 1998.)

Narratiivisen terapian tavoitteet ovat samansuuntaisia. Terapiassa hyödynnetään vanhan elämäntarinan katveeseen jäänyttä kokemusvarantoa uuden tarinan rakennusmateriaalin lähteenä. Asiakasta autetaan irrottautumaan vanhasta jumiuttavasta tarinasta ja luomaan sen tilalle uusi toimivampi ja tulevaisuuden kannalta mielekkäämpi tarina (ks. esim. White & Epston 1990). Narratiivisen terapian ero muihin suuntauksiin ei ole selvä. McLeod (1997) onkin todennut, että kaikki terapia on narratiivista terapiaa - kertomisella ja tarinallisilla rakenteilla on keskeinen osuus terapiassa suuntauksesta riippumatta. Tätä ajatusta seuraten voidaankin ajatella, että myös kuntoutuksessa tarinoilla on vankka sija. Viimekädessä kuntoutus tähtää kuntoutujan tukemiseen näkemään oma tulevaisuutensa mielekkäässä valossa uusien toimivampien tulkintojen ja tarinoiden kautta. Myös ”pelkkään” fyysiseen puoleen keskittyvä kuntoutustoiminta voi siten vaikuttaa ja varmasti

usein vaikuttaakin kuntoutujan kuvaan omasta tulevaisuudestaan (vrt. Hänninen & Valkonen 1998, 9). Seuraavassa lähdän tarkemmin erittelemään, miten seikkailun kautta voi syntyä tarinallista kuntoutumista.

5.3 Tarinallisen kiertokulun teoria

Vilma Hänninen on hahmottanut kerrotun tarinan, reaalisen elämän, elämän olosuhteiden ja sosiaalisen ympäristön suhteita yksilön sisäiseen maailmaan kehittämänsä tarinallisen kiertokulun teorian avulla. Teoriassa tarina-metaforan jäsenysvoimaa on tarkennettu ja lisätty varaamalla tarinallisuuden eri ilmenemismuodoille omat terminsä. Eriyttämällä ilmentymismuodot niiden keskinäisten suhteiden ja dynamiikan hahmottaminen helpottuu. (Hänninen 2000, 19.) Vaikka jatkossa käsittelemkin kiertokulun osia erillään, on tärkeää korostaa niiden kiinteää suhdetta toisiinsa. Kuviossa 5 on kuvattu tarinallista kiertokulkua ja sen osien suhteita toisiinsa. Seuraavassa määrittelen tarkemmin, mitä kullakin käsitteellä tarkoitetaan.

Kuvio 5: Tarinallinen kiertokulku (Hänninen 2000, 21).

Kertomuksen käsite viittaa esitettyyn tarinaan, joka tyypillisimmin on kielellinen, mutta myös esimerkiksi sinfonian tai yksittäisen kuvan voidaan ajatella kertovan tarinan. Viitaten aiemmin esitettyyn tarina-käsitteen määrittelyyn kertomus voi sisältää useampia tarinoita ja on siten tulkittavissa useammalla tavalla. *Draama* puolestaan viittaa elävään elämään itseensä. Draaman käsite korostaa tulkintojemme elämän todellisuudesta olevan jo itsessään tarinallisesti välittyneitä. Puemme huomiomme ympäröivästä maailmasta tarinalliseen muotoon samalla etsien havaitsemistamme tapahtumista niiden juonta.

(Hänninen 2000, 19-21.) *Sisäinen tarina* muodostuu läheisessä vuorovaikutussuhteessa kertomuksen ja draaman kanssa. Hänninen (2000, 49) määrittelee sisäisen tarinan olevan ”yksilön mielen sisäinen, sosiaalisesta vuorovaikutuksesta ja kulttuurista juontuva, mutta yksilölliseen kokemushistoriaan ankkuroituva, luova ja muuttuva elämäntilanteen jäsenprosessi, joka kytkeytyy motiiveihin ja emootioihin.” Kertomuksen, draaman ja sisäisen tarinan väliset kuviossa 5 kuvatut suhteet kuvaavat yksilön mielen sisäistä dynaamista merkityksenantoprosessia, jossa ihminen suhteutuu ympäröivään todellisuuteen. (Hänninen 2000, 19-21.)

Situaatiolla puolestaan tarkoitetaan niiden seikkojen kokonaisuutta, joihin ihminen on suhteessa sen hetkessä elämäntilanteessaan. Tällaiset seikat voivat olla konkreettisia, kuten esimerkiksi perhesuhteet, työpaikka tai terveydentila, mutta myös ideaalisia ihmisen toimintaa sääteleviä seikkoja, kuten vaikkapa sosiaaliset normit tai lait. Situaatio määrittää ihmisen elämäntilanteen kokonaisuuden siihen liittyvine rajoineen ja mahdollisuuksineen. Situaatio ei muutu ajattelun voimalla, vaikka sille voidaan antaa erilaisia tulkintoja, vaan muutos edellyttää toimimista käytännön tasolla. *Sosiaalinen tarinavaranto* viittaa niihin tulkinta- ja tarinavaihtoehtoihin, jotka ovat kulttuurisesti yksilön ulottuvilla tiedotusvälineiden, ystävien yms. kautta ja joita hän voi käyttää selittämään havaintojaan itsestään ja ympäröivästä maailmasta. Sosiaaliseen tarinavarantoon muodostuu jatkuvasti uusia tarinoita ja toisia unohdetaan. Jotkut tarinat ovat yksilöä lähempänä tullen osaksi henkilökohtaista tarinavarantoa toisten jäädessä etäisemmiksi tarinavarannon ääreläisille. Yksinkertaistaen situaation ja sosiaalisen tarinavarannon voidaan sanoa muodostavan ulkoiset puitteet sisäisen tarinan muodostumisprosessille. Sisäisen tarinan tai tarinoiden kautta ihminen selittää ja tekee ympäristöään ja omaa toimintaansa ja olemistaan suhteessa ympäristöönsä ja itseensä ymmärrettäväksi itselleen. Tarinallisen kiertokulun teoria asettaa edellä mainitut osat dynaamiseen ja monisuuntaiseen suhteeseen toistensa kanssa kuviossa 5 kuvatulla tavalla. (Hänninen 2000, 20-24.)

5.4 Tarinallisen kiertokulun teoria kuntoutuksellisen seikkailun jäsentäjänä

Tässä kappaleessa pohdin, miten seikkailun merkityksellisyyttä voi perustella ja jäsentää edellä lyhyesti esittelemäni tarinallisen kiertokulun teorian kautta. Aiemmin luvussa 4.4 korostin vieraan ympäristön ja uusien ennen kokemattomien tilanteiden merkitystä

seikkailun merkittävyyteen vaikuttavia tekijöitä pohtiessani. Kuviossa 2 puolestaan erotin arkielämän ja seikkailuprosessin alan toisistaan. Näitä ajatuksia vasten kuntoutuksellista seikkailua voikin ajatella eräänlaisena arjesta irrallaan, mutta kuitenkin siihen yhteyden säilyttävänä tilana. Tietenkään arjen ja seikkailun raja ei ole selvä – myös arki voi näyttäytyä seikkailuna. Seikkailun ja tarinallisen kiertokulun teorian yhdistävä ydinajatus on seuraava. Kun yhtä tai useampaa osasta mallissa muunnetaan, voi koko systeemi muuttua aikaansaaden uusia tulkintoja ja mahdollisuuksia sellaisen luovan tilan syntymiseen, jossa osallistuja näkee tilanteensa uudessa valossa ja uusien toimivampien tarinoiden syntyminen ja käyttöönotto mahdollistuu. Sisäinen tarinan tai tarinoiden laajempi muuttaminen tulee mahdolliseksi (vrt. esim. Hänninen 2000, 71). Seikkailun yleisenä tavoitteena voikin sanoa olevan tarinallisen kuntoutumisen tukeminen – auttaa osallistujia luomaan ja oivaltamaan uusia, entistä toimivampia näkökulmia ongelmallisiksi kokemiinsa asioihin. Miten tarinallisen kiertokulun teoria sitten suhteutuu kuntoutukselliseen seikkailuun?

”Suuren draaman hetket ovat useimmiten niitä, jotka eniten kristalisoivat tunnettamme omasta identiteetistämme.” (Gergen 1997, 197)

Draama, tekeminen ja toiminta seikkailussa, on ehkäpä ilmeisin tarinallisen kiertokulun teorian osasista, jota seikkailussa muunnetaan arkiseen toimintaan verrattuna. Seikkailuun jo määritelmien tasolla kuuluu oleellisesti tuntemattoman elementti. Jotta toimintaa voisi kutsua seikkailuksi, draaman on siis muunnuttava. Kappaleessa 4.4 käsittelin tekijöitä, jotka ovat sidoksissa seikkailun merkittävyyteen. Näistä etenkin haastavuuden, yhdessä tekemisen ja uuden ympäristön, mutta osaltaan myös muiden käsiteltyjen tekijöiden voidaan katsoa olevan läheisessä suhteessa draaman muuntumisen toteutumiseen. Draamaan liittyen on vielä korostettava seikkailun positiivista, voimavarasuuntautunutta pohjavirettä, jota on aiemmin kuvattu kuviossa 2. Arjessa toiminta on voinut ajautua kielteiselle itseään vahvistavalle kehälle. Seikkailun draamassa puolestaan pyritään saamaan aikaan myönteisiä, vahvoja kokemuksia, joiden avulla päästään kielteiseltä kehältä myönteiselle, itseään vahvistavalle kehällä. Ohjaajan taitoa on pystyä mitoittamaan harjoitteet siten, että tällaisia konkreettisen myönteisiä kokemuksia, suuren draaman hetkiä pääsee syntymään.

Situaatio on läheisesti sidoksissa seikkailulliseen draamaan. Myös situaatiota muunnetaan voimakkaasti. Seikkailullisten toimintojen ympäristönä on usein metsä, joka sinällään on usealle nykyihmiselle hieman vieras ympäristö. Suuri osa harjoitteista perustuu lähtökohtaan, jossa situaatiota suoraan muunnetaan tavalla tai toisella. Joissakin harjoitteissa osallistujilta viedään näkö- tai puhekyky. Myös normaalin elämän normeja ja sääntöjä voidaan muuttaa. Lapsi voidaan esimerkiksi laittaa ohjaamaan sokaistua aikuista esteradan lävitse. Tällaisessa harjoitteessa situaatiota on muunnettu jo useammalla eri tavalla. Aikuiselta on viety näkökyky ja hän joutuu toimimaan fyysisesti oudossa paikassa. Tämän lisäksi aikuisen ja lapsen välinen normaali ohjaussuhde on käännetty pääläelleen. Toisaalta osa situaatiosta, kuten esimerkiksi perheen koostumus, pysyy muuntamattomana. Tämä on seikkailun ja kokemusten siirrettävyyden kannalta pelkästään myönteinen asia. Kaikkea ei ole järkevääkään pyrkiä muuntamaan.

Purkukeskustelujen ohessa kerrottujen kertomusten kautta *sosiaalinen tarinavaranto* voi rikastua. Purkukeskusteluissa voi nousta esille tarinoita, joiden omakohtaisesta koskettavuudesta seikkailija ei ole ollut aikaisemmin tietoinen tai jotka hänen kohdallaan eivät aikaisemmin vaikuttaneet mielekkäiltä, vaan olivat liian etäisiä tms. Oivalluksen kautta sosiaalisen tarinavarannon reunamilla ollut tarina voi sisäistyä osaksi henkilökohtaista tarinavarantoa. Myös itse seikkailutoiminta tarjoaa mahdollisuuksia uusien tarinoiden omaksumiseen. Tässä yhteydessä voidaan mieliin palauttaa tämän jakson alussa mainittu Critesin (1997) näkemys voimakkaiden elämysten ja kokemusten yhteydestä pyhiin tarinoihin.

Jos perheen arki tuntuu olevan vaikeuksien kyllästävä, voi hyvin olla, että myös perheenjäsenten välisestä kommunikaatiosta muodostuu yksi kielteistä kehää vahvistava ja ylläpitävä tekijä. Tahtomattaan he voivat myötävaikuttaa ongelman ”hengissä pysymiseen” (vrt. White & Epston 1990). Seikkailun avulla tätä kielteisen kommunikaation kehää pyritään murtamaan. Myönteisten, yhteisten seikkailukokemusten kautta syntyy myönteisiä, jaettavia *kertomuksia*. Purkukeskusteluissa näille kertomuksille annetaan lisää tilaa tulla kaikkien kuulluiksi. Purkukeskustelu voi olla esimerkiksi strukturoitu siten, että osallistuja osallistujalta käydään lävitse, missä kukin oli erityisen hyvä. Ohjaajalla on hyvä olla omia huomioita varastossa, jos jonkun kohdalla syntyy hankaluuksia myönteisten asioiden keksimisessä. Kovin usein tällaisia hankaluuksia ei kuitenkaan synny, vaan palaute on vilpittömän myönteistä.

Myönteisyyteen liittyen on tässä yhteydessä huomautettava, että kokemukset eivät välttämättä näyttäyty heti paikan päällä myönteisinä, vaan asianlaita voi olla suorastaan päinvastoin. Kokemuksen mieli ja siten myönteisyys voi löytyä vasta ajan kuluessa¹¹. Jokaisessa seikkailujaksossa, jota itse olen ollut todistamassa on kuitenkin ollut jo heti tilanteen päätyttyä nähtävissä jotakin myönteistä, johon purkukeskustelussa on ollut mahdollista palata. Myönteisyys on myöskin eri asia kuin hauskuus. Seikkailun ei aina tarvitse olla hauskaa (vrt. Mortlockin jaottelu kappaleessa 4.4.1). Ei ole esimerkiksi hauskaa pelätä köysien katkeavan roikkuessaan korkealla maan pinnan yläpuolella. Uskallus luottaa köysiin, toisiin ihmisiin ja itseensä voi sen sijaan olla voimakkaan myönteinen kokemus.

Seikkailun yksi vahvuus on toimintojen konkreettisuus. Konkreettiseen, hetki sitten tapahtuneeseen harjoitteeseen viitattaessa myönteistä palautetta on hankala kieltää. Kun myönteinen kertomus perustuu aitoon, konkreettiseen kokemukseen, siitä ei myöskään muodostu kovin helposti teennäistä hymistelyä ja näin palaute on helpompi ottaa vastaan. Konkreettisuus on eduksi myös kartoitettaessa poikkeuksia ongelmallisen tilanteen ilmenemisessä.

Kuviossa 5 kuvattiin sisäisen tarinan muodostumista monisuuntaisessa vuorovaikutuksessa edellä käsiteltyjen kiertokulun osasten kautta. Totesin aiemmin kuntoutuksellisen seikkailun tähtäävän tarinalliseen kuntoutumiseen, uudelleen muotoiluun *sisäisen tarinan* suhteen. Systemisessä mielessä pienikin muutoksen siemen voi johtaa laajempaan koko systeemiä koskettavaan muutokseen. Kiertokulun osien muuntuminen voi muuttaa sisäistä tarinaa ja tämä muutos puolestaan voi saattaa koko sisäisten tarinoiden merkitysjärjestelmän laajempaan muutokseen. Kuntoutuksellisessa mielessä esimerkiksi kasvatusta koskeva sisäinen tarina voi olla jumiutunut johonkin tiettyyn kulttuurissa hyväksytyyn mallitarinaan (vrt. White & Epston 1990). Tällainen mallitarina voi olla vaikkapa: ”hyvä kasvatusta vaatii tiukat rajat.” Tiukan tulkinnan mukaan lasten kapinointiin pitää vastata tiukentamalla rajoja. Lapset kapinoivat tiukentuneita rajoja vastaa ja

¹¹ Tätä nykyä pidän yhtenä parhaimmista reissuistani pitkää syysvaellusta, jonka aikana kävelimme päivät pitkät raskaiden rinkkojen kanssa upottavilla soilla räntäsateessa. Yhdistän matkaan sellaisia selkeän myönteisiä arvoja kuten itsensä voittaminen, pitkäjänteisyys, mielenrauhan lisääntyminen ja selviytyminen hankalissa olosuhteissa, vaikka itse matkan aikana muistan useasti ihmetelleeni sitä, miksi ihmeessä olin lähtenyt kylmään metsään lämpimästä ja mukavasta kodistani.

kielteinen kehä on valmis. Lapset voivatkin osata toimia yllättävän hyvin, vaikka aina ei niin tiukkoja rajoja olisikaan. Vapaus voikin tuoda mukanaan vastuullisuutta käytökseen. Rajojen asettaminen ei näyttäydykään enää mustavalkoisena. Aiempi tulkinta onkin suhteellinen. Seikkailu pyrkii auttamaan osallistujia löytämään uusia näkökulmia tällaisiin vangitsevaan, rajoittaviin tai toimimattomiksi muodostuneisiin tarinoihin.

Edellä esitettyjen tarinallisen kiertokulun teorian osien muunnoksien taustalla voidaan nähdä pyrkimys negatiivisen noidankehän katkaisuun seikkailullisella interventiolla kuviossa 2 esitetyn mukaisesti. Huvituksessa kehitetyn voimavarasuuntautunutta otetta hyödyntävän kuntoutuksellisen seikkailun ja tarinallisen lähestymistavan välillä on nähtävissä selviä yhteyksiä. (ks. esim. Virtanen 1998).

5.5 Dialogisuus seikkailussa

Martin Buber (1995) on esittänyt ajatuksen, jonka mukaan parannus on piilotettu dialogiin. Tämä kuvaa mielestäni erityisen hyvin seikkailua. Ohjaajalla ei ole mitään erityistä, piilotettua viisasten kiveä, josta hän voisi lukea, mikä lääke tepsii mihinkin vaivaan. Parannus on piilotettu dialogiin ja ohjaajan tehtävä on etsiä sitä yhdessä ohjattavien kanssa. Kokemuksesta kertovan tarinan tuottamisen prosessi on nimenomaan merkitysten antamista kokemukselle. Tässä merkityksen antamisen prosessissa ohjaaja ja ohjattavat antautuvat dialogiseen suhteeseen toistensa kanssa. Kokemuksessa sinällään on aineistoa useisiin tarinoihin. Muodostaessaan tarinaa kokemansa pohjalta ihminen kuitenkin muodostaa oman tulkintansa kokemuksesta. Tulkintaan valikoituu kokemuksesta aineksia, jotka ihminen näkee itsensä ja ympäristön kannalta sillä hetkellä merkityksellisiksi. Tämä valikoiminen tarkoittaa, että kaikkea kokemukseen liittyvää ei käsitteellistetä, eikä siihen ole tarvettakaan. (ks. esim. White & Epston 1990, 15.) Kokemuksen muodostaminen tarinan muotoon on myös sen kommunikoinnin ehto. Merleau-Ponty puhuu asiasta seuraavasti: “Löytämällä merkitystä kokemuksesta ja sitten ilmaisemalla tämän merkityksen sanallisesti puhuja luo yhteisölle mahdollisuuden ajatella kokemusta, eikä vain elää sitä.” (Riesman 1993, 11). Kokemuksen välittäminen toisille vaatii koetun käsitteellistämisen. Kuntoutuksellisessa seikkailussa tätä käsitteellistämistä pyritään tukemaan monin tavoin ohjaajan toimesta. Juuri tähän viittaa otsikolla dialogisuus seikkailussa – ohjaaja ja ohjattava rakentavat ja neuvottelevat yhteistyössä merkityksiä kokemuksille. Tiukemman konstruktionistisen näkemyksen mukaan kieli ei peilaa luontoa,

vaan kieli luo luonnot, jotka tunnemme (Arvilommi 1998, 8). Tässä mielessä kokemuksen merkityksellistämisen prosessiin on erityisen tärkeää kiinnittää huomiota seikkailun yhteydessä.

Tarinoilla ja niiden kertomisella voidaan ajatella olevan seikkailussa useita funktioita. Harjoitteissa on yleistä, että niihin liitetään kehystarina. Tähän kehystariinaan on mahdollista myös piilottaa vihjeitä ja metaforia, jotka liittävät kehystarinaa ryhmän arkielämään ja siten edistävät kokemusten siirrettävyyttä. Oman kokemukseni mukaan etenkin lapset lähtevät helposti mukaan kehystarinan kehittelyyn. Sopiva annos hullunkurista huumoria on myös paikallaan lisäämään kehystarinan vetovoimaa. Yhden aineistoon sisältyvän perheen kanssa menimme vanhan talon vintille, johon oli rakennettu erilaisia yhteistoimintatehtäviä. Väljässä kehysjuonessa vintti muuttui tiukasti vartioiduksi teollisuushalliksi, josta oli mahdollista selviytyä turvallisesti ulos ratkaisemalla erilaisia tehtäviä. Kysyttäessä lapsilta mahdollisista teollisuushallissa esiintyvistä uhista keskeisimmäksi nousivat läpinäkyvät gorillat, jotka olivat vartiossa hälytysten varalta. Tarina alkoi elää lasten mielissä ja aina hälytyksen ”lauetessa” lapset juoksivat gorilloita piiloon innosta hihkuen. Uhkaavaan tilanteeseen sisältyi jotakin hassua eikä ketään saanut jättää gorilloiden uhriksi. Itse ajattelen mielikuvitukseksiaan, yhdessä kehitellyn kehystarinan toimivan osaltaan tarinallisen mielikuvituksen virittäjänä (vrt. Hänninen & Valkonen 1998, 14-15). Tämä virittäytyminen puolestaan edistää uusien näkökulmien löytämistä ja omien tulkintojen suhteellisuuden oivaltamista (emt.).

”Ihmiset luovat merkitystä elämiinsä ja suhteisiinsa tarinoimalla kokemuksensa.” (White & Epston 1990, 13).

Kuntoutuksellisen seikkailun kannalta ehkäpä oleellisin dialogisen tarinan rakentamisen soveltaminen tapahtuu kuitenkin purkukeskusteluiden yhteydessä. Kappaleessa 4.4.6 toin esille purkukeskusteluun liittyviä olennaisia huomioita jättäen keskustelun auki narratiivisen otteen roolista purkukeskusteluissa. Kuviossa 4 toin puolestaan esille seikkailun vaikutuselementit: toiminta, tunteet ja merkitykset. Näiden elementtien läpikäyminen purkukeskustelussa on oleellista seikkailun merkittävyyden kannalta (Virtanen & Mäkilä, tulossa). White ja Epston (1990) ovat tuoneet esille toiminnan ja tietoisuuden kaksoismaisemassa sukkuloimisen mallin. Lyhyesti sanottuna tarinallisen tavan hahmottaa todellisuutta ajatellaan liikkuvan sekä toiminnan että tietoisuuden alueilla.

Keskittymisen vuorollaan kumpaankin näistä puolestaan ajatellaan edistävän tarinallisen merkityksenannon prosessia ja auttavan selkeyttämään muodostuvia tarinoita ja omaa toimijuutta niissä. Tätä mallia on sovelluttu Huvituksessa tuomaan paremmin näkyviksi edellä mainittuja seikkailun vaikutuselementtejä (ks. esim. Virtanen & Mäkilä 2000, 22). Arvilommi (1998, 23-24) on esittänyt tarinana kehittämisen harjoittelumallin kaksoismaisemassa sukkuloimisen hyödyntämisestä.

Purkukeskustelussa liikkeelle lähdetään useimmiten toiminnan maisemasta. Tämä tarkoittaa sitä, että käydään myönteisessä hengessä lävitse, mitä harjoitteissa on konkreettisesti tapahtunut ja miten kukin on toiminut. Tässä yhteydessä usein tulee ilmi poikkeuksia perheen arkitoimintaan verrattuna. Joku on esimerkiksi tehnyt jotakin, jota ei olisi uskonut tekevänsä tai joku on voinut toimia yllättävän vastuullisesti. Jos tällainen poikkeus vaikuttaa perheen tai ryhmän mielestä oleelliselta ja herättää huomioita, sitä voidaan alkaa käsitellä tarkemmin. Seikkailun voima tällaisessa tilanteessa on konkreettisuus. Poikkeuksena esille nostettu asia voi olla hyvin selvä ja hiljattain tapahtuneena se on kaikkien mielessä tuoreena sen sijaan, että poikkeukselle jouduttaisiin hakemaan tukea mahdollisesti kaukaakin menneisyydestä. Toiminnan maisemasta siirrytään tunteiden kautta tietoisuuden maisemaan. Yhdessä koetut kokemukset voivat nostaa vahvoja tunteita mieleen. Kappaleessa 4.3.2 käsittelin tunteiden merkitystä seikkailun kannalta. Tällaisten tunteiden jakaminen toisten kanssa auttaa luomaan tietoisuuden maisemassa merkityksiä kokemuksille ja luomaan yhtymäkohtia arjessa koettuihin tunteisiin ja merkityksiin. (Virtanen & Mäkilä, tulossa; White & Epston 1990; Katajainen 1998b)

Tietoisuuden maisemassa keskitytään luomaan merkityksiä kokemuksille merkitys- ja kuinka- kysymysten kautta. Toisin sanoen tietoisuuden maisemassa ihmiset pohtivat toiminnan maisemassa käsiteltyjen kokemusten seuraamuksia ja merkityksiä. (Katajainen 1998b, 107.) Toiminnan ja sen herättämien tunteiden merkityksellistämisen kautta voidaan jatkaa takaisin toiminnan maisemaan ja pohtia, miten tällaiset merkitykset voisivat näkyä arjen elämässä käytännössä - merkitysten pohjalta luodaan myönteisiä tarinoita tulevaisuuteen liittyen. Toiminnan ja tietoisuuden kaksoismaisemassa sukkulointia voidaan jatkaa pidemmälle tai vastaavasti voidaan lähteä tutkimaan ja rakentamaan yhdessä ryhmän kanssa uusia merkityksiä toisiin kokemuksiin liittyen. Sisäinen tarina ja kertomus aktiivisena käytännön toimintana ovat kiinteässä, reflektiivisessä suhteessa toisiinsa

purkukeskustelussa (vrt. Hänninen 2000, 55). Katson tämän sisäisen tarinan ja kertomuksen reflektiivisen suhteen toimivan välittäjänä toiminnan ja tietoisuuden maiseman välillä. (Virtanen & Mäkilä, tulossa; White & Epston 1990; Katajainen 1998b)

Purkukeskusteluissa ohjaaja ei yritä kaataa tietoa kuntoutettavan päähän ylhäältä käsin, vaan pyrkimyksenä on luoda tilanne, joka edesauttaa omakohtaisten oivallusten syntymistä. Anja Koski-Jännes ja Vilma Hänninen (1998) ovat viitanneet tällaisiin oivaltamisen kokemuksiin dialogisen hetken käsitteellä. Kuten jo aiemmin korostin, purkukeskustelun tarkoituksena ei ole päätyä lopullisiin totuuksiin, vaan edistää dialogisessa hengessä osallistujien omaa merkityksenantoprosessia. Lopullisten totuuksien tavoittelun sijaan toimivampaa näkökulmaa voisikin kuvata oikeilla jäljillä –metaforalla (Katajainen 1998a, 61). Prosessia ei tarvitse saattaa hamaan loppuun asti, vaan kokemus oikeilla jäljillä olemisesta usein riittää auttamaan kuntoutujaa itse ryhtymään tarvittaviin toimenpiteisiin oman itsensä auttamiseksi.

6. Empiiriset tutkimuskysymykset

Seikkailun teoriaa monisanaisesti käsitelleiden ja kehittäneiden kappaleiden jälkeen on aika siirtyä tutkimuksen empiiriseen osioon, jonka tarkoituksena on paitsi vastata asetettuihin tutkimuskysymyksiin, niin myös soveltaa aiemmin esitettyä ja kehitettyä teoriaa soveltuvien osien käytäntöön. Aiheen monipuolisuuden vuoksi ei kuitenkaan kaikkea tässä työssä seikkailun tausta-ajatuksista sanottua ole mahdollista ottaa mukaan empiiriseen tarkasteluun. Olenkin katsonut hedelmällisemmäksi lähtökohdaksi keskittyä muutamaan seikkailun kannalta mielenkiintoiseen kysymykseen. Tätä kautta pyrin auttamaan lukijaa ymmärtämään seikkailun teorian ja käytännön suhdetta – tosin käytännön pakosta hieman kapea-alaisesti. Aineisto ja esitetty teoria olisivat toki antaneet mahdollisuuksia moniin muihinkin kysymyksenasetteluihin. Seuraavassa määrittelen lyhyesti tutkimuksen empiiriset kysymyksenasettelut. Kappaleessa 7 kuvaan tutkimusasetelmaa ja siihen liittyneitä käytännön ratkaisuja. Kappaleessa 8 siirryn varsinaiseen aineiston käsittelyyn vastatakseni alla esittämiini kysymyksiin.

Tutkimuskysymykset:

1. Minkälaisia seikkailukokemuksia haastatellut kuvaavat merkittävimmit kertomuksissaan seikkailujaksoista?
 - haastavatko nämä ydinkokemuksiksi nimetyt kokemukset seikkailun mallitarinana usein esitetyn sankaritarinan?
2. Miten muutos sisäisessä tarinassa mahdollistuu seikkailukokemusten kautta?
 - auttaako seikkailu löytämään uusia näkökulmia ja oivalluksia arjessa ongelmallisiksi koettuihin asioihin?

Ensimmäisessä tutkimuskysymyksessä lähdän tarkastelemaan sitä, minkälaisia kokemuksia seikkailuun osallistuneet perheiden jäsenet nostavat keskeisimmiksi kertomuksissaan. Kokemus saa merkityksensä suhteessa kontekstiin. Tämän vuoksi on syytä säilyttää yhteys myös niihin olosuhteisiin, joissa kokemus on mahdollistunut. Tätä taustaa vasten tarkastelen seikkailun yhteyteen usein liitettyä sankaritarinaa seikkailun mallitarinana (ks. esim. Silkelä 2001). Riittääkö yksi mallitarina jäsentämään seikkailusta kerrottuja kertomuksia vai onko näkökulmaa tarve laajentaa? Ensimmäisen tutkimuskysymyksen myötä käyn aineistoa läpi kokonaisuudessaan haastateltujen ydinkokemuksen tunnistamisen kautta. Analyysin aluksi esitän myös yleisiä huomioita aineistoon liittyen.

Toisessa tutkimuskysymyksessä lähdän laajentamaan katsetta ja samalla pureudun syvemmälle aineistoon. Ovatko merkittäviksi kuvatut pienet ja suuret kokemukset antaneet uutta näkökulmaa ja uusia tarinallista kuntoutumista edistäviä tulkintavaihtoehtoja arjessa hankaliksi koettuihin asioihin? Jäsennän osallistujien esittämiä muutoksen ja poikkeusten kuvauksia aiemmin käsitellyn tarinallisen kiertokulun teorian kautta. Kiertokulun teorian kautta hahmotan myös, miten muutos sisäisessä tarinassa ja siihen liittyvä tarinallinen kuntoutuminen mahdollistuu seikkailussa. ”Ei mikään ole teoreettisesti niin mielenkiintoista kuin hyvin toimiva käytäntö”, kuten Antti Eskola (1997, 155) on Kurt Lewinin¹² ajatuksen uudelleenmuotoillut. Toisessa kysymyksessä lähdänkin tarkastelemaan, edelleen kontekstiin tukeutuen, muutosta ja sen kuvaamista sekä tarinallisen kiertokulun teorian sopivuutta seikkailun jäsentämiseen keskittymällä tarkemmin kahteen aiheen kannalta kaikkein mielenkiintoisimpaan, toimivaa käytäntöä heijastavaan, haastatteluun.

¹² Kurt Lewin: ”Ei mikään ole niin käytännöllistä kuin hyvä teoria.” (Eskola 1997, 155)

7. Seikkailua tutkimassa

Tuntemattomien tekijöiden on todettu liittyvän seikkailuun läheisesti. Seikkailu ei olisi seikkailu, jos se määriteltäisiin kovin tiukasti edeltäkäsini. Halusin osaltaan kunnioittaa tätä ajatusta miettiessäni, miten voisin lähteä tutkimaan seikkailua. Tutkimuksessani olen pyrkinyt välttämään yksinkertaistuksia ja pitämään seikkailuun liittyvän moninaisuuden mukana, eikä se ole ollut kovin helppoa kaikin kohdin. Oili-Helena Yljoen (1998, 286) mukaan sopiva annos seikkailua, suuria tunteita ja voimakkaita elämyksiä lienee paikallaan myös gradunteossa. Pelkästään helppo seikkailu onkin usein huono seikkailu. Tässä luvussa käyn lävitse, miten toteutin tutkimuksen ja perustelen tekemiäni valintoja sekä itseni tutkijana että osallistuneiden perheiden ja heidän edustamansa kohderyhmän kannalta. Edellä luvussa 4 käsittelin tarinallisen otteen soveltamista seikkailuun. Tarinallinen ote on osaltaan esillä myös tehdyissä haastatteluissa. Sama linja jatkuu aineiston analyysissä, johon sovellettuihin menetelmiin luon silmäyksen tämän luvun lopussa ennen varsinaiseen analyysiin siirtymistä. Tämän tutkimuksen asetelmassa huomionarvoista on, että haastattelijana ja tutkimuksen tekijänä toimin itse yhtenä perheen työntekijöistä osallistuen passiivisena ohjaajana perheen seikkailuaktiviteetteihin, keskusteluihin ja muuhun kuntoutustyöhön soveltuvin osin. Keräsin aineiston tammi-, helmi- ja maaliskuun aikana vuonna 2004 Mannerheimin Lastensuojeluliiton Lasten ja Nuorten Kuntoutussäätiön Kuntoutus- ja kehittämiskeskus Huvituksessa, Yläneellä.

7.1 Kohderyhmä ja tutkimukseen osallistuneet perheet

Miksi perhe, eikä joku muu ryhmä? Seikkailutoimintaa kuntoutuksellisessa ja voimavarasuuntautuneessa mielessä ei tehdä Suomessa juurikaan muualla kuin Huvituksessa. Huvituksessa käy kyllä muitakin ryhmiä kuin pelkästään perheitä. Ryhmiä myös muodostetaan ja muodostuu toiminnan kautta. Näissä ryhmissä seikkailutoiminta ei kuitenkaan ole niin selkeän kuntoutuksellista tavoitteiltaan, kuin se on perheiden ollessa kyseessä. Aikuisryhmien tavoitteena on usein ryhmäytyminen, rennon tunnelman tavoittelu ja hauskanpito. Mikään ei tietenkään estä seikkailua olemasta kuntoutuksellista tai terapeutista myös aikuisista muodostuvien ryhmien kanssa. Tällaisia ryhmiä ei kuitenkaan ollut Huvituksessa sinä aikana, kun aineistoa oli tarkoitus kerätä. Lapsi- ja nuorisoryhmien suhteen seikkailutoiminta on tavoitteiltaan usein selkeän kuntoutuksellista. Haastatteluissa ja aineiston keräämisessä olisi kuitenkin saattanut tulla, etenkin kovin nuorten lasten

kanssa, hankaluuksia tarinallisen näkökulman suhteen. Halusin siis tutkimukseen mukaan sekä aikuisten näkökulman seikkailuun että varmistaa seikkailun olevan yleisiltä tavoitteiltaan samalla aidon kuntoutuksellista.

Systeemisessä ajattelussa perhe on kuntoutuja eikä pelkästään nuori, jonka takia varsinaisesti kuntoutukseen ollaan tultu. Tätä ajatusta vasten seikkailutoiminnan kuntoutuksellisuutta voidaan pohtia myös perheen vanhempien ja muiden sisarusten suhteen - myös he ovat kuntoutujia. Vastauksena kappaleen alussa esitettyyn kysymykseen voidaankin esittää, että saatavilla oleva aineisto määrittä pitkälti kohderyhmän. Tutkimuksen tarkoituksena ei ole siten käsitellä seikkailua pelkästään perhekuntoutuksen kannalta muista yhteyksistä erillisenä ilmiönä, vaan paremminkin tuoda aineiston kautta esille huomioita, jotka lisäävät ymmärtämystä seikkailun käyttämisestä myös muiden ryhmien kanssa. Esimerkiksi jotakin aikuisryhmää olisi ollut helppoa pyytää kirjoittamaan kertomuksia seikkailukokemuksistaan. Tavoitteiltaan selkeän kuntoutuksellisten aikuisryhmien puuttuessa tällainen aineisto ei kuitenkaan olisi vastannut mielenkiintoani, joka kohdistui nimenomaan seikkailun käyttöön voimavarasuuntautuneen kuntoutustyön välineenä.

Tutkimukseen osallistuneiden perheiden valinta tapahtui Huvituksen kriteerien mukaan Huvituksen työntekijöiden toimesta. Omasta puolestani asetin perheiden valinnalle verrattain väljät ehdot: perheiden tuli olla sellaisia, joiden työntekijät katsovat hyötyvän seikkailun käyttämisestä yhtenä päämenetelmänä kuntoutusjaksollaan. Painotin tässä yhteydessä, että perheiden valintaan ei saa vaikuttaa se, että ne olisivat seikkailun tai tutkimuksen kannalta niin sanottuja helppoja tapauksia, vaan tärkeintä oli työntekijöiden näkemys seikkailullisen työtavan sopivuudesta perheelle. Tiivistäen tavoitteenani oli, että seikkailua ei käytetä perheen kanssa työmenetelmänä tutkimuksen takia, vaan sen takia että menetelmän katsotaan sopivan perheelle ja että he saavat siitä hyötyä kuntoutuksen yleisten tavoitteiden mukaisesti. Toivoin myös, että perheillä olisi hyvä olla kokemusta seikkailullisesta toiminnasta jo aiemmilta jaksoilta. Näin seikkailuun liittyvät prosessit olivat lähteneet jo aiemmin käyntiin. Oletukseni mukaan näin haastatteluissa tulisi esille jäsentyneempiä näkemyksiä kokemusten merkityksestä.

Tutkimuksen osallistujat koostuivat neljästä perheestä ja yhteensä kuudestatoista perheenjäsenestä, joista neljäntoista kanssa tein yksilöhaastattelun. Haastatelluista kuusi oli

aikuista ja kahdeksan lasta. Perheiden koostumukset Huvituksessa käynnin aikana olivat seuraavat:

- Isä Matti, Äiti Sirpa, Petri13, Pekka11
- Äiti Raija, Riikka11, Sami9
- Isä Jarmo, äiti Anne, Jani14 ja Pasi12 (tämän perheen suhteen olosuhteet olivat kehnot tutkimuksen kannalta monessa mielessä, äidin ja poikien haastatteluissa oli teknisiä ongelmia nauhoitusvälineistön kanssa)
- Isä Markus, Jussi13, Siiri10, Timo11 ja Anssi8 (tämän perheen kahta nuorinta poikaa en haastatellut).

Olen luetellut perheiden koostumukset ei-kronologisessa järjestyksessä tunnistamisen vaikeuttamiseksi. Perheenjäsenten nimet on myös muutettu. Perheiden koostumusten esittely tekee empiirisen osion lukemisesta kappaleessa 7 helpommin lähestyttävän. Osallistujien anonymiteettiä kunnioittaakseni kerron empiirisen osion yhteydessä perheistä vain sen verran, mikä on tarpeen aineistosta tehtyjen päätelmien ymmärtämiseksi.

Perheitä lähestyttiin tutkimuksen merkeissä ensimmäistä kertaa hyvissä ajoin ennen heidän kuntoutusjaksoaan tutkimusta yleisellä tasolla esittelevä kirjeellä (liite 1). Perheen vastuutyöntekijä kysyi myös puhelinkeskustelussa alustavasti lupaa perheeltä tutkimukseen osanottamiseen liittyen. Jokainen tutkimukseen osallistumaan pyydetty perhe oli jo tässä yhteydessä ilmaissut osallistumisen sopivan heille.

7.2 Viikot Huvituksessa

Viikon asetelma oli verrattain yhteneväinen jokaisen tutkimukseen osallistuneen perheen suhteen (liite 2, esimerkiviikko-ohjelma). Kuntoutusviikon alussa maanantaina järjestettiin alkukeskustelu, jonka aluksi esittelin tutkimusta ja sen tarkoitusta ja pyysin varsinaisen tutkimusluvan kirjallisesti (liite 3). Alkukeskustelun tarkoituksena on vaihtaa päällimmäiset kuulumiset ja orientoitua tulevaan viikkoon sekä keskustella tulevan viikon ohjelmasta ja tavoitteista. Tavoitteiden ja seikkailun suhdetta on käsitelty aiemmin luvussa 4.3.1. Alkukeskustelun jälkeen perheillä oli yhteistä toimintaa, kuten savitöitä, joihin osallistuin tutustuakseni paremmin kuhunkin perheeseen ennen varsinaisia seikkailullisia aktiviteetteja.

Tiistain, keskiviikon ja torstain aikana toteutettiin varsinaiset seikkailulliset harjoitteet. Harjoitteista keskeisimmät olivat jokaiseen viikkoon kuuluneet retki ja seikkailulato. Lähialueiden komeisiin metsiin suuntautuneiden retkien aikana liikuttiin lihasvoimin luonnossa ja valmistettiin ruokaa nuotiolla ja mahdollisesti tehtiin myös joitakin tilanteeseen sopivia harjoitteita, kuten esimerkiksi laskeuduttiin jäistä jyrkännettä pitkin köysillä. Retket kestivät kolmesta kuuteen tuntiin. Seikkailulato puolestaan pitää sisällään vanhaan latoon rakennetun seikkailuradan, jonka läpäisemiseksi vaaditaan yhteistoimintaa ja ongelmanratkaisutaitoja. Seikkailuladon suorittaminen kesti noin kaksi tuntia. Edellä mainittujen lisäksi viikkoihin sisältyi vielä yksi tai kaksi muuta lyhyempää seikkailullista jaksoa, siten että tiistaista torstaihin tehtiin joka päivä jotakin seikkailuun liittyvää. Harjoitteiden pohjalta käytiin viikon aikana yksi tai useampi purkukeskustelu. Purkukeskustelua on käsitelty aiemmin luvussa 4.4.6. ja uudemman kerran vielä tarinallisesta näkökulmasta luvussa 5.5. Osallistuin myös muihin kuntoutuksellisiin toimintoihin soveltuvien osin yhtenä perheen kuntoutustyöntekijöistä.

Vähintään yksi seikkailuohjaajakoulutuksen saanut Huvituksen työntekijä oli mukana jokaisen perheen kuntoutusjaksolla. Oma roolini oli toimia havainnoivana ohjaajana, joka kyllä osaltaan on aktiivisesti huolehtimassa seikkailijoiden turvallisuudesta. Päävastuu ohjeistuksesta oli kuitenkin toisella ohjaajalla. Tämä asetelma on hyvin tavallinen seikkailuohjaajilla. Itse ohjaamistyö ja tilanteen käytännönjärjestelyt vaativat usein niin paljon huomiota, että kaiken muun ohella havaintojen tekeminen ryhmän vuorovaikutuksesta on hankalaa yhden ohjaajan voimin.

Pidin viikkojen aikana päiväkirjaa, johon jokaisen päivän päätteeksi kirjasin päivän tapahtumat taustoineen konkreettisella tasolla. Tämän lisäksi merkitsin muistiin omia ja muiden työntekijöiden esittämiä näkemyksiä siitä, mikä kulloisessakin päivässä oli merkillepantavaa. Varsinaisten aktiviteettien lisäksi osallistuin perheiden kanssa käytyihin ryhmäkeskusteluihin, jotka myös nauhoitin. Viikkoon kuului alkukeskustelun lisäksi yksi tai kaksi seikkailutoimintojen purkukeskustelua sekä ennen haastatteluita, perjantaina käyty arviointikeskustelu. Tein keskusteluista muistiinpanoja, joihin kuuluivat myös kopiot puheen havainnollistamiseen käytetyistä fläppitauluteksteistä, kuten perheenjäsenten viikolle esittämistä tavoitteista.

Muistiinpanot viikon toiminnoista ja keskusteluista sekä keskusteluiden nauhoitukset toimivat kontekstina yksilöhaastatteluille, jotka muodostivat itse tutkimuksen aineiston. Haastatteluissa viitataan usein viikon aikana sattuneisiin konkreettisiin tapahtumiin. Tämä puolestaan tekisi haastattelut vaikeasti ymmärrettäviksi, ellei taustalla olisi yhteistä kokemusta ja näiden kokemusten pohjalta laadittuja muistiinpanoja. Muistiinpanoihin ja nauhoituksiin palaaminen oli oleellista myös aineistoa analysoitaessa.

Kentällä tapahtuvaan aineiston keräämiseen liittyy varmasti aina omat kommervenkkinsä. Tämä on erityisen totta, kun kyseessä on seikkailun tutkiminen. Luonto on keskeinen seikkailullisen toiminnan tapahtumaympäristö. Luonnon olosuhteita ei kuitenkaan voi vakioida tutkimuksen suorittamisen ajaksi. Kolmena viikkona neljästä sää olikin verrattain kylmä rajoittaen suunniteltua toimintaa. Kylmimmillään lukemat painuivat alle miinus kahdenkymmenen celsius-asteen. Kun tähän vielä lisätään ajoittain melko voimakkaastikin puhaltaneen tuulen vaikutus, on selvää, että usein puutteellisesti talviretkeilyä ajatellen varustautuneiden asiakkaiden kanssa ei voinut lähteä tekemään kovin pitkiä retkiä. Aiemmin luvussa 4.4.1 käsitelty Mortlockin malli auttaa jäsentämään haastavuutta myös luonnon olosuhteiden suhteen. Äkillisesti muuttuneet tai normaalista poikkeavat olosuhteet asettavat ohjaajan kekseliäisyyden koetukselle. Joitakin alun perin ohjelmaan suunniteltuja retkiä ja muita ulkoilmassa tapahtuvia aktiviteetteja jouduttiin korvaamaan toisilla ja osin lyhentämään. Haastavat ja viileähköt olosuhteet voivat aiheuttaa vilustumisia myös ohjaajapuolella. Näin tapahtuikin yhden viikon aikana. Kyseisen perheen seikkailuun vihkiytyneet vastuutyöntekijät olivat molemmat kipeinä suuren osan viikosta. Kyseisellä viikolla sääolosuhteet olivat myös erityisen viileät. Sattumusten seurauksena hieman vajaaksi jääneen seikkailuviikon jälkeen päätinkin sisällyttää tutkimukseen vielä neljännen perheen alkuperäisten kolmen sijaan. Kaikki tekemäni haastattelut ovat kuitenkin mukana tutkimuksen aineistossa.

7.3 Haastatteluiden toteutus ja tutkimuksen jälkiseuranta

7.3.1 Haastattelun asetelma

Näen, että perheen viikkoon osallistuminen oli voimavara haastatteluiden onnistumisen kannalta. Haastatteluissa sivuttiin haastateltavien elämien tärkeitä alueita, joista puhumisen haastateltavat olisivat voineet helposti kokea kiusalliseksi tai arkaluontoiseksi. Tällaisten seikkojen luontevan käsittelyn kannalta on ensiarvoisen tärkeää, että haastattelija saa

aikaan luottamuksellisen ja turvallisen ilmapiirin suhteessaan haastateltavaan (Crossley 2000, 70).

Perheenjäsenet, nuoret ja lapset mukaan lukien suhtautuvat yleensä varsin myönteisesti seikkailullisiin aktiviteetteihin. Seikkailua ei pidetä niin helposti perheen asioihin sotkeutumisenä kuin voi olla asian laita vaikkapa tapaamisessa sosiaalityöntekijän kanssa. Seikkailullisten menetelmien soveltamisella voidaan saada aikaan avoin ilmapiiri nuoren kanssa, joka muutoin suhtautuisi passiivisen välinpitämättömästi kuntoutustyöntekijöiden keskustelunavausyrityksiin (ks. esim. Pasanen 1999, 67). Yhtenä ajatuksena perheen työntekijänä toimimisen taustalla oli, että seikkailuohjaajana toimivan tutkijan ja perheen välille muodostuisi viikon aikana luonteva ja välitön suhde. Seikkailuohjaajan roolissa tulikin esille myönteisissä yhteyksissä ja tämän lisäksi minulla oli aikaa perehtyä perheen tilanteeseen ja herättää luottamusta perheenjäsenissä. Haastatteluiden luottamuksellinen ja välitön tunnelma puolsi tätä oletusta. Tuttavallisella ilmapiirillä haastattelussa on myös kääntöpuolensa. On mahdollista, että haastateltavat pyrkivät olemaan mieliksi tutuksi tulleelle tutkijalle ja vastaamaan sen mukaan, mitä tutkija haluaa kuulla. Haastatteluiden yhteydessä kuitenkin kannustin osallistujia suoruteen ja rehellisyyteen vastauksissaan. Tein myös haastateltaville selväksi, että haastattelut tai haastatteluista kieltäytyminen eivät vaikuta heidän saamaansa kuntoutukseen. Olen pyrkinyt ottamaan edellä mainitut seikat huomioon aineiston analyysissä. Mielestäni asetelman edut menivät kuitenkin selvästi haittojen edelle. Myös Hänninen (2000, 137) on korostanut luottamuksellisen, tasaveroisen ja intiimin ilmapiirin merkitystä hankittaessa haastatteleamalla aineistoa haastateltavien sisäisen tarinan hahmottamista varten.

Aktiviteetteihin ja keskusteluihin osallistuminen mahdollisti myös haastatteluiden sitomisen käytäntöön. Holstein ja Gubrium korostavat taustatiedon ja yhteisten kokemusten hyödyntämisen tarjoamia mahdollisuuksia (1995, 45–46). Seikkailullisen harjoitteen johonkin tiettyyn mielenkiintoiseen kohtaan oli helppo viitata, kun molemmilla oli yhteinen kokemus taustalla. Haastattelijana minulla oli näin mahdollisuus ohjata keskustelu suoraan ja konkreettisesti kohtaan, josta halusin kuulla haastateltavan oman näkemyksen. Konkreettisiin tapahtumiin viittaaminen tarjosi tarinallisen haastatteluotteen kannalta edullisen, varsin vähän ohjaavan tavan esittää kysymyksiä haastateltavalle.

Varsinaisen haastattelun toteuttaminen lähti liikkeelle viikon tapahtumien ja ennalta laaditun väljän haastattelurungon pohjalta (liite 4). Haastattelu alkoi tarinallisella kysymyksellä, jossa pyysin haastateltavaa kertomaan omasta näkökulmastaan viikon seikkailuun liittyvistä tapahtumista ja siitä minkälaisia tunteita nämä olivat hänessä herättäneet. Tämän tarinallisen alkukysymyksen jälkeen siirryttiin käymään viikon seikkailujaksoja ja ryhmäkeskusteluja päivä päivältä lävitse. Pääpaino oli omien ajatusten ja tunteiden mieleen palauttamisessa. Tähän pyrin konkreettisiin tapahtumiin tai sanomisiin liittyvillä avoimilla kysymyksillä. Näiltä osin haastattelussa liikuttiin toiminnan ja merkityksen maisemissa, joita olen käsitellyt tarkemmin luvussa 5.5. Seikkailun vaikutuselementit: toiminta, tunteet ja käsitykset sekä merkitykset olivat siis haastattelun mielenkiinnon kohteena (ks. kuvio 4). Viikon tapahtumien muistelun ja pohtimisen jälkeen haastattelussa palattiin vielä niihin aiheeseen liittyviin teemoihin, joita ei vielä ollut tullut esille aiemmin haastattelussa.

Pohtiessani haastattelun asetelmaa huomasin, että asetelma alkoi muistuttaa verrattain paljon seikkailujaksojen purkukeskusteluja (ks. esim. Aalto 1997; Virtanen & Mäkilä tulossa). Haastattelun voidaankin mielestäni nähdä liittyvän läheisesti viikon aikana liikkeelle lähteneisiin prosesseihin. Haastattelu ei ollut erillinen osa viikkoa, vaan paremminkin suoraa jatkoa viikon tapahtumiin. Haastattelussa tavallaan jatkettiin ja syvennettiin purkukeskusteluissa jo aloitettua prosessointia.

Seikkailun ollessa kyseessä on mahdollista, että haastattelu muodostuisi turhauttavaksi kokemukseksi sekä haastattelijalle että haastateltavalle, ellei haastattelijalla olisi omakohtaista kokemusta harjoituksiin osallistumisesta. Sanallinen kokemuksen kuvaaminen ulkopuoliselle ja etenkin suoritettuihin harjoitteisiin perehtymättömälle on haastava ja hankala tehtävä. Monimerkityksellisiä ja kokonaisvaltaisia kokemuksia pitäisi pystyä kuvaamaan sanallisesti. Tämän problematiikan koin myös omakohtaisesti. Haastattelurungon laatiminen tuntui kovin hankalalta. Mielestäni tämä liittyy samaan asiaan, josta aiemmin on puhuttu seikkailun tavoitteiden asettamisen monimuotoisuuden yhteydessä. Esiin mahdollisesti nousevien asioiden kirjo on niin valtaisa, että haastatteluiden tekeminen kovin tiukan haastattelurungon pohjalta ei tuntunut minusta mielekkäältä. Samoin kuin aktiivisen tavoitteiden työstämisen seikkailun kautta ajatellaan suuntaavan ajattelua käytäntöön ja olemassa oleviin voimavaroihin ja mahdollistavan omakohtaiset oivallukset, ajattelin aktiivisen otteen (vrt. Holstein & Gubrium 1995)

haastattelussa ilman kovin tiukkaa runkoa johtavan syvempään ja moninaisen aihepiirin kannalta relevantimpaan aineistoon. Onkin sanottu, että mitkään tiukat teemat eivät tee oikeutta ihmisen elämän moninaisuudelle (Holstein & Gubrium 1995). Toisaalta käytännön kannalta oli välttämätöntä ohjata haastattelua pysymään tutkimuksen aiheessa. Tähän liittyen pyrin välittämään heti viikon alkukeskustelusta ja itse asiassa jo tutkimuksen esittelykirjeestä lähtien kuvaa tutkimuksen aiheesta ja tarkoituksesta. Loppuviikosta, jolloin haastattelu toteutettiin, keskustelu ohjautuikin varsin luontevasti käsittelemään seikkailun aihepiiriä. Matti Hyvärinen (1994, 51) korostaa haastattelun alkujuonnon ja esittelyn merkitystä keskeisenä aiheen rajaajana. Myös tässä mielessä perheen työntekijänä toimiminen ja omakohtainen läsnäolo sekä kokemus viikon tapahtumista ja yleisestä ilmapiiristä oli arvokas tutkimuksen toteuttamisen kannalta.

7.3.2 Nuorten haastattelemisesta

Nuoruuteen kuuluu usein aikuisten maailmasta etäännyminen, halu löytää omia juttuja ja itsenäistyä. Haastattelussa tämä saattaa näkyä yhteistyöhaluttomuutena. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 132.) Vastaukset voivat olla lyhyitä tyyliin: ”Emmä tiä.” Kun tutkimuksen kohteena on seikkailu, nuorten ja aikuisten välinen ”kuilu” ei välttämättä kuitenkaan muodostu sellaiseksi ongelmaksi kuin se jonkun muun tutkimuskohteen kohdalla saattaisi muodostua (ks. esim. Pasanen 1999, 67). Lasten kanssa on tarkoituksenmukaista karsia hankalia kysymyksiä ja pysytellä keskustelussa konkreettisemmalla tasolla kuin aikuisten kanssa (Hirsjärvi & Hurme 2001, 128-129). Olen kuitenkin ollut todistamassa purkukeskustelua, jossa ryhmän nuoret hämmästyttivät aikuiset syvällisillä näkemyksillään päivän kulusta ja tulkinnoillaan harjoitteiden merkityksistä.

Tämän tutkimuksen aineistoon kuului sekä haastatteluita, joissa ”emmä tiä” -tyyppiset vastaukset olivat hyvin edustettuina että haastatteluita, joissa esiintyi osuvia huomioita seikkailujaksojen kulusta. Useimmissa nuorten ja lasten haastatteluissa oli jaksoja kummastakin edellä mainitusta ”tyypistä”. Tähän asiaan liittyen tärkeintä on kuitenkin korostaa, että lasten ja nuorten kykyä ja resursseja käsitellä mutkikkaitakin asioita ei missään nimessä tule aliarvioida. Holstein ja Gubrium puhuvat tähän samaan asiaan liittyen narratiivisesta kompetenssista. Sosiaalitieteellisen tutkimuksen historiassa on lukuisia esimerkkejä tutkimuksista, joiden otoksissa jokin otokseen sisältyvä ryhmä, kuten naiset, köyhät tai lapset, on jätetty tutkimuksen ulkopuolelle, koska tämän ryhmän edustajilta on tutkijoiden silmissä puuttunut uskottavuutta. (Holstein & Gubrium 1995, 24-

25). Yksi varmimpia tapoja heikentää haastattelujen ja siten aineiston laatua on varmastikin aliarvioida haastateltavia.

7.3.3 Tutkimuksen jälkiseuranta

Suunnittelin tutkimukseen myös jälkiseurannan. Tähän liittyen lähetin osallistuneille perheille kuukauden kuluttua heidän Huvitusjaksonsa päättymisestä kirjeen (ks. liite 5), jossa pyysin kutakin perheenjäsentä erikseen kirjoittamaan ajatuksistaan jaksoon ja seikkailuihin liittyen. Kirje noudatteli pääpiirteissään haastattelun rakennetta siten, että kysymyksissä tulivat esille seikkailun vaikutuselementit. Neljästä osallistuneesta perheestä kirjeeseen vastasi kaksi. Ottaen huomioon vastoinkäymiset ja yhden perheen kielteisen asenteen kuntoutukseen nähden tätä on pidettävä tyydyttävänä vastaamisaktiivisuutena. Otin kirjeet aineistoon mukaan soveltuvin osin. Pääsääntöisesti ne eivät kuitenkaan tuoneet esille mitään uutta haastatteluihin verrattuna, vaan lähinnä vahvistavat haastatteluissa jo sanottua. Kirjeessä pyysin myös perheen lapsia piirtämään jotakin seikkailumuistoihinsa liittyen. Olen valikoinut muutaman piirustuksen liitteeksi (liite 6). Mielestäni piirroksot omalla sanattomalla tavallaan kertovat paljon lasten suhteesta seikkailuun. Tämän työn näkökulma keskittyy kuitenkin seikkailukokemusten sanalliseen kuvaamiseen ja merkityksenantoon, joten en ole analysoinut piirroksia sen kummemmin.

7.4 Haastattelijan roolista

Miettiessäni asemaani tutkimuksen tekijänä ja perheenjäsenten haastattelijana nousi esille luontevana ajatus, jonka mukaan asemani tutkijana tulisi heijastaa elämyspedagogista tausta-ajattelua. Tutkimuksen kohteena oleviin perheisiin suuntautunut tutkijan asenteeni muodostui tätä kautta pitkälti yhteneväiseksi sen kanssa, mitä aiemmin käsittelin kappaleissa 4.4.4 ja 4.4.5 pohtiessani kunnioittavaa kohtaamista ja positiivista indifferenssiä seikkailunohjaajan työvälineinä. Hyvässä haastattelussa esille nousee varmastikin ennen kaikkea kunnioittava kohtaaminen. Aitous, läsnäolo ja haastateltavan kunnioittaminen ovat tärkeitä haastattelun onnistumisen kannalta, etenkin jos haastattelussa sivutaan haastateltavan kannalta arkoja aiheita.

Yhtäläillä tärkeäksi nousee positiivisen indifferenssin – myönteisen välinpitämättömyyden - soveltaminen käytäntöön. Käytännössä tämä tarkoittaa etenkin sitä, että haastattelussa kiinnostus kohdistuu nimenomaan haastateltavan omiin kuvauksiin. Kohteena on

haastateltavan oma seikkailuprosessi, jota refleктоitaessa haastattelija on empaattisesti läsnä, mutta ei kuitenkaan varasta näyttämöä haastateltavalta turhilla ohjailevilla kommentteilla. Haastattelija pyrkii ohjaamaan keskustelua mahdollisimman vähän. Mielestäni haastatteluissa vallinnut luonteva ja välitön tunnelma tuki oletuksiani haastattelijan ja seikkailunohjaajan roolien yhteneväisyyksistä.

Hyvän haastattelijan ominaisuuksista on pohdittu esimerkiksi Hirsijärven ja Hurmeen *Teemahaastattelu* kirjassa (1995, 52). Pääpiirteissään ne ovat yhteneviä sen kanssa, mitä aiemmin on puhuttu hyvän seikkailunohjaajan ominaisuuksista. Koin oman kokemuksen seikkailusta olevan tärkeä lähtökohta haastatteluille. Tästä esimerkkinä toimii seuraava katkelma haastattelusta. Oma kokemus tyhjän päälle nojaamisen yllättävästä efektistä ja pakosta luottaa varusteisiin ja ohjaajaan auttoi luomaan yhteistä kieltä ja tulkintakehystä haastattelun toteutuksessa.

H: No entäs sitten kun sää olit siinä laskeutumisköydessä kiinni jo ja sitten sää lähdit pikkuhiljaa hivuttautumaan sitä jyrkännettä kohti?

TII: No se oli aluks tosi pelottavaa, ku piti olla sillain niinku kohtisuoraan sitä kalliota vasten.

H: Niin, nojata sinne tyhjän päälle?

TII: Niin, se tuntu aika kammottavalta. Sit siinä keskivaiheilla se alko tuntuun aika hauskalta, kyl se silti viä vähän pelotti.

Narratiivisesti orientoituneessa haastattelussa, jossa on tarkoitus saada esille ja analysoitavaksi kertojan sisäistä tarinaa, on tärkeää että haastattelija ohjaa haastateltavan ajattelua mahdollisimman vähän. Avoimet kysymykset ja tarinalliset kysymyksenasettelut ovat keinoja, joilla tähän voidaan pyrkiä. Kysymyksillä tuetaan ja kannustetaan kokemusten omakohtaiseen refleктоimiseen. Ajatus ohjaamattomuudesta sisältää kuitenkin ongelmia. Kun haastatteluun osallistuu kaksi ihmistä, tutkija ja tutkittava, on ilmeistä että kummankin rooli haastattelussa on aktiivinen, vaikka haastateltava käyttäisikin valtaosan puheenvuoroista. (Holstein & Gubrium 1995, 4). Tuotettu puhe tai teksti on aina suunnattu jollekin yleisölle (Hyvärinen 1998, 324). Vaikka haastattelija olisi hiljaa koko haastattelun ajan, on hänen hymähtelyillään, eleillään ja ilmeillään suuri merkitys siihen, mihin suuntaan haastateltavan puhe ohjautuu. Jo pelkkä ajatus kuuntelijasta ohjaa kertomusta. Objektiiiviseen haastatteluun, jossa tutkija ei vaikuttaisi keräämäänsä aineistoon, on siis mahdotonta päästä. Tämä on tärkeää ottaa huomioon pohdittaessa aineiston suhdetta

todellisuuteen, sen kuvausvoimaa ja yleistettävyyttä (ks. esim. Holstein & Gubrium 1995, Gergen 1997).

7.5 Huomioita tutkimuksen etiikasta

Tutkimuksen toteutuksessa pyrin huomioimaan parhaani mukaan tutkimukseen osallistuvien anonymiteetin. Heille myös korostettiin, ettei tutkimukseen osallistuminen tai osallistumatta jättäminen vaikuta heidän kohteluunsa Huvitusjakson aikana tai sen jälkeen. Tutkimuksen eettisyyttä puolustaa se, että näkisin haastatteluiden omalta osaltaan lisäävän siirtovaikutusta ja edelleen kokemusten merkityksien tietoisemmalle tasolle saattamista. Tästä näkökulmasta haastattelu voidaankin nähdä osana kuntoutusprosessia ja siten se ei ole pois perheen kuntoutusajasta. Haastattelut antoivat vahvoja viitteitä tämän ajatuksen toteutumisesta. Olen myös ottanut haastateltujen kertomukset kunnioittavan kohtaamisen hengessä sellaisina kuin ne ovat sen sijaan, että olisin pyrkinyt tuomaan esille tiettyjen sanamuotojen valintojen tai retoristen rakennelmien osoittamisen kautta taustalla mahdollisesti vaikuttaneita motiiveja.

7.6 Aineiston tulkintaan sovelletuista menetelmistä

Dan McAdams puhuu elämäkertatutkimuksen yhteydessä ydinepisodeista (nuclear episodes). Nämä episodit ovat elämänjaksoja, jotka ovat yleistyneet edustamaan laajempia kokonaisuuksia koko minuuteen liittyen. Ydinepisodi voi toimia minuuden vahvistajana tai vastaavasti se voi olla jokin keskeinen tapahtuma, josta muutos on lähtenyt liikkeelle. (McAdams 1993, 293-299). On ehkä liioiteltua olettaa, että kertomuksiin viiden päivän kuntoutusjaksosta sisältyisi tällaisia koko identiteettiä tai keskeistä elämän muutoskohtia edustavia ydinepisodeja. Tosin se on kyllä aivan mahdollista. Oivallusten voimaa ei ole syytä aliarvioida.

Laajamittaisen ydinepisodin sijaan lähdinkin ensimmäiseen tutkimuskysymykseen liittyen tunnistamaan ydinkokemuksia, johon kyseinen jakso ikään kuin tiivistyi. Nämä ydinkokemukset kuvaavat jakson aikana merkittävimmäksi koettua kokemusta. Merkittävimmäksi kuvatun kokemuksen suhteen olen tarkastellut, minkälaiset seikat olivat läheisesti sidoksissa kokemuksen merkittävyyden syntyyn. Tarinallisesta näkökulmasta käsin erittelin minkälaisia kulttuurisia mallitarinoita eli tarinoita, joilla on normatiivista valtaa haastateltavat nostivat esiin keskeistä kokemusta kuvatessaan (ks. lisää esim.

Murray 1989; White & Epston 1990). Usein arki ajattelussa seikkailuun liitettävä mallitarina on tyypiltään sankaritarina (vrt. Frye 1957). Osallistujat saatetaan hankalaan tilanteeseen ja tästä tilanteesta selvittyään he voivat pitää itseään sankareina, joiden pitäisi olla varsin kyvykkäitä selviämään myös arkielämiensä hankaluuksista. Riittääkö tällainen vaikeuksien kautta voittoon sankaritarina kuitenkin mallitarinaksi selittämään seikkailujakson keskeisimmäksi koetun kokemuksen merkitystä?

Toiseen tutkimuskysymykseen olen lähtenyt vastaamaan soveltamalla tarinallisen kiertokulun teoriaa. Pyrin kuvaamaan muutoksen ja mahdollisten oivalluksien syntymistä seikkailun kautta laittamalla aineiston vuoropuheluun aiemmin käsitellyn tarinallisen kiertokulun teorian kanssa. Olen nostanut aineistosta esille kohtia, joissa haastatellut kuvaavat seikkailussa koettua tarinallisen kiertokulun osasiin liittyvää muuntumista arkielämään verrattuna. Tarinallisen kiertokulun teorian soveltamisen taustalla vaikuttaa systeemisen ajattelun peruslähtökohta: pieni muutos jossakin systeemin osassa voi saada aikaan suuria muutoksia koko systeemissä.

Aineistokatkelmassa olen käyttänyt kolmea pistettä ilman sulkua kuvaamaan haastattelussa esiintyneitä taukoja. Suluissa olevat kolme pistettä puolestaan kuvaavat kohtaa, jossa olen lyhentänyt katkelmaa poistamalla siitä joitakin osia. Olen myös muokannut haastatteluja luettavampaan muotoon poistamalla turhaa toistoa. Haastateltavien nimet on muutettu. Lasten kohdalla olen ilmoittanut myös iän (esim. Siiri11). Haastattelijan puheenvuoroja kuvataan H-kirjaimella. Olen merkinnyt sulkuihin kesken toisen puheenvuoron esitetyt hymähdykset.

8. Tulokset

8.1 Yleisiä huomioita aineistosta

Empiirisen tarkastelun aluksi esitän muutamia yleisiä huomioita liittyen aineistoon. Suoranaisen negatiivisia arvioita seikkailun käyttämisestä keskeisenä kuntoutusjakson työvälineenä ei aineistossa esiintynyt. Yhtenä syynä tähän voi tietenkin olla halu

”miellyttää” tutkijaa. Yhdellä aineiston haastateltavista oli selkeän negatiivinen asenne kuntoutuksen hyödyllisyyteen. Myös hän, huolimatta huonoista kokemuksistaan eri kuntoutustahojen kanssa, suhtautui seikkailuun kuntoutuksen työvälineenä myönteisessä mielessä. Seikkailu heikoimmillaankin oli siis vastaajien mielestä vähintään ”mukavaa” tai ”kivaa” tai sisälsi ”ihan mielenkiintoisia uusia juttuja”.

8.1.1 Perustyyppittelyä

Aineistoon kuuluvat vanhempien haastattelut voi tyyppitellä karkeasti ottaen kahteen osaan sen mukaan, minkä kautta kokemuksia merkityksellistetään. Ensimmäisen tällaisen perustyyppin muodostavat haastateltavat, jotka nostivat keskeisimpään asemaan lasten toiminnan mahdollistamisen ja toiminnan tarkoituksen ja ymmärtämisen tämän kautta, kuten seuraavasta aineistoesimerkistä käy hyvin ilmi.

H: No mites sää itte luonnehtisit tätä sun omaa kokemusta sitten ihan omalta kannaltas? ...

Markus: Jaa no, mun mielestä oli kyllä, ei siinä muuta, mut se lasten toiminnan seuraaminen. Se ny oli lähinnä (mm) lähinnä niinku.

H: Että mikä siinä sulle oli niinku merkityksellistä.

Markus: Niin mielessä, niin, niin.

H: Se on, että näkee ne lapset siinä?

Markus: Nii.

Tälle *lasten vuoksi* -perustyyppille ominaista oli myös, että omiin kokemuksiin ei liittynyt kovin syviä tuntemuksia. Harjoitteet olivat kyllä mielenkiintoisia ja mukavia, mutta ne eivät kuitenkaan tämän perustyyppin edustajissa saaneet aikaan sen syvempiä omakohtaisia prosesseja. Toiminnan näkeminen lasten kautta ja lähinnä lapsille tarkoitettuna näyttääkin vähentävän oman refleктоimisen määrää. Oman mukanaolon päämotiivi on olla mahdollistamassa lasten osallistuminen. Huvituksessa tämä on ollut jo aiemmin tiedossa (Virtanen & Mäkilä, tulossa) ja sitä on pyritty kiertämään muodostamalla pelkistä vanhemmista koostuvia seikkailuryhmiä. Tässä tutkimuksessa asiaan ei voida ottaa kantaa, koska aineiston perheiden seikkailut toteutettiin siten, että perheet pysyivät yhdessä. Voidaan kuitenkin todeta, että systeemiseltä kannalta katsottuna perheen yhdessä pitävään toimintaan liittyy omat etunsa, joista joitakin nostan myöhemmin esille analyysin edetessä.

Toiminnan näkemisessä lasten kautta ei ollut kuitenkaan kyse pelkästään siitä, että haastavuus olisi mitoitettu lapsille sopivaksi, sillä myös osa tämän *lasten vuoksi* -perustyyppin edustajista koki toiminnassa olleen riittävästi haasteita ja jännittävyyttä myös heidän kannaltaan. Aineiston pohjalta kyse oli pikemminkin motivaation laadusta, jolla

haasteet otetaan vastaan. Näyttäisikin siltä että, jos toiminnan motivaatio on mahdollistaa kokemukset lapsille, niin omaa osallistumista ja kokemusta osallistumisesta ei nähdä niin tärkeänä. Seuraavissa kahdessa aineistolainauksessa toiminnan motivaation näkeminen lasten kautta on näkyvissä selvästi. Harjoitteet toivat myös useammassa tapauksessa lapsuuden ja lapsuuden leikit haastateltavien mieleen.

Markus: (...) siis mähän koitin pysytellä vähän taka-alalla, et saa lapset touhuta, että sitten kun tarvitaan apua, niin sitten vasta.

H: No minkälaisia ajatuksia sussa heräs kun sää näit, että kuinka rohkeesti Pasi meni sinne?

Jarmo: No sehän oli ihan tottakai hienot fiilikset. Niin, että ajattelin itseäni kymmenen kaks toista vuotiaana, että voi kun oliskin vielä semmonen ja pystyis sitten menemään niinku apina tommottiin. Niin siinä tuli lapsuus mieleen itelleenkin. Niin ja sitten oli vaan, että se oli nyt siinä mutta nytten menee poika tuolla.

H: Mitäs sitten kun sä menit itte sinne?

Jarmo: Noo ei mulla ollu siinä minkäänlaista. (...) Mutta mää vaan ajattelin, että kun mää tiesin että pojat tykkää, niin ihan poikien iloksi sitä hommaa, koska mä nyt sitten tykkään, että pojat saa nauttia täällä olosta. Nii.

Toisen perustyyppin puolestaan muodostavat haastatellut, jotka antoivat merkityksiä kokemuksilleen kokonaisvaltaisesti sekä itsensä että myös muun perheen kautta. Haastatteluissa he kuvasivat omakohtaisia ajatuksia ja erittelivät kokemusten suhdetta monipuolisesti sekä itsen että muihin perheenjäseniin. Tälle *koko systeemi* -perustyyppille oli ominaista oman elämän ja perheen tilanteen reflektointi kuluneen viikon kokemusten kautta. Myös useita viitteitä seikkailutoiminnan taustalla vaikuttavasta siirtovaikutuksen ajatuksesta, kokemusten yleistettävyydestä arkeen, oli nähtävillä tämän perustyyppin edustajien kertomuksissa kuluneen viikon kokemuksista. Tätä perustyyppiä on hankala havainnollistaa yhdellä lainauksella. Alla on esimerkkinä tästä tyyppistä ote miinapolun¹³ suorittamisesta. Harjoitteessa lapset ohjasivat vanhempiaan.

Sirpa: Mä huulen, että se oli Pekalle aika tärkeä asia ja mulle itelekkii, niin ja ihan kiva, miten sen nyt. Musta tuntu tosi hyvälle se. ... Ja Pekalle oli varmaan silleen niinku. Mää en tiää, kun ne isänsä kanssa ottavat niin paljon yhteen, että se oli sillekin varmaan toisaalta silleen helppo, että sai olla mun parina. En tiää, ainakin luulis näin, mut tota musta se oli tosi kiva.

Toisessa lainauksessa tähän perustyyppiin liittyen Raija muistelee elävästi omia seikkailuun liittyviä elämyksiään ja kokemaansa yhteishenkeä lasten ja aikuisten välillä.

¹³ Miinapolun perusidea on seuraava: Yksi osallistuja sokaistaan liinalla ja toisten on ilman sokaistuun koskemista ohjattava hänet miinojen räjähtämättä eli niihin koskematta kentän lävitse. Kuntoutustyössä on hyvä käyttää harjanvarsia yms. oikeiden miinojen sijaan.

H: Minkälainen fiilis sulla on lähtee näihin, että kun tehdään jotain seikkailujuttua, ni sehän on sillain äkkiseltään katottuna vähän niinku sellasta järjetöntä touhua?

Raija: Niihän se on. (painottaen) Sitä mä justiin mietin, että kun tommosia niitä vois niinkun, kun täällä on rajattomat mahdollisuudet. (mm) Niin tehä kaikennäköstä semmosta, mitä kaikki niinku pystyy tekemään kuitenkin, että. Voi oltiinhan me kesällä, niin kesällähän me oltiin tua mettäs. Me käveltiin pitkät, pitkät matkat (mm) siel oli kaiken maailman velhoo ladossa ja sekin oli semmonen seikkailu. (joo) Käveltiin siä mettässä, siä oli lumimiehiä. Niitä piti heitellä kävyillä ja sitten oli semmonen iso hämähäkinverkko tehty narusta ja siitä piti kaikkien mennä läpi ja vaan yhtä reikää sai käyttää, et siinä oli puolet porukasta jo menny, kun ne hoksas, että tulkaas lapset takasi, että me pistetään teiät ylempää, et aikuisetkin pääsee. Se oli tosi kivaa ja. Siä meillä meni, monta tuntia me oltiin reissussa.

Lasten haastattelut sijoittuvat lähinnä koko systeemi -perustyypiin, kuitenkin sillä erotuksella, että kokemusten kuvauksessa oma asema kokijana korostuu verrattuna vanhempien haastatteluihin. Toiminnan motiivi muodostuu pääsääntöisesti oman osallistumisen ja toimimisen kautta, toisin kuin lasten vuoksi -perustyypissä. Haastatteluissa painotetaan seikkailun jännittävyttä ja hauskuutta. Sekä toisista erottautuminen ja kokeminen oman itsen kautta että kammottavuuden ja hauskuuden läheinen kanssakäyminen seikkailussa tulevat esille Siirin laskeutumiseen liittyvien kommenttien kautta.

Siiri10: Niin, se tuntu aika kammottavalta. Sit siinä keskivaiheilla se alko tuntuun aika hauskalta, kyl se silti viä vähän pelotti.

H: ... Joo. No, entäs sitte kun sä pääsit alas sieltä ni ja huomasit, että sä selvisit siitä niin miltäs se tuntu?

Siiri10: Se oli aika mahtava tunne. Ku oli tehny jotain semmosta, mitä niinku moni meiän luokkalainen ei uskaltais.

H: Nii. Milläs tapaa se oli mahtava?

Siiri10: Kaikin tavoin.

Lasten kertomuksissa esiintyy, haastateltavien ikä huomioiden, yllättävänkin syvällisiä huomioita liittyen koko perheen tilanteeseen. Kokemuksille annetut merkitykset ovat kaikkienensa myönteissävyisiä ja liukuvat hauskasta ja mukavasta aina laajempiin ja syvällisempiin huomioihin perheen tilanteesta.

Siiri10: Ne seikkailut oli hauskoja, kun ne oli kaikki sillain aika uusia kokemuksia, mitä siellä niinkun tapahtu. Et oli sillai niinku, tuli sillain ... Emmää oikein osaa sitä selittää sillain oikeen ... Tuli aika outo tunne, kun kaikki puhalsi yhteen hiileen sillai niinku kaikki mietti sitä yhdessä ja kaikki ehdotukset otettiin huomioon... et sillai. Nii. Hmmh.

Otteessa on nähtävillä myös esimerkki kokonaisvaltaisten kokemusten kielellisen kuvaamisen vaikeudesta. Myös aikuisten haastatteluissa esiintyi usein samantapaisia hankaluuksia kuvata kokemuksia sanallisesti.

Seuraavassa lainauksessa perheen poika puolestaan korostaa yhteistoiminnan ja toisaalta myös oman äänen kuuluviin saamisen merkitystä seikkailun ja yhteisten keskusteluiden kautta.

Jussi13: (...) täällä tehtiä asioita yhdessä ja meillä oli hauskaa yhdessä ja sit puhuttiin asiat pahki yhdessä ja (mm) niinku kaikki sai täällä oman näkökantansa. Kotona se ei aina onnistu, et saada oma näkökantansa esiin, et tota mitä mieltä mä oon asiasta. Kaikki asiat, ni vaikka niihin tarvittais meidänkin näkökanta kans ihan hyvä, mut niihin sit saa, oo mahdollisuutta saada sitä, (mm) ku äiti ja isä ei aina kuuntele sitä. Täällä saa sitten taas oman näkökantansa, niinku läpitte.

8.1.2 Huomioita miesten ja naisten eroista seikkailijoina – omakohtaisen motivaation merkitys

Tässä aineistossa naiset ja lapset olivat valmiimpia heittäytymään omakohtaisesti mukaan seikkailuun. Syitä on kuitenkin hankalaa lähteä aineiston pohjalta arvailemaan. Yhtenä syynä voi olla, että osa miehistä kokee seikkailun ja siihen liittyvän haasteellisuuden jonkin asteisena uhkana omalle asemalleen perheessä. Jännittämisen osoittaminen perheen tai muiden edessä ei oikein ole samansuuntaista perinteisen suomalaisen mieskuvan kanssa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö tällaisia ajatuksia ja tunteuksia olisi mielessä liikkunut. Miesten kohdalla tunteista puhuminen keskittyi lähinnä lasten kautta koettuihin kokemuksiin. Perheen ja etenkin lasten kannalta isän mukanaolo seikkailussa koettiin hyväksi asiaksi, vaikka aineiston pohjalta näyttääkin siltä, että isien oma seikkailukokemus ei sukeltanutkaan kovin syviin vesiin. Isien omien seikkailukokemusten kannalta olisikin mielenkiintoista järjestää seikkailu isistä muodostetuissa ryhmissä. Mielestäni erityisen huomionarvoisaa isien seikkailuryhmistä puhuttaessa on kuitenkin panostaa mukavan ja kannustavan ilmapiirin luomiseen ja välttää kilpailuasetelman syntymistä. Jos harjoitteissa kokee oman miehisen asemansa uhatuksi, seikkailukokemuksille voi olla hankalaa löytää syvällisiä omakohtaisia merkityksiä – energia kuluessa omien rajojen ylläpitämiseen.

Ajatus isien seikkailuryhmistä on ollut esillä jo aiemmin (ks. esim. Virtanen 2001). Äideille järjestetyistä seikkailuryhmistä on saatu myönteisiä kokemuksia. Aineisto antaa tukea ajatukselle, jonka mukaan miesten olisi hankalampi heittäytyä mukaan leikkiin, jota seikkailu läheisesti muistuttaa. Miesten seikkailua voisikin lähteä toteuttamaan

kulttuurisesti hyväksytyjen miehisten ”leikkien”, kuten erätaitojen tai muun vastaavan kautta. Tällaisen jakson järjestäminen asettaa omat erityishaasteensa ohjaajille ja harjoitteille. Sukupuolen ja seikkailun välinen suhde on mielenkiintoinen ja sinällään itse jo laajemman tutkimisen arvoinen aihe. Etenkin aikuisten kohdalla toiminnan omakohtaisen motivaation näkeminen näyttäisi olevan kiinteässä suhteessa toiminnan merkittävyyden kokemukseen. Siten toiminnan motivaation työstämiseen panostaminen on todella tärkeää, mikäli aikuisten ja tässä tutkimuksessa etenkin miesten, seikkailukokemusten merkittävyyttä halutaan nostaa. Myös aineiston pohjalta katsottuna omakohtainen motivaatio nousi keskeiseksi selittäväksi tekijäksi seikkailun koetululle merkittävyydelle ja näiden merkitysten syvyydelle.

8.1.3 Analyysin painotukset

Aineiston analyysi painottuu etenkin toisen tutkimuskysymyksen kohdalla luvussa 8.3 enemmän koko systeemi -perustyyppiin. Eskolan (1997, 155) ajatus hyvin toimivan käytännön ensisijaisesta teoreettisesta kiinnostavuudesta mielessäni keskityn analyysissä enemmän haastateltaviin, joiden kertomuksista heijastuivat omakohtaiset kokemukset ja pohdinnat suhteessa omaan perheeseen. Toiminnan kokeminen lasten kautta ei tietenkään mitenkään suoraan tarkoita sitä, etteikö tällainen näkökulma voisi johtaa myös merkittäviin omakohtaisiin kokemuksiin. Näistä painotuksista käsin lähdän seuraavassa luvussa käsittelemään ensimmäistä tutkimuskysymystä aineistoon kokonaisuudessaan tukeutuen.

8.2 Merkittävät seikkailukokemukset

Seuraavassa tarkastelen minkälaisia kokemuksia ihmiset kuvaavat merkittävimmiksi kertoessaan seikkailukokemuksistaan. Raja merkittävän ja ei niin kovin merkittävän kokemuksen välillä on tietenkin häilyvä. Ajan myötä on täysin mahdollista, että joku muu kuin haastattelussa esille, keskeiseen asemaan nostettu kokemus muodostuu merkittäväksi. Olen rajannut kysymyksen niiden kokemusten tarkasteluun, joita haastatellut kuvaavat merkittävimmiksi koko viikon aikana. Kutsun näitä kokemuksia ydinkokemuksiksi (vrt. McAdams 1993, 293-299). Näiden ydinkokemusten olosuhteiden ja kontekstin tarkastelun kautta pyrin myös pohtimaan sitä, miten nämä kokemukset ovat muodostuneet merkittäviksi. Tarkastelun kautta etsin samalla vastausta kysymykseen, riittääkö seikkailuun usein liitetty sankaritarina (ks. esim. Silkelä 2001) mallitarinaksi selittämään kokemusten saamaa merkitystä vai olisiko näkökulmaa syytä laajentaa.

8.2.1 Sankaruus

Haastavuus ja vaikeuksien voittaminen tulee selvästi aineistossa esille keskeisenä seikkailuun liittyvänä osa-alueena. Seuraavassa on Markuksen ja Petrin sanoin tiivistetty haastateltujen viesti haastavuuteen liittyen.

Markus: (...) se oli haastavakin jollain lailla, et ei se ollu ihan helppo. Mut ei sen ollu tarkoituskaan olla helppo (nii ei), et jos se on liian helppo nii sit se menettää vähän merkityksensä se koko homma.

Petri13 (...) se ei ollut niin helppo, vaikka ensin näytti siltä, että se olisi helppo, niin se ei ollutkaan helppo. Mitä vaikeempi, sitä hienompi se yleensä on.

Haasteiden voittaminen ja henkilökohtaisesti koettu sankaruus on myös aineiston pohjalta katsottuna seikkailun keskeistä aluetta. Monet merkittäväksi kuvatut kokemukset liittyivätkin juuri haasteiden voittamiseen, etenkin lapsilla. Olen ottanut sankaritarinan, haasteista selviämisen ja itsensä voittamisen, itsestään selväksi osaksi seikkailua. Onko kuitenkin turhan yksinkertaista kuitata seikkailu pelkäksi sarjaksi erilaisten temppujen suorittamista? Onkin tarpeen lähteä etsimään muita kuin suoraan itsensä voittamiseen liittyvien kokemusten kuvauksia ja katsoa niitä lähemmin. Seuraavassa lähden erittelemään tarkemmin, minkälaisia kokemuksia osallistujat nostivat kaikkein keskeisimpään asemaan ja minkälaisia ajatuksia he ovat näihin kokemuksiin liittäneet ja miten he selittävät tätä merkittävyyttä. Aineistosta nousi esille sankaruuden ja itsensä voittamisen lisäksi kolme erilaista kokemusluokkaa, joiden kautta haastatellut selittivät ydinkokemustensa merkittävyyttä.

8.2.2 Rauhoittuminen

Useassa haastattelussa korostui rauhoittumisen merkitys. Useimmiten rauhoittumiseen liittyi luontoympäristö. Arjesta poikkeava ympäristö tuli esille rauhoittumisen mahdollistajana ja arjesta irtautumisen helpottajana. Seuraavassa erittelen kahden ydinkokemusta kuvaavan aineistolainauksen kautta, miten rauhoittuminen oli muodostunut merkittäväksi seikkailukokemukseksi. Raija nosti päällimmäisiksi kokemuksiksi nuotiolla ja pimeässä kopissa istuskelun.

Raija: No se on niin harvoin kun pääsee notskin viereen makkaroihin paisteleen ja kahville ja ... Ja sit tota se on kun (työntekijällä) on hirveen rauhallinen ääni. Ja mä oon itte semmonen hösääjä ja häsä. Yleensä normaalioloissa mä meen koko ajan tukka putkella ja höpöttelen ittekseni ja möykkään ja. Tääl niinku rauhoittuu ihan erilaiseks ihmiseks ku mitä kotona. Just sen takia, että (työntekijä) on rauhallinen ja sil on sellanen rauhoittava ääni ja kun se siellä sitten kyseli siä pimeessä ku oltiin että, miten tää viikko on teiän mielestä menny tähäh asti tolleen. Mä aattelin et mä oisin voinu, vaikka nukahtaa siihen ja kuunnella, kun se höpöttää, että se on semmonen rentouttava ja rauhoittava ääni

sillä. ja sit tosiaan lapset tykkää (työntekijästä) ja se on tääl on aina kivaa ollu mut tällä viikolla toi nuotio ja sitten se pimee koppi oli paras.

Äkkiseltään voi tuntua hieman kummalliselta, että seikkailuun osallistuneet ihmiset nostavat rauhoittumisen seikkailujaksonsa ydinkokemukseksi. Mitä seikkailua se rauhoittuminen on? Asia muodostuu kuitenkin helpommin ymmärrettäväksi, kun huomioidaan ydinkokemuksen laajempi konteksti. Nuotiolla tai pimeässä kopissa istuskelu ei kuulosta kovin kummalliselta seikkailulta. Sinä päivänä, jolloin menimme nuotiolle, oli lähemmäs kaksikymmentä astetta pakkasta, eikä perheen äidin talvivarustus ollut kovin kattava. Pimeä koppi puolestaan on vanha pilkkopimeä viljasiilo, jonne pitää laskeutua köyden avulla. Raija ei ollut edellisenä päivänä uskaltanut suorittaa laskeutumista. Perheen nuorin lapsi pelästyi pimeää monttua ja itki hieman. Vanhempi sisar laskeutui ensin. Hänen jälkeensä seurasi äiti voittaen tällä kertaa pelkonsa köyden varassa roikkumista kohtaan. Viimeisenä uskalsi myös perheen nuorimmainen laskeutua. Kaikkien päästyä pohjalle ylhäältä suljettiin luukku ja siilon pohjalla, pimeässä, pehmeillä pakkausstyroksin palasilla istuskellen perhe kuiskutteli työntekijän kanssa viikon tapahtumista. Harjoitteessa tuli esille voimakas kontrasti jännityksen ja rauhoittumisen välillä.

Samantapainen asetelma toistui myös toisen äidin haastattelussa. Olimme perheen kanssa roikkuneet köysistä pitkin jyrkänteitä, värjötelleet pakkasessa, kulkeneet ”sokeina” ja ratkaisseet vaativia ongelmanratkaisutehtäviä, mutta silti perheen äiti nosti merkittävimmäksi kokemukseksen yksin kävelemisen metsässä ja kuvasi kokemustaan seuraavasti.

Sirpa: (...) Kun ei kuulu muitten ääniä esimerkiksi. Se, että justinsa sai olla yksinään omien ajatusten kanssa sit siinä. (mm) No toisaalta no se oli selvempää, että teki mieli olla yksinään taikka no ei nyt yksinään olla, mutta siinä niinku vaiheessa taas ni, et sai kävellä yksinään, ni ihan hyvä oli. (joo) Toisaalta ni joku, jonkunlainen toinen päivä, että ois voinu olla ihan kiva, että ku ois joku höpöttänyt ihan puuta heinääki siinä, mut se oli must ihan hirmukivaa tulla yksinään siinä sitten vähän perästäpäin. (mm) (...) Ne oli, nii, et ne oli jotenkin sellaset, että ne jäi tosi hyvin mieleen. Ku, vaikka oltiin porukalla, mut sitten kumminkin toisaalta taas sai olla niinku yksinäänkin.

Lainauksessa on esillä ajatus yksin mutta yhdessä olemisesta. Retken alku oli ollut perheen lapsien osalta omaan silmääni verrattain rauhaton. Toisaalta Sirpa kuvasi lumessa tarpomisen sen hetkisillä varusteillaan vaativaksi ja koki ylittäneensä itsensä pärjätessään hyvin talvisessa metsässä.

Molemmissa edellä käsitellyissä tapauksissa rauhan kokemuksen taustalla on nähtävissä haasteellinen tilanne, josta on selvitty kunnialla. Kyseessä on mielestäni samanlainen asetelma, jota aiemmin käsiteltiin kappaleessa 4.4.1 liittyen haastavuuteen. Olon kokeminen turvalliseksi ja rauhalliseksi haasteellisessa tilanteessa (tai tässä tapauksessa juuri haasteen jälkeen) näyttäisi auttaneen muovaamaan edellä kuvatut seikkailujaksojen ydinkokemukset. Kokemus saa merkityksensä suhteessa kontekstiin. Tuskin kummankaan kokemus olisi muodostunut kovin merkittäväksi, jos nyt merkittäväksi kuvattuun kokemukseen olisi oikaistu suoraan ilman edeltäviä kokemuksia. Haastateltujen kuvaukset rauhoittumisesta ovat läheistä sukua Silkelän (2001, 26-28) tarkoittamille sisäisen tasapainon kokemuksille.

8.2.3 Yhdessä tekeminen

Edellisen kappaleen viimeisessä lainauksessa Sirpa selitti osaltaan rauhoittumista metsässä sillä, että hänellä oli mahdollisuus olla yhdessä muun perheen kanssa, mutta kuitenkin yksin, erillisenä. Merkittäviä kokemuksia ei siten pysty asettamaan tiukasti yhteen luokitukseen, eikä se käytännön kannalta ole tarpeellistakaan. Yhdessä tekemisen tärkeys nousi esille monessa haastattelussa sekä aikuisilla että lapsilla. Itselleni ehkä hieman yllättäen suuri osa lapsista koki yhdessä tekemisen todella merkittäväksi osaksi seikkailua. Etukäteen olin ajatellut oman kokemuksen korostuvan lapsilla vielä voimakkaammin. Käsitellen yhteistoiminnan merkitystä kolmetoistavuotiaan pojan haastattelun kautta.

Seuraavassa lainauksessa Jussi kertoo ajatuksistaan yhteisen tekemisen merkityksestä.

H: Sää tossa äskön sanoit ja sitten alussa kans, että yhteistoiminta on ollut sun mielestä tärkeää?

Jussi13: No on se ollu tosi tärkeetä no kuu. Kotona, niin arkipäivisin me kuitenkin tullaan koulusta ihan eri aikoihin ja sit me mennään kavereille ja tullaan kavereilta, ni sit me ei niinku yhdessä olla oikeestaan yhtään. Niinku nukkumaan mennään yhdessä, mutta ei mittään muuta tehdäkään yhdessä siellä kotona oikeestaan.

H: No mitäs tää tällänen yhdessä tekeminen?

Jussi13: No se tekee ihan hyvää, kun tota niin välit on tuolla kotona, niin niistä ei yhtään tiedä mittään et, miten tullaan toimeen, kun kukaan ei oikeestaan oo yhtäaikaan kotona kenenkään kanssa. Välillä siel on yks kotona ja välillä siellä on taas kaikki kotona ja kaikki tekee ihan eri asioita, ettei ne tee mitään yhdessä, niin sitten täällä taas tehdään asioita yhdessä. (mm)

Jussi oli perheen ongelmallisen tilanteen seurauksena tullut vanhimpana sisaruksena ottaneeksi liian aikaisin liian paljon vastuuta omille hartioilleen. Yhteisen tekemisen kautta mahdollistui tilanne, jossa Jussi pystyi liittymään luontevasti nuorempien sisarusten leikkiin.

Jussi13(...) noihin sisaruksiin, ni meillä on aika huonot suhteet ollu, kun me koko ajan tapellaan kotona mut täällä täällä mäkin menin noitten leikkiin mukaan, kun me juostiin tossa tässäkin yhdessä vaiheessa, kun te olitte yhdessä Markuksen kanssa, me juostiin tosta ja juostiin takasin, kun huomattiin, että siellä oli keskustelu käynnissä. Juostiin, niinku jahdattiin. Mä jahtasin Siiriä ja Siiri jahtas Timoa, eiku mä jahtasin Timoa ja Timo jahtas Siiriä ja Siiri jahtas mua.

H: Joo, että siinä oli semmottia yhteisiä juttuja siinäkin.

Jussi13: Joo ja sitten mä huomasin, että se olikin ihan hauskaa, taas tollasta pikkulasten leikkiä.

Edellisessä kappaleessa rauhoittumisen kontekstia tutkittaessa nostin toiminnan haastavuuden keskeiseksi rauhoittumistilanteen mahdollistavaksi tekijäksi. Liittykö haastavuus myös yhteistoimintaan? Seikkailussa yhteistoimintatilanteet luodaan siten, että harjoitteesta ei ole mahdollista selvitä ilman yhteistoimintaa. Haaste yhteistyöhön on usein rakennettu itse harjoitteeseen. Yhteistoiminnallisen harjoitteen haastavin asia voikin hyvin olla yhteistyön kehittäminen ja neuvottelu siihen pisteeseen, että harjoitteesta selviytyminen tulee mahdolliseksi. Jussi kertoo tällaisesta yhteistä pohdintaa vaativasta harjoitteesta seuraavasti.

Jussi13: (...) Siinäkin tartti jotain yhteistä mietintää. Niinku siinä neuvonannossa, niin että täytyy luottaa niihin. Oppii luottamusta ja siin yhdessä kohdassa täyty miettiä yhdessä. Ni se teki kans hyvää miettiä yhdessä, eikä sitten yksilönä ajatella sitä, et nyt mä hyppään tosta ylitte. Et nyt noi muut saa selvitä ihan miten sattuu, ku ei ne kuitenkaan sitte tajua sitä siinä pitäis vaikka hypätä ylitte. Vaikka se ei ollu ihan se ajatus, että hypätään ylitte, vaan että tehdään se yhdessä.

Lasten kokema yhteistoiminnan merkittävyys puolustaa koko perheen voimin tapahtuvaa seikkailua, vaikka vanhemmat olisivatkin seikkailussa mukana aiemmin käsitellyn lasten vuoksi -perustyyppin mukaisesti. Vaikka aikuisen oma seikkailu jäisikin hieman ”ohkoiseksi”, lapselle aikuisen mukana olo, mahdollisuus oman pärjäämisen näyttämiseen ja aikuisen hyväksynnän kokeminen voivat olla erittäin tärkeä osa seikkailukokemusta.

Toisaalta myös aikuiset, jotka eivät kokeneet seikkailua omakohtaisesti niin merkittäväksi kuvasivat lasten toiminnan seuraamista lämpimään sävyyn. Alla olevassa lainauksessa perheen isä nosti merkittävimmäksi seikkailukokemuksekseen viikon aikana poikien kiipeämisen seuraamisen ja sen luoman yhteenkuuluvuuden tunteen. Perheen toinen poika ei lähtenyt juuri ollenkaan mukaan muun perheen toimintaan. Kiipeämisen suhteen hän oli kuitenkin heti mukana innokkaasti ja suoritti sokaistuna kiipeämisen ja hypyn trapetsin varaan roikkumaan todella hienosti. Monilla on tässä harjoitteessa kovasti uskaltamista, vaikka kaikki aistit olisivatkin käytössä.

H: (...) Mikä juttu sulle jäi tästä viikosta päällimmäisenä mieleen?

Jarmo: No justinsa se tämä poikien sokko-, sokkokiipeily siellä eilen siellä köysistössä.

H: Joo, mikäs siinä oli sellasta, että?

Jarmo: No se oli vaan niin hauskaa, kun ne kumpikin pelleili siinä just sillain kivasti ja ja sitten oli hauskaa. No oli kai se sullakin havaittavissa pientä sellasta hymyä siellä he heh, kun ne pelleili siinä niin, ni se oli semmonen, et sanotaan nyt hauskin juttu koko viikossa. Joo ja tietenkin se Pasi, kun se oli tällanen [viittaa nuoremman pojan köydestä roikkuessaan ottamaan teräsmiesasentoon] Se lentohomma oli hieno kun se esitteli sitä.

H: Toi kuulostaa, tai sehän on selvää, että se on mukava muisto, mutta sitten kun te meette kotio, niin mitä sä aattelisit, että onko tollottilla muistoilla mitään virkaa siellä teiän arjessa?

Jarmo: Kyllä kyllä mä luulen niin että see tota niin jollain tapaa syvensi ehkä kuitenkin meidän suhteitakin (mm) tai emmää tiedä. Näkkee sitten kun pääsee sinne.

Usein vastahankaisen pojan rohkean ja taidokkaan suorituksen seuraaminen sai aikaan myönteisiä yhteisiä muistoja, joilla isä katsoi olevan jonkin verran vaikutusta myös arkeen. Yhteinen tekeminen ja yhteisten muistojen merkitys nousi aineistosta selvästi esille

8.2.4 Oman paikan ja omien rajojen hahmottaminen

Seikkailuun yleisesti liitetyn sankaritarinan kannalta on paradoksaalista, että seikkailukokemuksen merkittävyys voisi syntyä myös antisankaruuden kautta. Tapahtuma, jonka kautta antisankaruuden tema nousi esille, sattui kahdeksan -vuotiaalle Anssille, nelilapsisen perheen nuorimmalle. En haastatellut suoraan Anssia, mutta aihetta sivuttiin sisarusten ja isän haastattelussa ja olin itse läheltä todistamassa tapahtumaa. Käsittelen tapahtumaa haastatteluiden ja omien muistiinpanojeni pohjalta. Tämä merkittävä seikkailukokemus poikkeaa siis edellisistä siinä mielessä, että Anssi ei itse nimennyt antisankarikokemustaan merkittävimmäksi kokemuksekseen. Vaikka asian merkittävyys on osaltaan omaa tulkintaani, olen katsonut tärkeäksi nostaa tämän tapauksen yhdeksi muiden merkittävien seikkailukokemusten joukkoon.

Retkipäivään patikoiteineen ja ruokailuineen ja itse kalliolta laskeutumiseen oli kulunut selvästi ennakoitua enemmän aikaa ja päivänvalo alkoi jo käydä vähiin. Pakkasta oli noin kymmenen astetta. Me olimme toisen työntekijän ja perheen kanssa jäisellä kalliolla keskellä perheelle tuntematonta metsää¹⁴. Anssin oli määrä laskeutua sisaruksista viimeisenä, pitkän odottelun jälkeen. Tilanne oli silmin nähden stressaava nuorelle miehelle. Hyvin hän kuitenkin säilytti malttinsa pientä hermoilua lukuun ottamatta ja oman

¹⁴ Olen ottanut kansilehden kuvan kyseisenä päivänä kyseiseltä paikalta: Kuhankuonon retkeilyreitistön Pirunkirkolta.

vuoronsa tultua siirtyi urheasti jyrkänteeseen reunalle, jossa laskeutumisen varmistava työntekijä häntä odotti. Valjaat kiinnitettiin laskeutumisen- ja varmistusköysiin ja kaikki oli valmiina laskeutumista varten. Toisten kannustuksesta ja työntekijän rohkaisuista ja neuvoista huolimatta Anssi ei kuitenkaan uskaltanut siirtyä jyrkänteeseen reunan yli köysien varassa. Tällainen tilanne on ohjaajan kannalta haastava: rohkaistako vielä lisää tai miten luoda osallistujalle mahdollisuus perääntyä harjoituksesta menettämättä kasvojaan. Ryhmässä toimiessa on aina läsnä ryhmäpaineita. Muiden uskallettua tehdä jotakin, jota itse ei uskalla osallistuja voi olla haavoittuvaisessa tilassa toisten pilkkakirveen armoilla. Tässä tapauksessa myös muut sisarukset olivat kokeneet laskeutumisen todella haastavana, josta osaltaan oli seurauksena aikataulun venyminen. Myös muut olivat epäroineet suorittaa laskeutumista. Työntekijä alkoi avata tilannetta kommentoimalla muille sisaruksille, että hänen mielestään se joka uskaltaa myöntää oman uskaltamattomuutensa toisten edessä on kaikkein rohkein. Sisarukset yhtyivätkin varauksetta tähän näkemykseen ja osoittivat tukeansa ja hyväksyntäänsä Anssin tekemälle ratkaisulle monin tavoin.

Perheen isä selitti tapahtunutta seuraavasti.

H: Mikäs sun selitys olis siihen, että miks niin tapahtu ettei Anssia alettu siitä morkkaamaan?

Markus: No kai se jokaista ketä siitä alas meni ni niitäkin se pelotti vähän ja jännitti ni, sit kun toinen on porukan pienin, ni ei sitä sit kuulukaan kiusata. Ei pienempiä saa kiusata. heh (mm) Sehän on ihan selvä sääntö.

Isän mukaan Anssia ei oltu asiasta kiusattu myöskään tapahtuneen jälkeen. Perheen tytär esitti oman näkemyksensä asiasta seuraavasti.

H: (...) Mitäs sä siitä ajattelet, kun Anssi ei sitten tullutkaan?

Siiri11: Mä ajattelin, että Anssi oli oikeestaan aika rohke, kun se tota ni uskalsi jättää tulematta. (nii) Emmä olis uskaltanu jättää tulematta. Se on niinku (työntekijä) sano, ni se on rohke, ketä uskaltaa niinku näyttää, että ei oo rohke. Et jotenkin sillain kuitenkin.

Keskeistä tapahtuneessa on se, että vaikka muilla olisi ollut mahdollisuus nolata Anssi, niin näin ei kuitenkaan tapahtunut. Päinvastoin Anssi hyväksyttiin varauksetta, vaikka hän ei uskaltanutkaan laskeutua. Tapahtuneen jälkeen Anssi oli vähän aikaa hiljaa. Hänen omasta tulkinnastaan kokemuksestaan kertoo kuitenkin paljon hänen päivän päätteeksi juuri ennen lämpimään taloon pääsyä, innosta hengästyneenä esittämänsä kommentti: ”Paras reissu ikinä.” Omien rajojen hahmottaminen ja toisten hyväksynnän kokeminen oman uskaltamattomuuden myöntämisen kautta oli kääntynyt ilmeisen myönteiseksi kokemukseksi. Tässä tapauksessa haastavuus ja siihen liittyvä sankaruus sekä

antisankaruus ovat vahvasti tekemisissä toistensa kanssa. Kokemuksen merkittävyys nousee kuitenkin paradoksaalisesti antisankaruuden kautta.

8.2.5 Sankaritarinan eläminen seikkailukokemusten merkittävyyden selittäjänä?

Seikkailuun liittyy oleellisesti haasteellinen toiminta ja näiden haasteiden voittaminen. Äkkiseltään sankaritarina tuntuisikin jäsentävän seikkailua ja sen merkittävyyttä hyvin. Tutkittaessa lähemmin kertomuksia merkittävistä seikkailukokemuksista on kuitenkin selvää, että merkityksen muodostuminen on usein paljon monitahoisempaa kuin pelkästään ulkopuolelta asetettujen haasteiden voittamista. Kokemukset saavat merkityksensä suhteessa koko systeemiin ja aiempiin kokemuksiin sekä arkielämässä että jakson aikana. Tätä huomiota vasten onkin erityisen tärkeää, että seikkailussa käytetyissä harjoitteissa on riittävästi tilaa seikkailijoiden omille huomioille ja oivalluksille sen sijaan, että ohjaaja yrittäisi tuputtaa ohjattavilleen jo etukäteen päättämiensä opetuksia. Muitakin kokemusluokkia kuin edellä käsitellyt on seikkailusta varmasti löydettävissä. Ajatus seikkailukokemusten täydellisestä luokittelusta on kuitenkin ristiriidassa itse seikkailuun liittyvän tuntemattoman elementin kanssa. Tärkeämpää on varmastikin ymmärtää, ettei seikkailua ole hedelmällistä yrittää asettaa mihinkään tiukkoihin raameihin. Edellä käsitellyt aiheet nousivat aineistosta selvimmin esille.

Vaikka itse kokemusta selitettiin jollain muulla kuin haastavuudella, haastatteluiden ja muistiinpanojen pohjalta näyttää siltä, että kokemusten merkittävyys palasi kuitenkin aina jollain tavalla seikkailujaksojen haastavuuteen. Aineiston pohjalta katsottuna mahdollisuus elää sankaritarinaa näyttääkin olevan epäilyistäni huolimatta keskeinen seikkailun merkittävyyden selittäjä. On kuitenkin erittäin tärkeää kiinnittää huomiota sankaritarinan laatuun. Laadukas sankaritarina ei ole porskuttamista voitosta voittoon ja tempusta tempuun, vaan ollakseen hyvä ja merkityksenkäs, sankaritarina vaatii rytmin vaihteluita, kokonaisvaltaisuutta ja moninaisuutta. Hyvässä tarinassa täytyy olla haasteiden ja sankaritekojen lisäksi seesteisempiä jaksoja (rauhottuminen), itsen ylittävää yhdessä toimimista (yhdessä tekeminen) eikä heikompia osallistujia saa hylätä, vaan heidän hyvinvointinsa tulee olla yhtä tärkeää kuin muidenkin (antisankaruus). Nykyaikana sankaritarinaa tuntuu kuitenkin vaivaavan eräänlainen ”Hollywood syndrooma”. Tärkeintä tuntuu olevan kiittäminen erikoistehosteesta erikoistehosteeseen sen sijaan, että huomattaisiin paneutua tarinan kannalta tärkeimpään eli huolelliseen vivahteikkaan juonen rakentamiseen.

Merkittäviksi kuvatut kokemukset ovat osa kuviossa 3 kuvattua seikkailuprosessin alaa. Kuvioon suhteutettuna merkittävät kokemukset ovat mahdollistamassa uusien ratkaisuvaihtoehtojen löytymistä tunteiden ja tavoitteiden näyttäytyessä arjesta poikkeavista, mutta kuitenkin niihin yhteyden säilyttävistä näkökulmista.

8.3 Muutosajattelua ja oivalluksia

Mihin seikkailun mahdolliset vaikutukset oikein perustuvat ja miten seikkailun vaikuttavuutta voisi yrittää ymmärtää? Seuraavassa lähden vastaamaan toiseen tutkimuskysymykseen. Miten muutos sisäisessä tarinassa mahdollistuu seikkailukokemusten kautta? Pysin myös löytämään aineistosta viitteitä siitä, onko seikkailu auttanut osallistujia tarkastelemaan omaa arkielämäänsä uusista näkökulmista. Jäsennän muutosajatusten ja oivallusten kehkeytymistä aiemmin käsitellyn tarinallisen kiertokulun teorian osasten ja aiheeseen liittyvien, muutospuhetta kuvaavien aineistolainauksen vuoropuhelun kautta. Olen asettanut teorian osat järjestykseen, vaikka todellisuudessa tällainen järjestys onkin keinotekoinen. Olen käyttänyt paljon aineistolainauksia. Mielestäni ne tekevät parhaiten ymmärrettäväksi seikkailuun liittyvää muutosajattelua sekä oivallusten ja uusien näkökulmien syntymistä.

Olen valinnut koko aineiston joukosta analysoitavaksi kahden perheen äidin, Sirpan ja Raijan yksilöhaastattelut. Edellä viittasin Eskolan ajatukseen toimivan käytännön ensisijaisesta teoreettisesta mielenkiintoisuudesta. On silmäänpistävää valita esimerkiksi lasten, isien ja äitien joukosta juuri kaksi äitiä. Valittujen kahden äidin haastattelut olivat kuitenkin aineiston joukosta juuri sitä kaikkein mielenkiintoisinta hyvin toimivaa käytäntöä. On tuskin pelkkää sattumaa, että haastatteluista nousi esille juuri äitien haastattelut. Pohdin miesten ja naisten erityislaatua suhteessa seikkailuun kappaleessa 8.1.2. Kuten sanottua, lasten haastatteluista nousi esille ikään nähden yllättävänkin syvällisiä huomioita. Tästä huolimatta lasten haastattelut eivät kuitenkaan olleet niin laaja-alaisia ja moniaiheisia ja siten tarinallisen jäsenyyksen kannalta aivan niin mielenkiintoisia kuin tähän valitut äitien haastattelut. Tutkimuksen tarkoituksena ei ole tuoda esille niinkään perhekuntoutuksen näkökulmaa, vaan pikemminkin ryhmämuotoisen seikkailun näkökulmaa yksilön kokemana. Toisaalta äidin näkökulman kautta tulee esille myös koko viiteryhmän, eli tässä tapauksessa perheen, näkökulma. Systemisesti katsottuna yhden

perheen jäsenen kokemukset vaikuttavat perheeseen kokonaisuutena. Näitä ajatuksia vasten en tee mielestäni vääryyttä aineistolle, vaikka päädynkin nostamaan valokeilaan kahden äidin haastattelut.

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen yhteydessä käsiteltyjen seikkailun merkityksellistämisen tapojen voidaan ajatella olevan osa seikkailuun liittyvää sosiaalista tarinavarantoa. Sirpan ja Raijan haastatteluiden kautta pyrin jäsentämään, miten seikkailua voi hahmottaa tarinallisen kiertokulun teorian kautta myös muilta osin – mihin sisäisen tarinan muuntuminen seikkailun kautta perustuu. Osaltaan haluan tuoda esille myös seikkailun prosessinomaisuutta.

8.3.1 Sirpa - portteja raja-aitoihin

Perhe: isä Matti, äiti Sirpa, Petri 13, Pekka 11

Sirpan tapauksessa poikien kanssa pärjääminen oli keskeisin kysymys, johon perheen vanhemmat halusivat saada tukea. Perheen yhdessä tekeminen oli päällimmäinen asia, mitä perhe viikolta odotti. Konkreettiseksi tavoitteeksi sovittiin television katsomisvuoroista yhdessä päättäminen. Perhe oli ollut Huvituksessa myös aiemmin ja perheenjäsenet suhtautuivat pääsääntöisesti avoimen uteliaasti tuleviin päiviin ja seikkailulliseen lähestymistapaan. Myöhemmin viikon kuluessa kävi ilmi, että perheen vanhemmat olivat pyrkineet pärjäämään poikien kanssa luomalla rajoja. Kuviossa 3 käsittelin kuntoutuksellisen seikkailun prosessia. Ymmärrän rajojen määrittämisen kautta tyydyttävään elämäntilanteeseen pyrkimisen tässä yhteydessä ongelmalähtöiseksi ratkaisuyritykseksi. Jos edelleen viittaaan kuvioon 3, perheen voidaan ajatella olleen viikon alussa kuvion kohdassa alkuperäiset tavoitteet, josta käsin seikkailuprosessi ja vaihtoehtoisten ratkaisujen ja tulkintojen etsimisen prosessi lähti liikkeelle. Seuraavaksi lähden erittelemään, miten seikkailuprosessia ja siihen mahdollisesti sisältyvää vaikuttavuutta voisi pyrkiä ymmärtämään tarinallisen kiertokulun teorian ja sen osasten muuntumisen kautta.

Draama, elämä toimintana on ehkäpä ilmeisin tarinallisen kiertokulun teorian osasista, joita seikkailussa pyritään muuntamaan. Erilaiset mielikuvituksekskaat ja usein näennäisen triviaalitkin harjoitteet toimivat tämän muuntamisen apuvälineinä. Seuraavassa Sirpa kuvaa kokemustaan miinapolku -harjoitteesta.

H: No miltäs se susta tuntu olla siinä Pekan johdatettavana?

Sirpa: Hirmu helppo minusta oli loppujen lopuksi olla.

H: Joo. Tollain yleensä arjessahan se on vähän toisin päin, että aikuiset johdattaa lapsia.

Sirpa: Nii-i, sillä se varmaan tuntukin niin hyvälle, sit sillä tavalla, et kerrankin just niin päin, et sit Pekka sai mua nähä että mitä. Itestäkin sitten tuntu, ettei se sitten ookkaan aina niin helppoo olla, että tehä just et mitä toinen käskee. (mm). Et siltavalla Pekka osas kumminkin niin hyvin mulle hirveen näitisti aina sanoo, että mitä mun piti tehä. (joo) Se tuntu tosi hyvälle, että ja niinku kuuli sitte Pekan äänestäkin, että jos johonkin miinaan sattu jalka tai jotakin, astu jonkun päälle ni se niinkun Pekan äänestä kuuli kuuli just, että sitä sitten harmitti se, et mä mokasin nytten, mutta ei se sitä sanonu millään pahalla sitten kumminkaan mulle. Se kesti sen, että mulle tuli virhe siinä. Ja musta, no hirmu hyvinhän me omasta mielestäni just päästiin se sitten lävite.

Äiti kuvaa lämpimään sävyyn roolien vaihtumiseen liittyviä tunteitaan ja kokemustaan lasten osaan samaistumisesta. Esille nousee myös se, miten hyvin poika huomioi äidin ja osoittaa pitkäjänteisyyttä miinapolun loppuun viemisessä. Todellisuudessa rata koostuu harjanvarsista ja muista harmittomista esteistä. Otteessa oheistarina oli kuitenkin alkanut elää osallistujien mielissä – pojan äänestä kuului harmi äidin jalan osuessa ”miinaan”. Harjoitteen kautta arjessa eläminen ja arjen roolit näyttäytyivät uudesta näkökulmasta.

Seikkailulle on ominaista toimiminen arjesta poikkeavassa ympäristössä, kuten metsässä. Tässä mielessä *situaatiota*, reaalisia elämisen ehtoja, rajoja ja mahdollisuuksia, muunnetaan arkeen verrattuna. Sirpan kommenteissa tämä erilainen ympäristö näyttäytyy esimerkiksi seuraavasti.

Sirpa: Se oli tavallaan pojillekin varmaan ihan uus tilanne. (joo) Niin se oli itellekkii tietysti. Oon mä nyt ite jonkun kerran yksinään, mutta en oman perheen kesken o käyny metässä tolla tavalla, ees koko päivää missään kävelemässä (...) Mää monta kertaa mietin, että millon meiän pojat rupee kiroomaan siellä heh, että perkele mihin hankeen jou'uttiin. Siis se oli ihan yllättävää, että ne ei kironnut sitä. Eikä ne sen enemppä ja nehän jopa juos siellä tosissaan jonkun matkaa aina jossakin vaiheessa. (...) Mä aattelin, että ne olis voinu, että jos periaatteessa omalla porukalla ois oltu, ni ne ois voinu tosissaan jossain vaiheessa sanoo, että minä en kävele enää metriäkään, kääntyneet vaikka takasin suurin piirtein, mutta tota. Sit oli kumminkin uutta niille, että mihin me mennään sitten ni ne kumminkin meni sitten ihan innokkaasti sen. Ja niin se oli itekkii, että kun en ole koskaan täällä päin käynyt enkä tiä täältä päin maisemista yhtään mitään, ni se oli ihan uutta ja outoo, ni silleen oli hirveen kivaa mennä eteenpäin.

Äiti oli yllätynyt poikien pitkästä pinnasta lumihangessa kulkemisen suhteen. Esille nousee myös huomio tilanteen uutuudesta, joka tavallaan vei osallistujat mennessään. Oman perheen kesken tavallinen purnaaminen ei tullutkaan esille. Muuntunut tilaus sai aikaan poikkeuksia arjessa vakiintuneisiin toimintatapoihin. Seikkailun kannalta on merkittävää, että äiti huomasi näitä poikkeuksia ilman ulkopuolista apua. Lainauksessa

ilmenevä koko perheen yhteisen tekemisen merkityksen korostaminen tuli esille myös monen muun haastattelun yhteydessä. Arjessa yhdessä tekeminen oli monelta perheeltä jäänyt arjen kiireiden alle.

Kuntoutuksessa on havaittu hyväksi keinoksi *sosiaalisen tarinavarannon*, saatavilla olevien kulttuuristen mallitarinoiden laajentaminen vertaisryhmätoiminnan ja omakohtaisten kokemusten jakamisen kautta. Tässä tutkimuksessa osallistuneet perheet kuitenkin toimivat itsenäisesti. Järjestetyssä päivätoiminnassa ei ollut mukana muita perheitä. Toki toiminnan lomassa esimerkiksi ruokailuiden aikana ja muutaman kerran viikon aikana järjestettyjen iltaohjelmien aikana perheillä oli hyvät mahdollisuudet tutustua toisiinsa ja jakaa kokemuksia. Osin näin tapahtuikin.

Seikkailussa sosiaalinen tarinavaranto on luonnollisesti mukana osallistujien luodessa merkityksiä kokemuksilleen. Edellä kappaleessa 8.2 käsittelin merkittäviä seikkailukokemuksia ja osallistujien tapoja selittää merkittäviksi kokemiaan kokemuksia. Näitä selittämisen tapoja voidaan pitää sosiaalisen tarinavarannon ilmentyminä. Suomalaisilla on vielä verrattain vahva suhde luontoon. Mallitarina luontoon menemisen syistä ja seuraamuksista liittyy arkiajattelussa usein rauhoittumiseen. Myös Sirpa selitti omaa seikkailuun liittyvää ydinkokemustaan luonnossa rauhoittumisen kautta.

Seikkailun ja sosiaalisen tarinavarannon suhde mielestäni liittyy ennen kaikkea siihen, että uudessa ympäristössä koetut uudenaikaiset tilanteet saavat tarkastelemaan itselle lähimpänä olevaa tarinavarantoa uusista näkökulmista. Myös Sirpan tapauksessa suhde sosiaaliseen tarinavarantoon ja siihen liittyviin mallitarinoihin muuntui omakohtaisten kokemusten ja oivalluksien kautta hänen nähtyään perheensä ja itsensä toimimassa yhdessä erilaisissa arjesta poikkeavissa, mutta siihen yhteyden säilyttävissä, tilanteissa. Käsittelen tätä muuntumista hieman myöhemmin sisäisen tarinan yhteydessä.

Kertomus, kommunikoitu tarina tavallaan sisältyy jo edellä käsiteltyihin kohtiin. Kokemuksien kommunikointiin kielellisesti tarvitaan sanoja, jotka puolestaan muodostavat kertomuksia jäsentäessään tapahtunutta ajallisesti. Haastatteluille ominaista, ja ylipäätään seikkailusta kertomiselle, on kokemusten kielellisen kuvaamisen hankaluus. Tämä tuo seikkailun tutkimiseen omat lisähaasteensa. Voimakkaiden omakohtaisten tunnekokemusten kuvaaminen on hankalaa, kuten myös oheisesta otteesta on nähtävissä.

Sirpa: Nii. Se on varmaan oli jotenkin siitä, että oli niin erilainen paikka ja ympäristö, mitä meillä päin on ja silleen hyvässä porukassa kumminki ja ties, että pojilla on kumminki hyvä täällä olla. (mm) Niinku itelläki. ... Emmät, Joku siinä oli vaan sellanen. (mm)

H: Näähän on sellattia juttuja, että näitähän on hirvittävän hankala sanoiks pukeekaan, mikkä (nii) on ollu semmottia omia tuntemuksia (mm) jollain tietyllä hetkellä.

Sirpa: Niin, en varmaan osais kellekkään, en tässä enkä niinku, en tiä osaisinko Matillekkaan tai kellekkään muullekkaan sitä sanoo yhtään millään tavalla, että mikä siinä oli se, että se vaan tuntu jotenkin niin omalta ololta siellä. Sitten, kun kaikkinsa, että kun oltiin sinne asti jo päästy sitten ja, et oli jotenkin ehkä voittanut itsensä, että oli sen verran päässy niinku siinä päivässä eteenpäin ja oli kumminki kävely aikamoisen taikka jonkinmoisen matkan ja (mm) ... No ku, se oli vaan en osaa sanoo.

Osin kertomisen hankaluutta voidaan selittää aikataululla. Verrattain pian kokemusten jälkeen tehdyssä haastattelussa kertomuksen seikkailukokemuksista voidaan ajatella olevan vasta syntymässä ja osin sitä synnytetään haastattelijan kanssa.

Kuntoutuksellisen seikkailun selkeimmin kertomukseen liittyvä osa-alue ovat purkukeskustelut, joiden tavoitteena on auttaa osallistujia dialogissa yhdessä purkukeskustelua vetävän ohjaajan ja muiden ryhmäläisten kanssa luomaan ja jakamaan merkityksiä kokemuksilleen.

Sirpa: (...) just niinku oli puhetta, tossa sillonkin (ohjaajan) kanssa, että aina kun joku tiukka paikka tulee, niin sitten tosissaan helpommin antaa niitä kieltoja aina sitten lisää ja lisää.

Ohjaajan kanssa käyty keskustelu palautuu mieleen puhuttaessa tavasta asettaa rajoja lapsille. Kanssa sanan käyttäminen viestii tasa-arvoisesta keskustelusta. Ohjaajan kanssa purkukeskustelussa käyty dialogi oli jäänyt elämään Sirpan ajatteluun ja yhdistynyt seikkailukokemuksiin.

Sisäistä tarinaa, ei voida tarkastella suoraan, sillä ulostuotettu kertomus on aina suunnattu jollekin yleisölle. Sisäinen tarina ei siis ole haastateltavan kertomus sellaisenaan. Tähän työhön liittyvien haastatteluiden voidaan kuitenkin ajatella heijastavan sisäistä tarinaa. Haastateltujen kertomusten kautta voidaan konstruoida haastateltavan sisäistä tarinaa pitäen kuitenkin mielessä, että kertomus on suunnattu haastattelijalle ja haastattelijan oletetulle kuulijakunnalle. Samasta tarinasta on mahdollista kertoa useita eri kertomuksia. Sisäiseen tarinaan liittyen olen keskittynyt kertomuksiin oivalluksista. Oletan, että luottamuksellisen ja luontevan ilmapiirin vallitessa ulkoisesti kerrottu oivallus on läheisessä vuorovaikutuksessa sisäisen tarinan kanssa. Mahdollinen muutos sisäisessä

tarinassa ja sillä tavoiteltu tarinallinen kuntoutuminen rakentuu tarinallisen kiertokulun osasten ja aiemman sisäisen tarinan (tai tarinoiden) reflektiivisen suhteen kautta.

Sirpan tapauksessa alkukeskustelussa, jossa viikon tavoitteita pohdittiin, tavoitteet eivät olleet vielä kovin jäsenyneitä. Äidin puheen kautta viikon varsinaiseksi kehykseksi muodostunut asia, rajat kasvatuksessa, kehittyikin vasta viikon kuluessa. Kysyttäessä mahdollisista oivalluksista viikkoon liittyen perheen äiti vastasi seuraavasti.

Sirpa: No just, varmaan joku sellanen just, että ehkä liian tiukasti välillä pitää jonkun ohjeen tai neuvon pojillekin. Antaa ja sanoo, että nyt pitää tehdä näin. Että kattois välillä vähän läpi sormien sitä, joissakin tilanteissa. Jotkut asiat on tietysti pakko pitää ja jyrkästi ei, mutta sitten tosissaan, että välillä pystys vähän kattoon läpi sormien. Ja just sitä ettei ainakaan siihen sortus, että aina määrään minä. Että se vois olla joskus taikka useemmastikkin, että pojat taikka lapset yleensäkin vois sitten aina sanoo jonkun hyökin, että sit myö oltais yhtä innolla mukana, mitä hyö haluis just tehdä sillä hetkellä ja kysyä heiltä sitä aina useemmin, että mikä, mikä heistä tuntuis nyt sitten hyvältä tänä päivänä tai tällä ret. Tai sitten jos lomaa suunniteltais ni muuta, että mitä he haluais, että ei välttämättä just että aina alistuis pojat tai lapset siihen, että mitä me sanotaan. (mm) ... (...) Monta kertaa tällä viikolla on sitä aateltu, että pitäis muistaa tuo asia. ... Koska se Pekkako se oli vai Petrikö se oli ku se sano just sillon tiistaina, ku se tuolla oltiin tuolla Huvikummun yläkerrassa, että oliko se Pekka, että varmaan tuntu hyvälle, että sai kerrankin käskee. Taikka niinku neuvoo isää ja äitiä, ku myö varmaan siinä miinaradalla kuljettiin, niin jompikumpi pojista sillon sano, että oli kiva välillä käskee vanhempia. Et ei sen välttämättä tarvis olla just aina käskymuodossa, että just sitä että kuunnellaan vaan heidän mielipiteitään, että ei aina niin laput silmillä kulkis, että vaan tää on oikein, että isän kans on päätetty näin.

Kyseisellä perheellä oli ollut hankaluuksia poikien tottelemisen kanssa. Lainauksessa miinapolkuharjoite oli auttanut tuomaan perheen arjessa vaikuttavia toimintatapoja omakohtaisen näkyviksi. Tässä tapauksessa perheen voisi ajatella ikään kuin jääneen *hyvä kasvatus on yhtä kuin selkeät rajat* -mallitarinan vangiksi. Poikien tottelemattomuuteen vanhemmat reagoivat mallitarinan mukaan luomalla tiukat rajat. Oteessa äiti kuvaa lämpimään sävyyn oivallustaan rajojen kääntymisestä itseään vastaan. Arjessa sovellettu mallitarina ei näyttäydä enää ehdottomana. Mahdollinen väylä yhteistyöhön poikien kanssa voisi löytyäkin toiselta suunnalta kuin aiemmin oli ajateltu. Tutkimuksen jälkiseurannan yhteydessä Sirpan kirjoittamassa kirjeessä hän antaa lisävahvistusta haastatteluissa esiintyneille teemoille. Perhe oli esimerkiksi tehnyt yhteisen hyvin onnistuneen hiihtoretken läheiselle laavulle. Äidin aloitteesta tehty retki todistaa myös kuntoutukselliseen seikkailuun liitetyn systeemisyyden ajatuksen puolesta. Sirpan kokemukset vaikuttivat koko perheen toimintaan arjessa.

8.3.2 Raija - uhrautuminen vastaan itsestä huolehtiminen

Perhe: äiti Raija, Riikka 11, Sami 9

Raijan tapauksessa alkukeskustelussa ei myöskään jäsentynyt mitään yhtä tiettyä tavoitetta viikon teemaksi. Raijan vanhemmuuden tukeminen tuli esille ulkoisena, viranomaisten esittämänä tavoitteena. Esille nousi myös Raijan omasta terveydestä huolehtimisen teema, johon osin liittyi myös aiemmin esillä ollut ongelma alkoholin kanssa. Alkukeskustelu oli Sirpan tapaukseen verrattuna enemmän työntekijävetoinen. Huvitukseen tulosta Raija oli hyvillään ja koko perhe odotti tulevaa viikkoa seikkailuineen myönteisen mielenkiinnon merkeissä. Käyn lainauksien kautta lävitse Raijan kuvauksia tarinallisen kiertokulun osasiin liittyen, tosin hieman tiivistetympin kuin Sirpan tapauksessa.

Draamaan liittyen Raija esitti seuraavan kuvauksen. Lainauksessa viitataan seikkailulatoon, johon on rakennettu yhteistoimintaa vaativa seikkailurata kiipeilytehtävineen ja laskeutumisineen.

Raija: (...) tää on ihan erilaista kuin olla jossain just kaupungissa. Siellä ei tu tehtyä mitään. Täällä tehdään kaikennäköistä ja kaikki on mielenkiintoista. Sit niist jää semmoneen hirveen ... mukava olo ja just et ku ladossakin, ku siä saa tehtyä, et mä uskalsin sit kuitenkin jotain vaik mua pelotti jopa sekin silmät kiinni, et mä kompuroin siellä. (...) Niin tota, et kun niistä suoriutu niistä tehtäväst paitsi siit yhdestä. Se oli siis hirveen mielenkiintonen kokemus ja siit jäi semmonen jännä tunne, että silleen et ku mä kuitenkin jo iäkäs olen, et mitä siä kohellan kun pikkukakrut. Siitä jäi semmonen tunne, että ku olis ollu pikkulaps vähän kuitenkin ja sitten eilen mua hirvitti, mut sit ajattelin et se on aivan sama tapahtuu siä mitä vaan, et kyl mä sinne vaan menen, vaik mä ajattelin, et mä en tuu ollenkaan sinne eilen ja ihan hyvä et tulin.

Raijan puheessa kuvastuu selkeästi ero arkielämään. Kaupungissa ei oikein tapahdu mitään ja Huvituksessa puolestaan on mahdollisuus kaikenlaisen jännittävän ja mukavan kokemiseen. Omakohtainen uskaltaminen, jännittäminen, uudet kokemukset ja paluu lapsuuden muistoihin olivat tulleet seikkailutoimintojen kautta haastateltavan mieleen.

Raijan perheen kanssa olimme metsässä kävelemässä muiden harjoitteiden ohessa. Metsässä oli paljon erilaisten eläinten jälkiä. Raija kuvaa huomiotaan *situaation* muutoksesta lasten havainnoimisen kautta edeten laajempaan olosuhteiden vertailuun.

Raija: Meinaan mä ihmettelen, et se täällä piirtää kun kotona se ei suostu piirtämään. Se on hirveen huono silleen piirtämään. Riikka ny piirtelee aikansa kuluks, mut kun se Samikin piirteli niitä kettuja¹⁵, ni mä olin aika hämmentynyt, ku kotona saa oikeen maanitella et piirtäis joskus jotain. Mut

¹⁵ Katso Samin kettupiirrosta (liite 6).

emmä tiä kyllähän tää ilmapöörin tietysti, ni ku tää on niin erilainen ja vaikka niit lapsia menee ja tulee ja riidellään jotain pientä mutta on tää siihen kotioloon verrattuna ni. Se on niin levoton paikka, mis me asutaan.

Samoin kuin Sirpan tapauksessa, myös Raija esitti haastattelussa omia huomioitaan seikkailuharjoitteiden aikana esiintyneisiin poikkeuksiin liittyen. Sami kärsi jonkin verran koulukiusauksesta ja oli omiin suorituksiinsa liittyen kovin itsekriittinen ja lyhytjänteinen. Tässä tapauksessa Samin yhtäkkinen arjesta poikkeava piirtelyinnostus herätti äidin huomiota. Samoin tapahtui myös äidin kuvauksessa seikkailuladosta.

Raija: No Sami oli hirveen rohkee. Sitä, kun se yleensä on, et emmä emmä sitä enkä tätä.

Sosiaaliseen tarinavarannon suhteen Raija käyttää kappaleessa 8.2.2 esitetystä lainauksessa samantapaista rauhoittumiseen liittyvää mallitarinaa ydinkokemuksensa jäsentämiseen kuin Sirpakin. Oman tulkintani mukaan merkittävämpi esimerkki sosiaaliseen tarinavarantoon liittyen tulee esille Raijan kuvatessa suhdettaan lapsiin.

Raija: Mää kun en osaa itteeni, ni mä en oo ajatellu moneen vuoteen itteeni niin sillälaililla. Mää aat. Olkoo en minä jaksa. Kuhan niinku lasten kaa eteenpäin. Mutten tiä. Ehkä tää kevät tuo taas sitten, no nyt on jo eri mietteet. Toivottavasti kevät tuo viä enemmän. (mm) (...) Sit ei koskaa tullu mulle mieleen, et mä vien lapset johonkin hoitoon, et mä pääsen itte johonkin. (mm) Et ne on aina sitten kotona mun kans tai sitten veljellään, mut emmä niinku. Naapurit kysyy, että tuukko lapsenpiaks tai otakko, mä sanon et joo, mut ei mulle oo koskaa ittelle tullu mieleen kysyä.

Raija kertoo, kuinka hänellä ei oikein ole aikaa tai voimia liikuntaan ja itsestään huolehtimiseen. Tärkeintä on lapsista huolehtiminen. Myöhemmin Raija toi vielä voimakkaammin esille käyttämäänsä lasten eteen uhrautuminen -mallitarinaa kertoessaan oman aikansa vähyydestä.

Oman kokemukseni perusteella näen, että osa kokemuksista ja purkukeskusteluiden sisältämistä vihjeistä ja tunnelmista jäsentyy kielellisesti vasta ajan myötä osaksi sisäistä tarinaa. Myös aineisto tukee kokemustani, kuten Raijan vastauksesta kysyttäessä arviota viikosta kokonaisuudessaan näkyy. Osin seikkailuun liittyvä sisäinen tarina odottaa vielä syntymäänsä ja siten myös tästä tarinasta kertovat *kertomukset*.

Raija: Et silleen, kun se on kuitenkin että mä en kaikkee osaa viäl hahmottaa, täs vaiheessa, mä oon semmonen vähän hidasällynen. No emmä ny hidasällynen o mut. Ihan oikeesti silleen, että siis emmä voi muuta sanoo kokonaisuudessa ihan hyvä ja kiva. (mm) Koska tota mä en oo kaikkee viä itte miettiny päässäni silleen. Ku kaik, viikko on niin lyhyt aika. (mm) Kuiteskii tai viikko, viis päivää, vajaa viis päivää. Niitä tulee kaikkia sitten mieleen jälkikäteen, että ... Se on niin vaikee, oikeesti eritellä tota montaa asiaa. ... Ja pukee sit sanoiks ja tunteiks sillee erilaila.

Toisaalta kaiken ei ole tarpeenkaan jäsentyä kielellisesti. Tunteilla ja sanattomilla tuntemuksilla on seikkailussa keskeinen sija. Kaikkea kielellisesti jäsentynyttä kokemukseen liittyvää ei myöskään ole aina tarpeen, saati mahdollista, kommunikoida vaikka sillä olisikin suuri merkitys osallistujan itsensä kannalta. Käsittelin samaa aihetta jo aiemmin luvussa 3.5.6 liittyen Rennien (1994) tutkimukseen psykoterapia-asiakkaiden istuntojen aikaisten vaiettujen reflektointien merkittävydestä.

Osaltaan kertomusta tuotetaan jo seikkailun aikana. Työntekijä on dialogisessa suhteessa seikkailijoihin. Ohjaaja ja ohjattava rakentavat yhdessä kokemuksista tehtyjä tulkintoja, kuten seuraavasta lainauksesta käy ilmi.

H: Minkäslainen ilmapiiri tuolla oli tuolla ladossa siä ku oltiin seikkailemassa.

Raija: Siel oli vähän jännittynyt, mutta rauhallista sielkin oli ja semmost kuitenkin ilosta ja silleen että mukavaa. Et Riikastakin huomaa et se jännitti, kun sen jalat täräsi siitä, kun se lähti sinne mistä hypättiin se Tartsan juttu ni. Ni se oli se osuus joka mult meni kaikkein parhaiten niinku (työntekijä) sano.

H: Niin. Eikös se mennyt sitten?

Raija: Juu meni. Munkin mielestä se meni hyvin.

H: Joo. No minkälaisia ajatuksia siitä sulle tuli mieleen, ku sä siitä menit niin hyvin?

Raija: No mä ajattelin kuule, et mä en pääse siitä eteenpäin. Etten minä saa sinne roudattua, et mä oon niin painavakin mut. Sit kun viä kehuttiin, niin mulla on oikein hyvä olo.

Työntekijän antama hyvin kohdistettu myönteinen palaute vaikutti Raijan kertomukseen kokemuksesta. Hän tuo itsensä esille myönteisessä yhteydessä. Lainauksessa on myös kuvattu hyvälle seikkailulle ominaisesta itsensä ylittämisen kokemuksesta, joka on sidoksissa myös toisiin ryhmän jäseniin.

Vaikka seikkailuun liittyviä tunnekokemuksia onkin hankala pukea sanoiksi, haastattelujen pohjalta minulle muodostui kuva seikkailukokemusten helpottavan voimakkaista tunteista kertomista ja luottamuksellisen suhteen muodostumista ohjaajan ja ohjattavan välille. Raijan tapauksessa tämä tuli poikkeuksellisen selvästi esille. Keskustelimme sokkoharjoituksesta, jossa perheen lapsien piti ohjata sokaistua äitiänsä.

H: Sun olis pitäny nähdä se huoli, mikä heillä oli kun he otti sua vastaan siä. Siellä oli molemmilla käsi ojossa.

Raija: Joo, mä melkein osaan kuvitella, mutta tota.

H: Miltäs se sellanen? Kun sää kuvittelet sitä, niin mitä ajatuksia tulee mieleen?

Edellisen lainauksen pohjalta äiti päätyi kertomaan kipeimmistä tuntemuksistaan liittyen lapsen menettämiseen. Aihe ei sinällään suoraan kuulunut haastatteluun. Mielestäni aiheen

esille nouseminen kuitenkin kertoo jotakin olennaista seikkailun kyvystä saattaa ihmisiä tärkeiden tunteidensa äärelle. Kerrottuaan asiasta Raija oli helpottuneen ja rauhallisen oloinen. Vastaavaa kertomuksen ”itsensä ruokkimista” tapahtui myös muiden haastatteluiden kanssa.

Sisäisen tarinan ja edellä esitetyn sosiaaliseen tarinavarantoon ja lasten eteen uhrautuminen –mallitarinaan liittyneen esimerkin ero ei ole selvä. Seuraavassa lainauksessa Raija kertoo oivalluksestaan liittyen aikansa ja energiansa käyttämisestä lapsista huolehtimiseen.

Raija: (...) koko ajan mä pelkään, et niille sattuu jotain, mä olen varottelemassa ja kieltämässä, kauheen huolissani ... Mut ton perusteella ei mun tarvisi olla niin paljon niinku mä olen. Et sen puoleen mä huomasin itessäni, että aika paljon turhaan kieltelen.

H: Mikäs sen sai sitten aikaan?

Raija: No se, kun ei tarvinnut. Ne teki vaikka mitä ja mä en koko ajan höpöttänytkään, että älä tee sitä älä älä älä älä, niinku kotona. Siis Samin ei tarte ku ajaa pyörällä vähän lujempaa, ni mä oon ikkunassa kailoomassa, että älä aja niin lujaa. (mm) Se on semmosta, siit on tullu ehkä tapakin. Ja sitten, kun meillä käy niin paljon näitä Markon ja Jaakon [vanhempien poikien] kavereita tai entisiä liikkakavereita ja kavereita, joilla on lapsia, pieniä, joita vielä neuvoa ja kieltää, niin se voi olla ettei siitä pääse ikinä eroon, kun aina on jotain pikkasia, kelle pitää yrittää, ettei saa tehdä näin että tekisit näin. Ja sitten vaan käyttäytyy noitakin kohtaan, niiku ne olis pieniä, ettei ne viel osaa mitää ja sit se. Niihin voi luottaa tosiaan näköjään silleen, että ei ne kohella. Et aika rauhallisesti ne ottaa kuitenkin tommosetkin asiat.

Tässä otteessa äiti kertoo kieltämisen tulleen tavaksi. Lasten eteen uhrautuminen on kulttuurisesti hyväksytty mallitarina, joka on helppo omaksua osaksi sisäistä tarinaa. On helppoa ajatella, että lasten eteen uhrautuminen on pelkästään hyvä asia. Raijan tapauksessa tällaisen mallitarinan soveltaminen ja siihen liittyvä itsensä laiminlyönti oli voinut olla osaltaan johtamassa hänen oman kuntonsa huonontumiseen ja mahdollisesti myös osasyys alkoholin käyttöön. Lasten toiminnan seuraaminen harjoitteissa ja sen suhteuttaminen omaan toimintaan antoi asiaan uutta näkökulmaa ja auttoi laajentamaan aikaisempaa näkemystä. Ehkäpä uhrautuminen ei olekaan tarpeellista siinä määrin kuin äiti oli aiemmin ajatellut ja itseän panostaminen myös lasten etujen mukaista. Tarkasteltaessa alkuperäisiä tavoitteita näyttäisikin siltä, että Raija ei kaipaakaan niinkään vanhemmuuden tukemista *lasten eteen uhrautuminen* -mallitarinan puitteissa, vaan pikemminkin hyvä vanhemmuus Raijan kohdalla voisikin löytyä paradoksaalisesti hyvin suunnatusta lisäannoksesta ”itsekkyyttä” lasten suhteen. Kuukausi haastattelun jälkeen lähettämässään

kirjeessä Raija kiittelee ihanasta viikosta. Mitään varsinaisesti uutta kirjeestä ei kuitenkaan tullut esille.

8.3.3 Seikkailu ja sisäinen tarina

”Sisäinen tarina voidaan nähdä systeemiseksi kokonaisuudeksi, joka yhdistää eri tasoisia ja luonteisia prosesseja yhtenäiseksi ”korkeamman tason” merkitysjärjestelmäksi. Systeemisyyden ajatus merkitsee, että muutos jossakin sisäisen tarinan osassa saattaa sysätä koko merkitysjärjestelmän muutoksen tilaan.” (Hänninen 2000, 71.)

Toivon, että edellä käsitellyt Sirpan ja Raijan tapaukset ovat auttaneet lisäämään ymmärrystä siitä, mihin seikkailun mahdollinen vaikuttavuus perustuu. Seikkailulla on vahva liittymäpinta tarinallisen kiertokulun teoriaan. Muutos sisäisessä tarinassa tulee mahdolliseksi kiertokulun teorian osasten muuntumisen kautta. Sekä Sirpan että Raijan tapauksissa ongelmalliseksi koettuun tilanteeseen ja sen ratkaisuun liittyvä oivallus löytyi aivan eri suunnasta kuin heidän aiemmin yrittämänsä tapa päästä tyydyttävään elämäntilanteeseen. Sirpan tapauksessa rajojen lisäämisen sijaan esille tuli hallittu rajojen höllentäminen. Raija puolestaan oivalsi lastensa neuvokkaan toimimisen ja oman osallistumisensa kautta uhrautumistarinan suhteellisuuden. Omasta kunnosta huolehtiminen voisi olla lastenkin kannalta parempi vaihtoehto. Etenkin, kun he todistettavasti näkyivät toimivan vastuullisesti ilman jatkuvaa kontrolliakin. Molemmissa tapauksissa alkuperäisen kasvatukseen liittyvän sisäisen tarinan perustana olevan mallitarinan suhteellisuuden ja aukkojen oivaltaminen loi mahdollisuuden sisäisen tarinan muuntumiselle. Seikkailun keskeinen voima näyttäisikin olevan luoda mahdollisuuksia löytää uusia, luovia näkökulmia ja oivalluksia ongelmallisiksi koettuihin elämäntilanteisiin ja näin edistää tarinallisen kuntoutumisen prosessia.

9. Oikeilla jäljillä

Työssäni olen tuonut esille voimavarasuuntautuneen kuntoutuksellisen seikkailun tausta-ajatuksia ja rakennusaineiksia Huvituksessa sovelletun työtavan ja omien näkemysteni pohjalta. Tämän lisäksi olen eritellyt tarinallisen lähestymistavan yhteyksiä seikkailuun ja toisaalta myös sen tarjoamia mahdollisuuksia ymmärtää ja jäsentää seikkailun kokonaisuutta. Empiirisen osion kautta olen puolestaan pyrkinyt tekemään esitettyjen tausta-ajatusten suhdetta käytäntöön helpommin ymmärrettäväksi. Työni aihepiiri on

kuvion 1 mukaisesti laaja yhdistäessään aineksia seikkailukasvatuksen perinteestä, voimavarasuuntautuneesta kuntoutustyöstä ja tarinallisesta lähestymistavasta. Siten on väistämätöntä, että otetta ja käsittelyn syvyyttä on täytynyt rajata monessa kohdassa. Aiheen kannalta en ole kuitenkaan katsonut hyväksi vaihtoehdoksi jättää pois mitään työssä käsiteltyä aihealuetta. Seikkailusta kuntoutuksellisessa ja terapeuttisessa mielessä on kirjoitettu suomeksi kovin vähän. Tämä on keskeinen syy siihen, minkä takia kuntoutuksellisen seikkailun tausta-ajatuksia on esitelty tässä työssä melko laajasti.

Olen tuonut esille tarinallista näkökulmaa ja erityisesti soveltanut tarinallisen kiertokulun teoriaa seikkailun jäsentämiseen ja esittänyt, miten seikkailuun liittyvää vaikuttavuutta voi ymmärtää kyseisen teorian kautta. Hännisen mukaan ”... sisäisen tarinan muutoksessa on kyse hyvin syvälle käyvästä prosessista, se ei tapahdu nopeasti eikä pelkästään tietoisena uudelleen kirjoittamisena. Viime kädessä on kyse muutoksesta ”sydämessä” eikä vain ”päässä”.” (Hänninen 2000, 71) Seikkailukasvatuksen perinteessä on puolestaan pitkään esiintynyt metafora toimimisesta pään (ajattelu ja järki), sydämen (tunteet) ja käden (toimiminen) kautta (ks. esim. Karppinen 1998). Mielestäni tämä on keskeinen analogia tarinallisen ja seikkailullisen lähestymistavan välillä. Molempia yhdistää pyrkimys kokonaisvaltaiseen, erottelujen sijaan siltoja rakentavaan ajatteluun.

Siltoja rakentavaan ja moninaisuutta kunnioittavaan ajatteluun liittyy myös Pirjo Kuitusen esittämä kritiikki kuntoutuksen taustaoletuksena toimivaa kriisimallia kohtaan. Usein vakavasti sairastuneiden oletetaan automaattisesti olevan kriisissä. Vastapainoksi kriisiajattelulle hän ehdottaa tarina-metaforan valossa kuntoutuksen tavoitteeksi myös muut kuin kriisikeskeiset taustaoletukset suvaitsevaa mallia: ”Sopeutumisvalmennuksen tavoite tarinalähestymistavassa olisi tuottaa sairastuneiden ja heidän omaistensa tarinavarantoon lisää selviytymistarinoita sekä sairaudesta paranemisesta, sairauden tai vamman kanssa elämisestä että kuolemisen.” (Kuitunen 1998, 86.) Samoin seikkailun osana kuntoutustyötä on tarkoitus tuottaa voimavaroihin ja selviytymiseen ja oman itsensä hyväksymiseen liittyviä tarinoita osaksi omaa henkilökohtaista tarinavarantoa. Ongelmakeskeisestä näkemyksestä syntyy helposti ongelmakeskeisiä tavoitteita ja ratkaisumalleja. Tarinallisesta näkökulmasta käsin ja Petri Arvilommia mukailien kuntoutuksellisen seikkailun tarkoitus ei olekaan suoraan ratkaista ongelmia, vaan pikemminkin auttaa ihmisiä tuomaan esille ja vahvistamaan sellaisia tarinoita, jotka eivät tue tai ylläpidä ongelmia. Luoduissa uusissa tarinoissa ihmiset voivat elää uusia mielikuvia

itsestään, ja saada uusia mahdollisuuksia ihmissuhteisiinsa ja nähdä tulevaisuutensa uudessa valossa. (Arvilommi 1998, 5.) Huvituksen seikkailunäkemyistä yhdistää Kuitusen ajatuksiin myös kuntoutujien omien tulkintojen ja selitysmallien kunnioittaminen. Ajatus täsmäseikkailusta, tarkkojen syy-seuraussuhteiden liittämistä seikkailuharjoitteisiin, on yhtä toimimatonta kuin Kuitusen kritisoima ajatus, jonka mukaan kuntoutukseen tulijat olisivat jotenkin automaattisesti kriisissä.

Edelleen samaan aihepiiriin liittyen Hännisen ja Valkosen mukaan ”kuntoutustoiminnan ei ole välttämätöntä kannustaa asiakasta loogisen, aukottoman ja tavoitteellisen elämäntarinan luomiseen, vaan perustellumpaa voi usein olla tukea häntä hyväksymään elämäntarinansa moniselitteisyys ja avoimuus sekä rohkaista häntä astumaan hämärämpien, selittämättömien ja irrationalisempien tarinoiden maailmaan.” (Hänninen & Valkonen 1998, 15) Seikkailu kokonaisvaltaisena ja mystisenäkin kokemuksena, jollainen seikkailu parhaimmillaan on, on mielestäni omimmillaan virittäessään asiakkaiden tarinallista mielikuvitusta ja siten toteuttaessaan edellisessä lainauksessa kuvattua pyrkimystä. Ohjaajan kannalta irrationalisuuden ajatus edellyttää nöyryyttä omien tulkintojensa suhteen. Seikkailun merkitys ja ydinkokemus liittyy usein asiakkaan tulkinnassa eri asiaan kuin, mitä ohjaaja on saattanut odottaa. Tämä oli nähtävissä myös työni aineistossa. Seikkailun keskeinen vahvuus liittyykin juuri kykyyn tehdä omakohtaisen ymmärrettäviksi uusia, tuoreista näkökulmista ponnistavia ratkaisumahdollisuuksia.

Seikkailu on sukua leikille. Nykyaikana aikuisilta ihmisiltä on leikkiminen kiellettyä ja jos ei nyt suorastaan kiellettyä, niin paheksuttavaa usein kuitenkin. On esitetty, että hyväksytyyn leikkimisen vähyys olisi yksi syy lisääntyneisiin mielenterveyden ongelmiin. (Riikonen & al. 1998.) Rationaalisesta ylisuorittamisesta on tullut normi. Jos joku sanoo, että hänellä ei ole kiirettä ja että töitä on juuri sopivasti, häntä pidetään helposti laiskana. Seikkailua voisikin kutsua haastavaksi, laillistetuksi leikiksi, jossa myös aikuisilla on lupa irtaantua arkea usein liiaksikin jäsentävistä ”järjen vaatimuksista”. Merkkinä suorituskeskeisestä ajattelusta voidaan pitää mielestäni myös sitä, mitä on tapahtunut sankaritarinoille. Viittasin tähän aineiston analyysin yhteydessä Hollywood syndrooman -käsitteellä. Nykyajalle tuntuu olevan ominaista, että sankarin on oltava sankari koko ajan. Sankaritarinaan jotenkin liitetään, myös talouselämästä tuttu, ainakin itsestäni mahdottomalta tuntuva ajatus jatkuvasta kasvusta – mihin se johtaa? Samaten Hollywoodin

uusille toiminta- ja seikkailuelokuville on usein tyypillistä jatkuva juoksu koitoksesta koitokseen juonen syvyyden kustannuksella. Elävän elämän sankarille, myös kuntoutuksellisessa seikkailussa, on erittäin tärkeää antaa mahdollisuus toisinaan hieman pysähtyä ja ihmetellä asioita. Epäonnistumisen ja sen, ettei uskalla tehdä jotain asiaa ei tarvitse tehdä suurta lommoa sankaruuteen, vaan päinvastoin tarinan juonesta voi tulla mielenkiintoisempi, syvempi ja opettavaisempi ilmapiirin salliessa tällaisten usein negatiivisiksi miellettyjen seikkojen turvallisen kokemisen.

”Mikään tapahtuma ei ole itsessään dramaattinen ilman yhteyttä kontekstiinsa.” (Gergen 1997, 197)

Seikkailu on kokonaisvaltainen kokemus. Tästä seuraa se, että seikkailun tutkimiseen ja hahmottamiseen käytettyjen menetelmien ja tutkimusasetteen täytyy myös olla kokonaisvaltaisia ja avoimia. Seikkailun moninaisuuden kunnioittaminen on asettanut tutkimukselle omat haasteensa. Tähän liittyen on vaarana, että kirjoitettu sana jotenkin vie parhaan terän kuvatuilta kokemuksilta. Elävän kosketuksen säilyttäminen kontekstiin nähden on hankalaa. Alun perin tarkoitukseni oli lähestyä aihetta vielä monipuolisemmin. Tutkittavaa ja tarkasteltavaa jäi paljon tämän työn ulkopuolelle. Toivon kuitenkin, että olen saanut välitettyä tässä tutkielmassa jotakin siitä taiaista, joka seikkailukokemuksiin parhaimmillaan vahvasti kuuluu. Samalla toivon, että olen saanut tuotua lisävalaistusta niihin seikkoihin, joihin seikkailun taika ja vetovoima osiltaan perustuu.

Seikkailun kokonaisvaltaisuuteen ovat liittyneet myös työn toteuttamisen keskeiset ongelmat. Teoreettisen jakson suhteen koin kovin hankalaksi säilyttää kokonaisuuden yhtenäisenä ja samalla käsitellä ja kehittää riittävän monipuolisesti aiheeseen liittyviä tausta-ajatuksia. Empiirisen osuuden aineistonkeruuvaiheeseen heijastui sama problematiikka. Miten rajata ja teemoittaa haastattelua, kun Huvituksen seikkailuun oleellisesti kuuluu ajatus, jonka mukaan ohjaaja ei voi, eikä tulekaan, tietää etukäteen, mikä kokemus muodostuu merkittäväksi osallistujien mielestä? Tässä kohtaa koin, että narratiivisen haastattelun soveltaminen väljästi teemoiteltuna toimi hyvin ja seikkailun hengen mukaisesti. Pohdin myös, kuinka mielekästä oli haastatella osallistujia heti jakson jälkeen. Itselleni tuli mieleen ajatus, että osa tarinoista oli vasta syntymässä, kun haastattelin osallistujia. Käytännön kannalta muunlainen haastattelujärjestely olisi kuitenkin muodostunut turhan mutkikkaaksi osallistujien asuessa eri puolilla Suomea. Olisin myös halunnut tuoda esille lasten, isien ja koko perheen ääntä tässä tutkimuksessa

toteutunutta selvemmin. Omat rajalliset resurssini ja jo nykyisellään verrattain laajaksi turvonnut aiheen käsittely mielessäni, tein kuitenkin tietoisesti valinnan rajata kysymysten käsittelyä melko tiukalla kädellä keskittyen ensisijaisesti teoreettisesti kaikkein mielenkiintoisimpaan: toimivaan käytäntöön (vrt Eskola 1997).

Työssäni on tietoisesti vahvasti läsnä oma ääneni. Siten tutkimusta ei voi pitää kovin objektiivisena. Seikkailun kokeminen on aina vahvasti sidoksissa kokijaan ja kontekstiin. Tätä ajatusta vasten olen katsonut subjektiivisen näkökulman parhaaksi vaihtoehdoksi käsitellessäni aihetta. Seikkailuun liittyvien ilmiöiden ja tausta-ajatuksien ja niihin liittyvän tilanteisuuden ajatuksen ymmärtäminen tekee mielestäni kovin suureen yleistettävyyteen ja objektiivisuuteen pyrkimisen mahdottomaksi. Paremminkin lähtökohtanani on ollut seikkailun tausta-ajatusten kuvaaminen sitominen ja laajentaminen omaan näkökulmaani tukeutuen ja pyrkimys lisätä empirian ja yksittäisluontoisten tapauksien kautta ymmärrystä liittyen seikkailun käyttöön osana voimavarasuuntautunutta kuntoutustyötä.

Luonnollisesti seikkailullisen kuntoutustyön aikaan saamien muutosten pitempiaikainen seuranta tutkimus ja jatkohaastattelut olisivat hyödyllisiä. Tämän tutkimuksen puitteissa ei kuitenkaan tällaista seuranta ollut mahdollista järjestää. Aikuisten ja lasten, tai laajemmin ajateltuna selkeän heterogeenisen ryhmän, seikkailun yhteensovittaminen on keskeinen haaste seikkailutoiminnan kehittämiseksi. Miten voidaan taata aito seikkailukokemus kaikille ryhmän jäsenille? Aikuisten, etenkin miehistä muodostuvien terapeuttisävyisten seikkailuryhmien toiminnan kehittäminen ja tutkiminen on myös mielenkiintoinen aihealue. Nykyisessä työssäni olen saanut hyviä kokemuksia seikkailun käytöstä osana mielenterveyskuntoutujien miestenryhmätoimintaa. Ylipäätään seikkailun soveltaminen uusissa yhteyksissä on mielestäni alue, jolla on paljon mahdollisuuksia.

Jatkon kannalta olisi myös mielenkiintoista ja haastavaa lähteä tutkimaan, miten yhteinen voimakas kokemus luo perustaa ryhmäkeskusteluille. Jos ei ole itse ollut paikalla tai jos kokemusta kuvailee ulkopuoliselle, tulee helposti tunne, että asiaa ei oikein tunnu saavan välitettyä sellaisena kuin sen on itse kokenut ryhmän kanssa. Yhteinen kokemus voidaan nähdä edellytyksenä keskustelun ymmärtämiselle ”syvemmillä tasolla”. Vygotski (1971) on puhunut taideteosten kokemisen yhteydessä tekijän mielen välittymisestä teoksesta katsojaan. Samoin Crites (1997) on todennut todellisuuden syvempiä tasoja kuvaavien pyhien tarinoiden suhteen, että jokainen vakava yritys kuvata tällaista pyhää tarinaa

kielellisesti synnyttää runoutta. Kokemuksen kuvaaminen suorasanaisesti on ongelmallista. Oman kokemukseni mukaan voimakas yhteinen kokemus auttaa ylittämään tämän ongelman ja saa aikaa eräänlaisen ”tarinallisen esiyymmärryksen”, josta käsin puutteellinenkin kertomus tulee ymmärrettäväksi ja kertojan mieli välittyy kuulijoille helpommin. Sanattoman kokemuksen muuntuminen yksityisen ja yhteisen merkityksenannon kautta sanalliseen ja kerrottuun muotoon olisi tutkimuksen kohteena haastava, mutta kiinnostava alue.

Lopuksi haluan vielä esittää ajatusleikin seikkailun soveltamisesta. Koko elämää voi ajatella seikkailuna ja seikkailua siten elämänasenteena. Ajatellaanpa hetken, että elämä tapahtumineen asetettaisiin aiemmin luvussa 4.4.1 käsiteltyyn Mortlockin malliin, jolla kuvataan tapaa hahmottaa seikkailuharjoitteen haastavuutta. Käytän esimerkkinä omaa elämääni. Elämäni jatkuessa pidempään leikin alueella asiat saattavat helposti alkaa tuntua pitkästyttäviltä. Oma viimeaikainen elämäntilanteeni, jossa yhteen sovitettavana on ollut työ, lapsen tulo perheeseen ja gradun kirjoittaminen, on kaikkine kiireineen toisinaan tuntunut jopa hieman epäseikkailulta. Toisaalta taas keväällä tapahtunut oman lapsen syntymä ja tuleva valmiin gradun tarkastettavaksi jättäminen ovat epäilemättä ikimuistoisia kokemuksia ja siten rinnastettavissa Mortlockin mallin huippuseikkailun tasoon. Hyvä elämä voisikin näyttäytyä sellaisena, jossa on sopivassa suhteessa aineksia kaikilta mallin tasoilta siten, että pääpaino olisi seikkailun tasolla. Haasteet näyttäytyvät oikein mitoitettuina myönteisinä mahdollisuuksina, portteina uusiin kokemuksiin ja oivalluksiin. Matka oivallusten jäljillä jatkuu sinä kaikkein tärkeimpänä matkana - matkana sisimpään.

10. Lähteet

- Aalto, M. (1997) *Seikkailukokemusten purku ja prosessointi*. Ryttylä: My Generation Ky.
- Aalto, M. (1998) *Seikkailua ja psyykkistä turvallisuutta*. *Seikkailukasvatus* 1/98, 6-7, 15.
- Arvilommi, P. (1998) *Narratiivinen terapia*. *Perheterapia* 2/98, 4-35.
- Berg, I. K. (1991) *Perhekeskeisen työn opas: Käytännön vihjeitä lastensuojeluun*. Helsinki: MLL.
- Berger, P & Luckmann, T. (1966) *The Social Construction of Reality. A Treatise in the Sociology of Knowledge*. Lontoo: Penguin Books.
- Bruner, J. (1986) *Actual Minds, Possible Worlds*. Cambridge: Ma Harvard University Press.
- Buber, M. (1995) *Minä ja Sinä*. Juva: WSOY
- Caven, S. & Piha, J. (1995) *Seikkailutoiminta käytöshäiriöisten lasten psykiatrisessa hoidossa*. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 3/1995. Helsinki: Painatuskeskus Oy.
- Caven, S. (1998) *Terapeuttinen seikkailu*. Kirjassa Caven, S. (toim.) *Seikkailun mahdollisuus*. Helsinki: Kansalaiskasvatuksen keskus r.y.
- Clarke, H. (1998) *Keinot ja päämäärät seikkailukasvatuksessa*. Kirjassa Lehtonen, T. (toim.): *Elämän seikkailu*. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.
- Crites, S. (1997) *The Narrative Quality of Experience*. Kirjassa L. Hinchman & S. Hinchman (toim.): *Memory, identity, community. The Idea of Narrative in the Human Sciences*. Albany: SUNY.
- Crossley, M. L. (2000) *Introducing Narrative Psychology. Self, Trauma and the Construction of Meaning*. Buckingham: Open University Press.
- Csikszentmihalyi, M. (1991) *Flow – The Psychology of Optimal Experience*. New York: Harper Perennial.
- de Shazer, S. (1995) *Ratkaisevat erot*. Jyväskylä: Vastapaino.
- Eskola, A. (1997) *Jäähyväisluentoja*. Helsinki: Hanki ja Jää.
- Frye, N. (1957) *Anatomy of Criticism*. Princeton: Princeton University Press.
- Furman, B & Ahola, T. (1998) *Taskuvarkaat nudistileirillä. Kumous terapiamaailmassa*. Helsinki: ai-ai.

Gass, M. (1993) *Foundations of Adventure Therapy*. Kirjassa Gass M. A. (toim.): *Adventure Therapy: Therapeutic Applications of Adventure Programming*. Iowa: Kendal/Hunt Publishing Company.

Gergen, K. (1997) *Realities and Relationships. Soundings in Social Construction*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.

Gillis, H. L. (1993) *Annotated Bibliography for the Therapeutic Uses of Adventure-Challenge-Outdoor-Wilderness: Theory and Research*. Kirjassa Gass M. A. (toim.): *Adventure Therapy: Therapeutic Applications of Adventure Programming*. Iowa: Kendal/Hunt Publishing Company.

Gillis, H. L. (1995) *If I Conduct Outdoor Pursuits with Clinical Populations, Am I An Adventure Therapist?* *Journal of Leisurability* 22:2. Nähtävänä myös osoitteessa <http://www.lin.ca/resource/html/Vol22/v22n2a2.htm> (luettu 25.3.2004).

Helkama, K. & Myllyniemi, R. & Liebkind, K. (1998) *Johdatus sosiaalipsykologiaan*. Helsinki: Edita.

Hirsjärvi, S. & Hurme H. (1995) *Teemahaastattelu*. Helsinki: Gaudeamus.

Hirsjärvi, S. & Hurme H. (2001) *Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Yliopistopaino.

Holstein, J. A. & Gubrium, J. F. (1995) *The Active Interview*. Lontoo: Sage Publications.

Hurtig, J. (1999) *Huvitusta, hyvitystä vai hyödyllistä? Lastensuojellisen perhekuntoutuksen arviointia*. Rovaniemi: Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja. B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä. 30.

Hyvärinen, M (1994) *Viimeiset taistot*. Väitöskirja, Tampereen yliopisto. Tampere: Vastapaino.

Hyvärinen, M (1998) Lukemisen neljä käännettä. Kirjassa Hyvärinen M. & Peltonen E. & Vilkkonen A. (toim.): *Liikkuvat erot – Sukupuoli elämäkertatutkimuksessa*. Tampere: Vastapaino.

Hänninen, V. (2000) *Sisäinen tarina, elämä ja muutos*. Acta Universitatis Tamperensis 696. Tampere: Tampereen yliopisto.

Hänninen, V. (2001) Lev Semjonovitš Vygotski, Tietoisuuden kulttuurihistoriallinen kehitys. Kirjassa Hänninen, V. & Partanen, J. & Ylijoki, O-H. (toim.): *Sosiaalipsykologian suunnannäyttäjät*. Tampere: Vastapaino.

Hänninen, V. & Valkonen, J. (1998) *Tarinat, sairaudet ja kuntoutuminen*. Kirjassa Hänninen, V. & Valkonen, J. (toim.): *Kunnon tarinoita. Tarinallinen näkökulma kuntoutukseen*. Kuntoutussäätiön tutkimuksia 59/98. Helsinki: Kuntoutussäätiö.

Johnson, D. W. & Johnson, F.P. (2002) *Joining together: Group Theory and Group Skills*. Boston: Pearson Allyn & Bacon.

- Karppinen, S. (1998) *Elämyspedagoginen näkemys erityisopetuksessa*. Elämyspedagogiikan opetuskokeilu oululaisessa Kajaanintullin erityiskoulussa. Lisensiaatintyö, Oulun yliopisto.
- Katajainen, A. (1998a) Ratkaisukeskeinen tavoitekeskustelu narratiivisin keinoin. Kirjassa Antti Mattila (toim.): *Voimavarat, ratkaisut ja tarinat*. Helsinki: Kuntoutussäätiö.
- Katajainen, A. (1998b) Kokemuksia ratkaisukeskeisistä narratiivisista keinoista. Kirjassa Hänninen, V. & Valkonen, J. (toim.): *Kunnon tarinoita. Tarinallinen näkökulma kuntoutukseen*. Kuntoutussäätiön tutkimuksia 59/98. Helsinki: Kuntoutussäätiö.
- Klemola, T. (1998) *Ruumis liikkuu - liikkuuko henki? Liikunnan projektien fenomenologinen tarkastelu*. Väitöskirja, Filosofisia tutkimuksia Tampereen yliopistosta Vol 66. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Korpela, K. & Päivänen, J. & Sairinen, R. & Tienari, S. & Wallenius, M. & Wiik, M. (2001) *Melukylä vai mansikkapaikka? : asukkaiden ja asiantuntijoiden näkemyksiä asuinalueiden terveellisyydestä*. Helsinki: Ympäristöministeriö.
- Koski-Jännes, A. & Hänninen V. (1998) Dialogiset prosessit ja riippuvuudesta vapautuminen. Kirjassa Lahikainen, A-R. & Backman, A-M. (toim.): *Sosiaalinen vuorovaikutus*. Helsinki: Otava.
- Kuitunen, P. (1998) ”Ei elämä mee silleen!” Kuntoutumisen kriisimalli sopeutumisvalmennuksessa. Kirjassa Hänninen, V. & Valkonen, J. (toim.): *Kunnon tarinoita. Tarinallinen näkökulma kuntoutukseen*. Kuntoutussäätiön tutkimuksia 59/98. Helsinki: Kuntoutussäätiö.
- Lehtinen, J. (2004) *Viimeiset kuukkelit toivat keihäänheittäjälle kultaa*. Aamulehti 27.2.2004, B29.
- Lehtonen, K. (toim.) (1989) *Musiikki terveyden edistäjänä*. Juva: WSOY.
- Lehtonen, T. (1998) Kunnioittava kohtaaminen elämyspedagogisessa työssä. Kirjassa Lehtonen, T. (toim.): *Elämän seikkailu*. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.
- Lehtonen, T. (1999a) *Turvallisuus on ammatillisen koulutuksen perusta*. Seikkailukasvatus 1/99, 8-9.
- Lehtonen, T. (1999b) *Flow Ropes – matalilla köysillä pääsee pitkälle*. Seikkailukasvatus 3/99, 12-13.
- Linnossuo, O. (1998) *Tutkimuskatsaus seikkailukasvatusinterventioiden vaikuttavuudesta*. Tieto kierto -monistesarja 10/1998. Helsinki: Stakes
- Lipponen, K. (1998) Yhteistyön luominen asiakastyössä. Kirjassa Antti Mattila (toim.): *Voimavarat, ratkaisut ja tarinat*. Helsinki: Kuntoutussäätiö.

- Löfblom, K. (1995) *Seikkailutoiminnan kasvatuksellisuus – Mikä tekee seikkailusta kasvatuksellista?* Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma, Turun yliopisto.
- McAdams, D. (1993) *The Stories We Live By – Personal Myths and the Making of the Self*. New York: The Guilford Press.
- McLeod, J. (1997) *Narrative and Psychotherapy*. London, Sage.
- Miles, J. (1993) Wilderness as healing place. Kirjassa Gass M. A. (toim.): *Adventure Therapy: Therapeutic Applications of Adventure Programming*. Iowa: Kendall/Hunt Publishing Company.
- Mortlock, C. (1984) *Adventure alternative*. Milnthorpe Cumbria: Cicerone Press.
- Mortlock, C. (2001) *Beyond Adventure*. Milnthorpe Cumbria: Cicerone Press.
- Murray, K. (1989) The Construction of Identity in the Narratives of Romance and Comedy. Kirjassa Shotter, J. & Gergen, K. (toim.): *Texts of Identity*. London: Sage.
- Neill, J. T. (2003a). *Reviewing and benchmarking adventure therapy outcomes: Applications of meta-analysis*. Journal of Experiential Education, 25:3, 316-321.
- Neill, J. T. (2003b) *Adventure Therapy - Definitions*
<http://www.wilderdom.com/adventuretherapy/adventuretherapydefinitions.html>
- Niemistö, R. (2002) *Ryhmän luovuus ja kehitysehdot*. Helsinki: Helsingin yliopiston Palmenia-kustannus.
- Nochis, A. (1999). *Toiminnalliset menetelmät ja voimavarasuuntautunut työote kuntoutuksessa*. Kuntoutus 2/1999, 22-31.
- O'Hanlon, W. & Weiner-Davis, M. (1990) *Ratkaisut löytyvät. Psykoterapian uusi suunta*. Helsinki: Tammi
- Pasanen, T. (1999) Elämyspedagogiikasta ja terapiasta käytöshäiriön hoidossa. Kirjassa Tervonen-Arnkil, K. (toim.): *Vaikeahoitoisten lasten ja nuorten hoitomenetelmiä lastensuojelulaitoksissa*. Saarijärvi: Lastensuojelun Keskusliitto.
- Pohjolainen, T. (2004) *Onko tieteellistä näyttöä kuntoutuksen vaikuttavuudesta?* Kuntoutus 1/2004.
- Rajaorko, K. & Virtanen, V-M (1998) Seikkailun ja elämyspedagogiikan käyttö nuorten elämän hallinnan parantamiseksi. Kirjassa Enqvist, A. & Onttonen, J. (toim.): *Mitä se meille kuuluu mitä me tehdään?: Omaura -syrjäytymisen ehkäisyä koulussa ja koulutuksessa*. Helsinki: MLL ry, Omaura ry.
- Rajaorko, K. (2002) *"Oli pakko tehdä, kun ei pakotettu" – seikkailu kasvatuksen ja kuntoutuksen välineenä*. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma, Turun yliopisto.

Rennie, D. (1994) *Storytelling in psychotherapy: the client's subjective experience* *Psychotherapy*, 31:2.

Riesmann, C. (1993) *Narrative Analysis*. Lontoo: Sage Publications.

Riikonen, E & Vataja, S. & Makkonen, M. (1998) Kuntoutus ja arkielämän taide: kertomuksellinen ajattelu, vakava leikki ja poeettiset asiakastyön mallit. Kirjassa Hänninen, V. & Valkonen, J. (toim.): *Kunnon tarinoita. Tarinallinen näkökulma kuntoutukseen*. Kuntoutussäätiön tutkimuksia 59/98. Helsinki: Kuntoutussäätiö.

Sarbin, T. (1986) Narrative as a root metaphor for psychology. Kirjassa Sarbin, T. (toim.): *Narrative Psychology – The Storied Nature of Human Conduct*. New York: Praeger Publishers.

Scheibe, A. E. (1986) Self-Narratives and Adventure. Kirjassa Sarbin, T. (toim.): *Narrative Psychology – The Storied Nature of Human Conduct*. New York: Praeger Publishers.

Schoel, J. & Prouty, D. & Radcliffe, P. (1989) *Islands of Healing. A Guide to Adventure Based Counseling*. Hamilton: Project Adventure.

Sikkelä, R. (2001) *Merkittävät oppimiskokemukset seikkailukasvatuksessa*. Nuorisotutkimus 3/2001, 24-32.

Telemäki, M. (1998a) *Johdatus seikkailukasvatuksen teoriaan*. Oulun yliopiston Kajaanin opettajakoulutuslaitoksen julkaisuja. Sarja B: Opetusmonisteita ja selosteita 11/1998.

Telemäki, M. (1998b) Kurt Hahn ja elämyspedagogiikka. Kirjassa Lehtonen, T. (toim.): *Elämän seikkailu*. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.

Telemäki, M. & Bowles, S. (2001) *Seikkailukasvatuksen teoria ja käytäntö, Osa I*. Oulun yliopiston Kajaanin opettajakoulutuslaitoksen julkaisuja. Sarja B: Opetusmonisteita ja selosteita 11/1998.

Ulrich, R. S. (1984) *View Through a Window May Influence Recovery from Surgery*. *Science* vol. 224, s. 420-421.

Vataja, S. (1998) VAK-Projektin tarina. Kirjassa Antti Mattila (toim.): *Voimavarat, ratkaisut ja tarinat*. Helsinki: Kuntoutussäätiö.

Virtanen, V-M. (1998) Seikkailusta ratkaisu – ratkaisusta seikkailu. Kirjassa Lehtonen, T. (toim.): *Elämän seikkailu*. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.

Virtanen, V-M. & Mäkilä, M. (2000) *Seikkailusta ratkaisu – ratkaisusta seikkailu*. *Ratkeslehti* 2/2000, s. 18-23.

Vygotski, L. S. (1971) *The Psychology of Art*. Lontoo: M.I.T. Press.

Vygotski, L. S. (1982) *Ajattelu ja kieli*. Espoo: Weilin+Göös.

White, M. & Epston, D. (1990) *Narrative Means to Therapeutic Ends*. New York & London: WW Norton & Company.

Ylijoki, O-H. (1998) Graduntekijän häpeä ja kunnia: Emootiot identiteetti projekteissa. Kirjassa Lahikainen, A-R. & Backman, A-M. (toim.): *Sosiaalinen vuorovaikutus*. Helsinki: Otava.

Internetlähteet:

Avartti – Nuoret sen tekevät! <http://www.avartti.fi> (luettu 2.5.2004).

Bowles, S. (2002) *Finland Needs an Independent Name and Telephone Number!* <http://www.siuro.net/seikkailu/artikkelit.htm#steve> (luettu 30.7.2004).

Huvitus (2004) Huvituksen internetsivut http://www.lastenkuntoutus.net/palveluyksikot/kuntoutus-ja_kehittamiskeskus_h/.

Itin, C. (2002) *Definition of Adventure-Based Practice and Related Terms*. http://www.geocities.com/dr_adventure/def.html (luettu 24.3.2004).

Karppinen, S. (2000) *Syrjäytymisen ennaltaehkäisyä ala-asteen erityisopetuksessa*. <http://www.alli.fi/nuorisotutkimus/tuhti/julkaisut/karppinen.htm> (luettu 17.3.2004).

Malmiryhmä, http://www.hel.fi/sosv/koike/malmin_toimintakeskus/malmiryhma.htm (luettu 12.4.2004).

Outward Bound International, internet-sivusto. <http://www.outwardbound.net> (luettu 2.5.2004).

Outward Bound research (2004) http://www.outward-bound.org/staff_sub2_research.htm (luettu 2.5.2004).

Paxton, T. & McAvoy, L. (2000) *Social Psychological Benefits of a Wilderness Adventure Program*. http://www.wilderness.net/library/documents/Paxton_3-27.pdf (luettu 2.5.2004).

Sininauhaliitto, <http://www.sininauhaliitto.fi/> (luettu 2.5.2004).

Yle24 (2003) *Kela lopettaa lasten yksilöterapian*. <http://ww2.yle.fi/cgi-mod/search.pl?action=page&id=235189&s=psykoterapia%20kela> (luettu 2.6.2004)

Julkaisemattomat lähteet:

Virtanen, V-M. & Mäkilä M. (tulossa) *Seikkailua ja toiminnallista kuntoutusta Huvituksessa*. Valmisteilla olevan kirjan käsikirjoitus seikkailun terapeuttisävyisestä soveltamisesta kuntoutustyöhön.

LIITE 1: Esittelykirje

Antti Kiviniemi
050-3202441
Antti.Kiviniemi@uta.fi
Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos
Tampereen yliopisto

Tammikuu 2004

Seikkailu osana kuntoutustyötä –tutkimukseen osallistumispyyntö

Hyvä vastaanottaja:

Olen opiskelijana Tampereen yliopistossa ja teen opinnäytetyötäni liittyen seikkailullisen toiminnan käyttämiseen osana kuntoutusta. Tutkimuksen tavoitteena on kehittää Huvituksessa tapahtuvaa seikkailullista toimintaa vastaamaan yhä paremmin kuntoutujien ja heidän perheidensä tarpeita. Aikana jolloin nuorten yksilökuntoutukseen varattuja varoja on leikattu, on todella tärkeää kehittää ja tutkia uusia kuntoutuksen muotoja. Tutkimuksen tarkoituksena on ennen kaikkea tuoda esille seikkailulliseen toimintaan osallistuneiden omia kokemuksia.

Tutkimukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista, eikä tutkimuksesta kieltäytyminen vaikuta Huvitus-jaksoonne. Tutkimus on luottamuksellinen ja tutkimustulokset raportoidaan siten, että osallistujien henkilöllisyys ei paljastu.

Tutkimus toteutetaan haastattelemalla perheen aikuisia sekä mahdollisesti myös lapsia viikon loppupuolella. Käymme lävitse viikon tapahtumia ja sitä, miten te olette ne kokenut. Haastattelutilanne muistuttaa siis enemmänkin vapaata keskustelua, eikä teidän tarvitse valmistautua haastattelua varten mitenkään. Haastattelut nauhoitetaan, mutta ne tulevat ainoastaan tutkimuskäyttöön eikä niitä luovuteta eteenpäin. Haastattelun ohella toimin Huvitus-jaksollanne yhtenä Huvituksen työntekijöistä.

Osallistumisenne tutkimukseen on todella tärkeää. Jos olette kiinnostuneita tietämään tutkimuksesta enemmän, vastaan mielelläni kysymyksiin. Kiitos jo näin etukäteen mahdollisesta osallistumisestanne.

Ystävällisin terveisin,

Antti Kiviniemi

LIITE 2

ESIMERKKIVIikko – OHJELMA seikkailututkimukseen osallistuneille perheille: Yksilöllinen kuntoutuslaitoshoitojakso

KLO	MAANANTAI	TIISTAI	KESKIVIikko	TORSTAI	PERJANTAI	LAUANTAI	SUNNUNTAI
8.00 -	AAMUPALA	AAMUPALA	AAMUPALA	AAMUPALA	AAMUPALA	AAMUPALA	AAMUPALA
9.00 –					Arviointikeskustelu kuntoutusjaksosta / työryhmä		
10.00 -	Saapuminen ja majoittuminen Huvitukseen	Lasten koulutehtäviä Äidillä keskusteluaika	Lasten keskustelut/ toimintaa Äidillä omaa aikaa	Perheen yhteistä toimintaa / seikkailua	Seikkailuhaastattelu t		
<i>TILA</i>				<i>Seikkailulato</i>			
11.30 -	LOUNAS	LOUNAS	LOUNAS	LOUNAS	LOUNAS	LOUNAS	LOUNAS
13.00 –	Tavoitekeskustelu - tietoa ohjelmasta ja jakson sisällöstä - perheen tilanteen kartoitus ja tavoittei- den asettaminen	Asiantuntijan perhetapaaminen – tietoa vammasta / sairaudesta	Retki lähialueen metsään esim. Kuhankuonon retkeilyalueelle	Perheen yhteistä keskustelua	Seikkailuhaastattelu t		
<i>TILA</i>							
14.30 -	KAHVI	KAHVI	KAHVI	KAHVI	KAHVI	KAHVI	KAHVI
15.00 –	Perheen yhteistä toimintaa	Perheen yhteistä toimintaa / seikkailua	Retki jatkuu Välipala retkellä	Perheen itsenäistä toimintaa	Kotiinlähtö		
<i>TILA</i>							
17.00 -	PÄIVÄLLINEN	PÄIVÄLLINEN	PÄIVÄLLINEN	PÄIVÄLLINEN	PÄIVÄLLINEN	PÄIVÄLLINEN	PÄIVÄLLINEN
18.00 Yöt klo 20.00 alk.	Perheiden yhteistä illan viettoa ja sosiaalisten taitojen harjoittelua uudessa ryhmässä	Perheen vapaa-ajan toimintaa, kotiaska- reiden hoitamista	Perheen vapaa-ajan toimintaa, kotiaska- reiden hoitamista	Perheiden yhteistä illan viettoa ja sosiaalisten taitojen harjoittelua ryhmässä			

LIITE 3: Tutkimuslupa

Antti Kiviniemi
050-3202441
Antti.Kiviniemi@uta.fi
Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos
Tampereen yliopisto

Seikkailu osana kuntoutustyötä -tutkimus

Olemme saaneet riittävästi tietoa seikkailun käyttöä osana kuntoutustyötä selvittävästä tutkimuksesta ja mahdollisuuden esittää siitä tutkijalle kysymyksiä.

Ymmärrämme, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista, ja että meillä on oikeus kieltäytyä tutkimuksesta ja että kieltäytyminen ei vaikuta Huvitus-jaksoomme. Ymmärrämme myös, että tiedot käsitellään ehdottoman luottamuksellisesti ja tutkimukseen osallistuneiden henkilöllisyys salataan. Olemme tietoisia, että jaksoon liittyvät ryhmäkeskustelut ja seikkailuhaastattelut nauhoitetaan. Nauhoitukset tuhoetaan työn valmistumisen jälkeen.

Yläneellä xx.xx.2004

Suostumme osallistumaan tutkimukseen:

Henkilön allekirjoitus (perheen puolesta)

Nimenselvennys

Suostumuksen vastaanottaja:

Tutkijan allekirjoitus

Nimenselvennys

Alkujuonto: Haastatteluun on varattu aikaa reilu tunti - ei siis ole mitään kiirettä. Juttelemme viikon tapahtumista yleensä, mutta lähinnä kuitenkin näihin seikkailujuttuihin liittyen.

Narratiivinen alkukysymys:

- Haluaisin, että sinä kerrot omin sanoin omasta näkökulmastasi, mitä kaikkea viikon aikana on tapahtunut ja minkälaisia ajatuksia ja tunteita viikon tapahtumat ovat sinussa herättäneet.

Alkukysymystä täydentävät teema-alueet:

Teemoja käydään lävitse viikon tapahtumien konkreettisen muistelun kautta

- Miten sinä olet kokenut viikkoon liittyneet seikkailutoiminnat -teema
 - o muistelun syventämistä alkukysymyksen ja yhteisen jutustelun pohjalta
 - tunteet: rohkeus, pelko, yhteishenki
 - käsitykset ja merkitys: mahdollisuus vaikuttaa, tahto yhteistyöhön
 - (käyttäytyminen: konkretia)
- Mikä kokemuksissa oli merkittävää ja mikä jäi mieleen -teema
 - Mikä juttu viikosta jäi päällimmäisenä mieleen? Miksi?
 - Koetko oivaltaneesi siitä jotain – miten ajattelisit että se voisi vaikuttaa arkeen vai voisiko?
- Perheen jäsenten toiminta omasta näkökulmasta -teema, uutta, erilaista, yhteiset kokemukset
- Auttoiko seikkailu näkemään asioita uusista näkökulmista –teema

Teemoja joita voi sivuta, jos ne eivät muuten tule esille:

- oliko jokin omasta mielestäsi turhaa
- toiminnan haasteellisuus ja turvallisuus
- tutustuminen (yhteishenki perheen sisällä), yhteistyö, rajojen rikkominen (rajojen venyttäminen), itsetuntemuksen lisääminen, pelkojen voittaminen
- roolit ja niiden selkiintyminen, suhteet perheen sisällä
- luonto ja sen merkitys

Ohjeistus kirjeeseen:

Tutkimukseen liittyy vielä yksi juttu johon toivon teidän vielä osallistuvan. Noin kuukauden kuluttua pyydän teitä kirjoittamaan kirjeen, jossa voi muistella mitä Huvituksessa on tapahtunut ja miltä se tuntuu kun aikaa on hieman kulunut. Tähän palataan sitten myöhemmin, mutta halusin kuitenkin mainita asiasta jo tässä vaiheessa.

LIITE 5: Jälkiseurantakirje

Saate seikkailukirjeelle

Kiitos mukavasta viikosta ja jo tehdyistä haastatteluista, tutkimukseeni liittyen pyydän teitä vielä kirjoittamaan kokemuksistanne.

Oheisen seikkailukirjeen voisitte lukea yhdessä, mutta haluaisin että jokainen kirjoittaa oman kirjeensä itse omalla tavallaan. Olisi hyvä, jos saatte kirjeet postiin viikon kuluessa tämän kirjeen saapumisesta, mutta myöhemminkin ehtii. Jos joku perheenjäsenistanne ei halua kirjoittaa kirjettä, niin siitä ei tarvitse kantaa syyllisyyttä, on kuitenkin tutkimukseni kannalta tärkeää, että kaikki osallistuisivat.

Valmiit kirjeet ja mahdolliset lasten piirustukset voitte lähettää oheisessa palautuskuoressa suoraan minulle.

Mahdollisten kysymysten tullessa mieleen vastaan niihin mielelläni.

Terveisin,

Antti Kiviniemi
050-3202441
Antti.Kiviniemi@uta.fi
Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos
Tampereen yliopisto

Antti Kiviniemi
050-3202441
Antti.Kiviniemi@uta.fi
Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos
Tampereen yliopisto

Maaliskuu 2004

Seikkailu osana kuntoutustyötä –tutkimus

Seikkailukirje

Hyvät X, Y ja Z

Nyt käynnistäsi Huvituksessa on kulunut noin kuukausi. Haluaisin, että palaat muistoissasi edelliseen kertaan Huvituksessa ja mietit, mitä seikkailuun liittyviä muistoja ja ajatuksia ja tuntemuksia mieleesi tulee. Ajatuksiesi pohjalta voit kirjoittaa minulle kirjeen. Kirjeessä voisit kertoa viikkoon ja seikkailuun liittyvistä asioista Sinun omasta näkökulmastasi vapaasti. Vastaavasti voit kertoa vaikkapa seuraavista asioista:

- mikä tai mitkä jutut muistuvat päällimmäisenä mieleen ja miksi
- minkälaisia tunteita ja tuntemuksia seikkailu sai sinussa aikaan
- miten koet näiden tuntemusten vaikuttaneen itseesi, mitä ne ovat saaneet sinussa aikaan
- miten nämä asiat ovat näkyneet arjessa ja käytännön toimissa vai ovatko ne näkyneet
- toivoisin myös että kerrot, mitä sinä ymmärrät sanalla seikkailu eli sinun oma määritelmäsi siitä mitä seikkailu on ja / tai mitä sen pitäisi olla

Kirjeen ei tarvitse olla mikään kirjallinen mestariteos, eikä myöskään välttämättä kovin pitkä, vaan tärkeintä on sinun oma näkökulmasi ja kokemuksesi. Kirjeet käsitellään ehdottoman luottamuksellisesti.

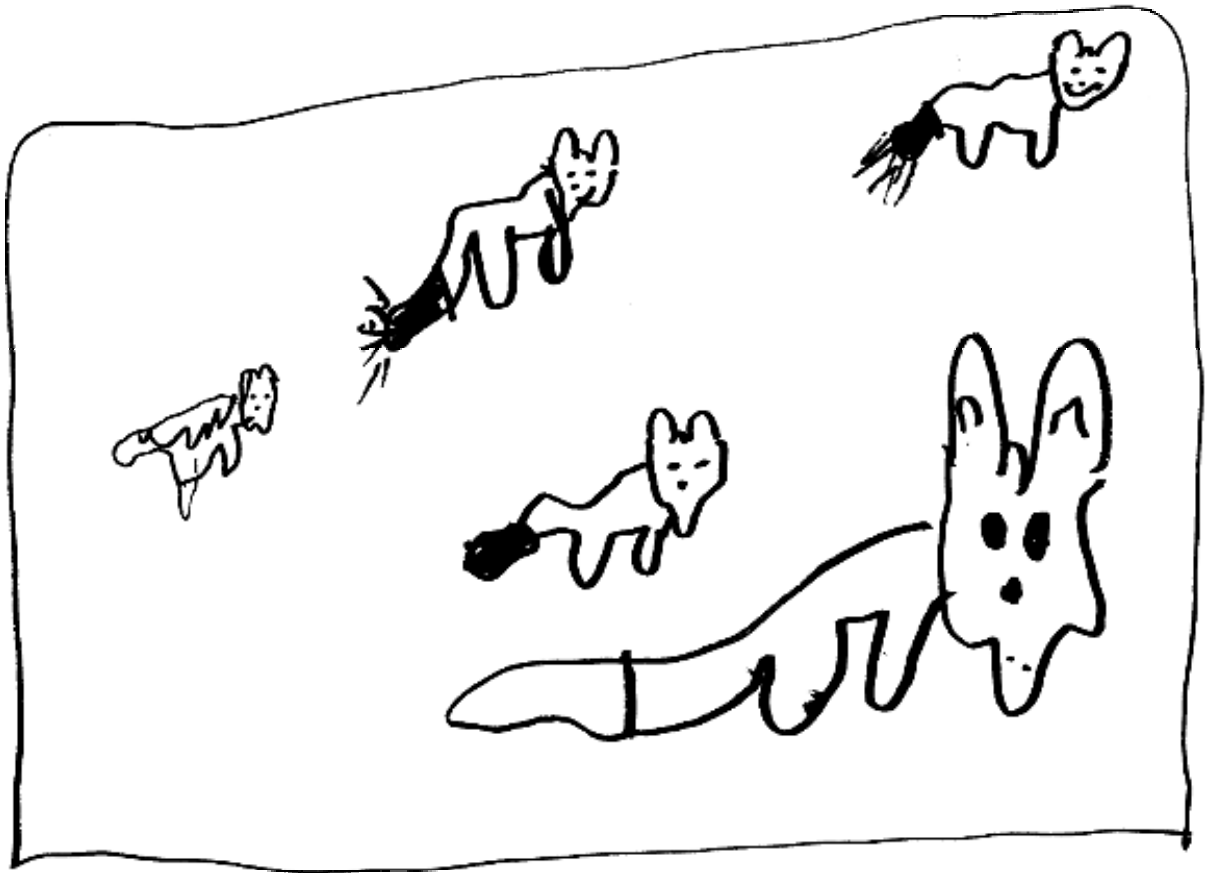
Seikkailullisin terveisin,

Antti Kiviniemi

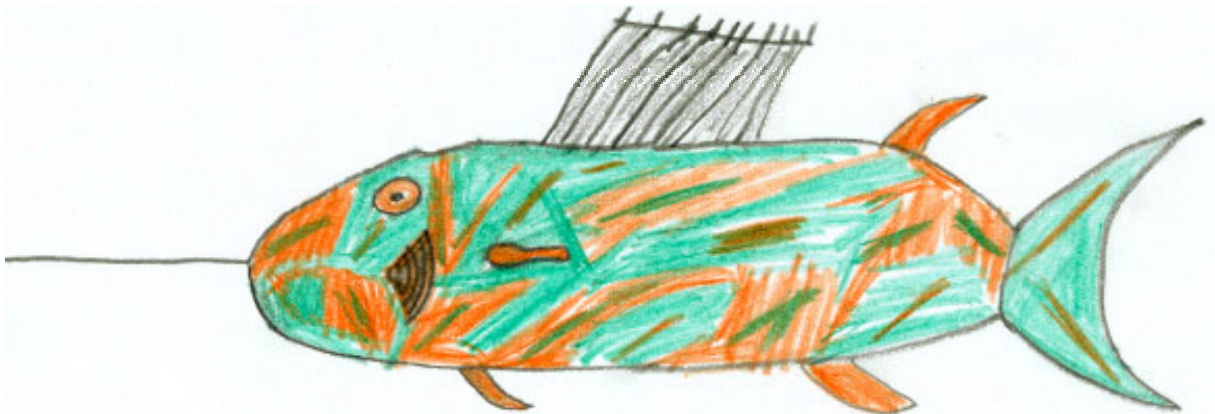
P.S.

Jos haluat piirtää jotakin seikkailujuttuihin liittyvää vielä kirjeen lisäksi, niin se olisi myös mukavaa. Piirustuksia voisin käyttää kuvituksena työssäni.

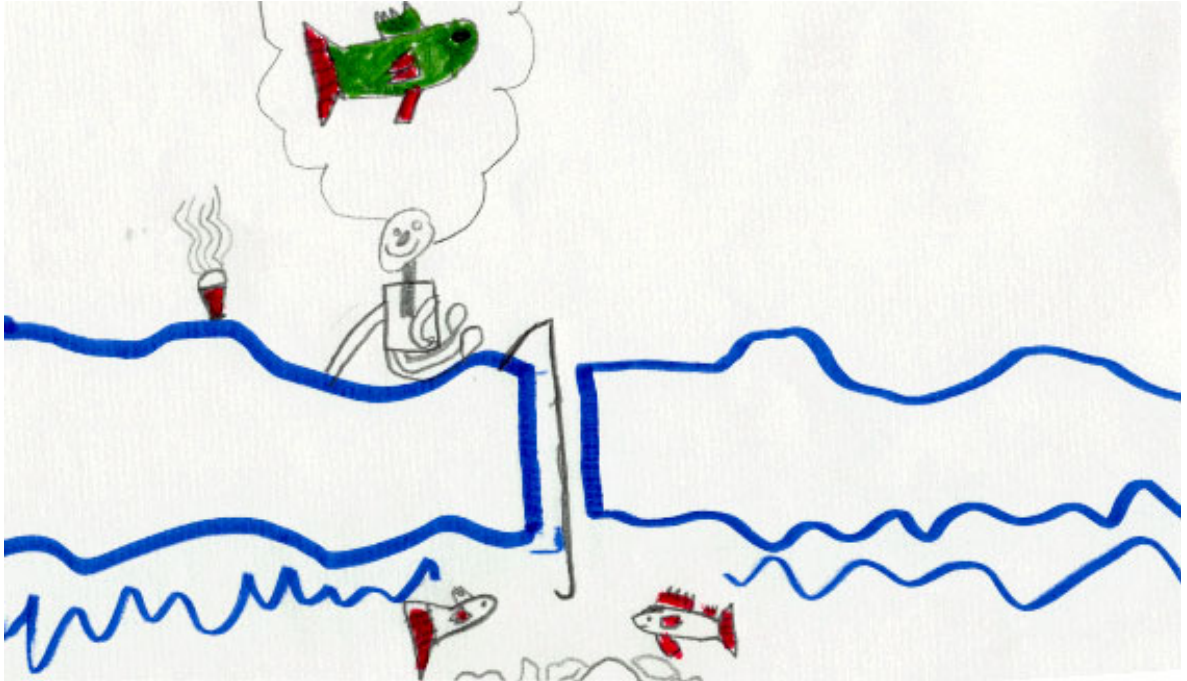
LIITE 6: Lasten seikkailuaiheisia piirustuksia

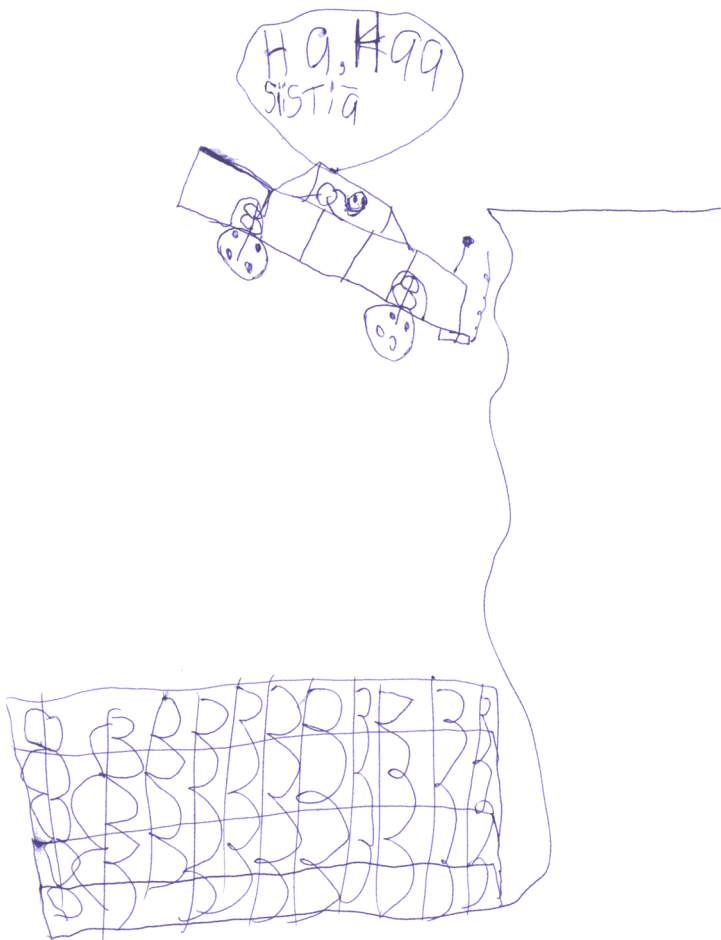
Sami9: Metsässä nähtyjen eläinten jälkien innoittama, spontaanisti piirretty kettupiirros. Äidin mukaan Sami ei yleensä piirtänyt mitään vapaaehtoisesti.

Petri13: Tallennettu hetki – reissun ainoaksi jäänyt, iso ahven jäällä juuri ylösnostamisen jälkeen. Perhe oli paistanut ahvenen pannulla ja kaikki olivat saaneet maistaa.

Pekka11: Saaliin odotus, kuumaa juomaa ja näkymä pilkkireiän lävitse.

Pekka11: Pekan seurantakirjeen mukana tullut näkemys seikkailusta. Huomaa turvajärjestelyt.